İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TURGUT CANSEVER'İN DEMİR TATİL KÖYÜ PROJESİNİN YEREL VERİ KULLANIMI AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUHAMMET TALHA ÖKSÜZOĞLU

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimarlık Tarihi Programı

ARALIK 2022

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TURGUT CANSEVER'İN DEMİR TATİL KÖYÜ PROJESİNİN YEREL VERİ KULLANIMI AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUHAMMET TALHA ÖKSÜZOĞLU
(502181106)

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimarlık Tarihi Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Aras NEFTÇİ

ARALIK 2022

ISTANBUL TECHNICAL UNIVERSITY ★ GRADUATE SCHOOL

EXAMINATION OF TURGUT CANSEVER'S DEMIR HOLIDAY VILLAGE PROJECT IN TERMS OF LOCAL DATA USE

M.Sc. THESIS

Muhammet Talha ÖKSÜZOĞLU
(502181106)

Department of Architecture

Architectural History Programme

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Aras NEFTÇİ

DECEMBER 2022

İTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 502181106 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Muhammet Talha ÖKSÜZOĞLU, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "TURGUT CANSEVER'İN DEMİR TATİL KÖYÜ PROJESİNİN YEREL VERİ KULLANIMI AÇISINDAN İNCELENMESİ" başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı :	**Doç. Dr. Aras NEFTÇİ** İstanbul Teknik Üniversitesi	.....
Jüri Üyeleri :	**Prof. Dr. Yüksel DEMİR** İstanbul Teknik Üniversitesi	.....
	Dr.Öğr.Üye. Abdullah Asım Divleli Samsun Üniversitesi	.....

Teslim Tarihi : 31 Ekim 2022
Savunma Tarihi : 16 Aralık 2022

Sevgili Aileme,

ÖNSÖZ

Turgut Cansever'in Demir Tatil Köyü projesinin yerel veri kullanımını incelemeyi amaçlayan bu çalışma, İstabul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi Yüksek Lisans Programı'nde hazırlanmıştır.

Tezin içeriğini zenginleştiren ve bu hale gelebilmesini sağlayan en önemli katkılardan biri merhum Cansever'in arşivine erişimimin sağlanması olmuştur. Bugüne kadar Demir Tatil Köyü ile ilgili hiç yayınlanmamış çizimleri taratıp yayınlayabilmem ve bu çizimler üzerinden analizler yapabilmem de böylece mümkün olmuştur. Hem bu imkanı sağladıkları hem de bizzat içinde bulundukları proje süreci ile ilgili yolumu aydınlattıkları için sayın Mehmet ÖĞÜN ve Emine ÖĞÜN'e gönülden teşekkürü borç bilirim.

Tez çalışmam boyunca bana yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen, sıkıştığım her noktada yanımda hissettiğim danışmanım Doç.Dr. Aras NEFTÇİ'ye ise ne kadar teşekkür etsem azdır. Jürimde bulunarak, değerli görüşleriyle çalışmamın olgunlaşmasına vesile olan Prof.Dr. Yüksel DEMİR ve Dr. Asım Divleli'ye de ayrıca şükranlarımı sunarım.

Aralık 2022

Muhammet Talha Öksüzoğlu
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
ÇİZELGE LİSTESİ ..... **xi**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xiii**
ÖZET ..... **xvii**
SUMMARY ..... **xix**
1.GİRİŞ **1**
1.1.Amaç ve Kapsam 2
1.2.Yöntem 2
2.MİMARLIKTA YEREL VERİ KULLANIMI **3**
2.1.Doğal Veriler 5
2.1.1.İklim ve coğrafi konum 5
2.1.2.Jeoloji ve topografya 8
2.1.3.Manzara 9
2.1.4.Bitki örtüsü 10
2.1.5.Yapı malzemesi kaynakları 10
2.2.Kültürel Veriler 11
2.2.1.İnanç, etnisite ve yaşam tarzı 11
2.2.2.Ekonomik yapı 13
2.2.3.Yapım teknolojisi ve mimari üretim geleneği 14
2.2.4.İmar örfü-yasaları 14
3. BODRUM-DEMİR KOYU YEREL VERİLERİ **17**
3.1.Bodrum Bölgesinin Demir Koyu'nun Doğal Yerel Verileri 17
3.1.1.Bodrum iklimi ve Demir Koyu'nun Bodrum'daki konumu 17
3.1.2.Bodrum'un ve Demir Koyu'nun jeolojik ve topografik verileri 20
3.1.3.Bodrum ve Demir Koyu manzara verileri 27
3.1.4.Bodrum Bölgesi ve Demir Koyu bitki örtüsü 27
3.1.5.Bodrum Yöresi yapı malzemesi kaynakları 31
3.2.Bodrum Yöresinin ve Demir Koyu'nun Kültürel Yerel Verileri 32
3.2.1.Bodrum Yöresi inanç, etnisite ve yaşam tarzı 32
3.2.2.Bodrum ekonomik şartları ve değişimi 34
3.2.3.Bodrum ve yöresi yapım teknolojisi ve mimari üretim geleneği 35
3.2.3.1.Kule evler 35
3.2.3.2.Musandıralı evler 37
3.2.3.3.Sakız tipi evler 38
3.2.4.Bodrum imar durumları ve değişimleri 39
3.3.Bölüm Değerlendirmesi 42
4.DEMİR EVLERİ PROJESİNDE YEREL VERİ KULLANIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ **45**
4.1.Demir Tatil Köyü Projesi Genel Tanıtım 45
4.2.Demir Tatil Köyü'nün Üst Ölçekte Yerel Veri Kullanımı 68
4.2.1.İşlev analizi 68
4.2.2.Yoğunluk analizi 75
4.2.3.Yol ilişkileri 81
4.3.Demir Tatil Köyü'nün Vaziyet Ölçeğinde Yerel Veri Kullanımı 87
4.3.1.Yapı adası içi yol ilişkileri 88

4.3.2.Bağımsız birim(parsel) biçimleri ve ilişkileri 91
4.3.3.Bağımsız birim(parsel) içi Yapı konumlanışları ve komşuluk ilişkileri ... 92
4.4.Demir Tatil Köyü'nün Yapı Ölçeğinde Yerel Veri Kullanımı..... 97
4.4.1.Kütlesel tavırlar..... 98
4.4.2.Mekan organizasyonu 98
4.4.3.Cephe tasarımları 101
4.4.4.Taşıyıcı sistem..... 109
5.DEĞERLENDİRME 111
KAYNAKLAR 119
ÖZGEÇMİŞ..... 123

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1 : Yerel Veri Çizelgesi (Demir(2016) tarafından oluşturulan şemadan geliştirilmiştir). **4**

Çizelge 3.1 : Bodrum tescilli konut tiplerinin mahallelere göre dağılımı (Gündüz, Kulu, Bakır, 2001). **38**

Çizelge 4.1 : Cansever'in Demir Koyu'ndaki projelerini ve ilgili olayları gösterir tarih çizelgesi. **45**

Çizelge 4.2 : Projedeki Yapı Tiplerinin Tablosu **97**

Çizelge 4.3 : Geleneksel Bodrum Evlerinin Yaklaşık Plan ve Küteleleri ile Demir Tatil Köyü Yapı Tiplerinden Bazılarının Plan ve Kütlelerini Karşılaştıran Tablo **98**

Çizelge 4.4 : Bodrum Ev Tipi Planları ve Demir Tatil Köyü'nden Bazı Tiplerin Planları. **101**

Çizelge 4.5 : Geleneksel Bodrum Ev Tiplerinin ve Bazı Demir Tatil Köyü Yapı Tiplerinin Cephe Saydamlık Oranları. **102**

Çizelge 4.6 : Demir Tatil Köyü Yapılarının Cephelerindeki Yapı Elemanları ile Bodrum Mimarisindeki Yapı Elemanları Karşılaştırma Tablosu (1,2,3,4,5,6,8 numaralı görseller Akgüner(2019)'ten alınmıştır). **103**

Çizelge 4.7 : Projede Kullanılan Söve Tipleri (Ölçüler santimetre cinsinden verilmiştir). **105**

Çizelge 5.1 : Demir Tatil Köyü'nün Yapılan Analizlere Göre Yerel Veri Kullanımı. **111**

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Yapı Kütlelerinin Birbirlerine Yapışarak Birbirleri Üzerine Gölge Düşürmeleri (Rapaport, 1969). **6**

Şekil 2.2 : Akdeniz İkliminde Beyaza Boyanmış Bodrum Evi **7**

Şekil 2.3 : Nemli İklimlerde Yapılar Arası Boşlukların Bırakılması Rüzgar Sayesinde Nemin Dağıtılmasını Sağlar (Rapaport, 1969). **7**

Şekil 2.4 : Soğuk İklimlerde Yapılar Rüzgardan Korunmaya Çalışılır (Rapaport, 1969). **7**

Şekil 2.5 : Rize Evlerindeki Kara Saçak Detayı (Şen, 1967). **8**

Şekil 2.6 : Mardin Evlerinden Bir Kesit (Alioğlu, 2000). **9**

Şekil 2.7 : Urfa Yöresi Kerpiç Evleri (Aran, 2000)..... **11**

Şekil 2.8 : Muğla Kent Planı, Kuzeydeki Osmanlı Yerleşim Dokusu ile Güneydeki Rum Yerleşim Dokusu Farkları (Ekinci, 1985)..... **12**

Şekil 3.1 : Bodrum ve çevresini gösterir uydu görüntüsü (2022 Tarihli Google Earth uydu görüntüsü kullanılarak yazar tarafından üretilmiştir). **17**

Şekil 3.2 : Türkiye Köppen-Trewartha İklim Sınıflandırması (Url-1). **18**

Şekil 3.3 : Türkiye Ortalama Sıcaklık Dağılım Haritası, Meteoroloji Genel Müdürlüğü (Url-2). **19**

Şekil 3.4 : Bodrum Yarımadası'nda Demir Koyu'nu Gösterir Uydu Görüntüsü (2022 Tarihli Google Earth uydu görüntüsü kullanılarak yazar tarafından üretilmiştir). **19**

Şekil 3.5 : Bodrum Belediyesi Nazım İmar Planı (Url-3). **20**

Şekil 3.6 : AFAD Türkiye Deprem Tehlike Haritası (Url-4). **20**

Şekil 3.7 : Demir Koyu'nu ve çevre tepelik alanları gösteren uydu görüntüsü (2022 Tarihli Google Earth uydu görüntüsü kullanılarak yazar tarafından üretilmiştir). **21**

Şekil 3.8 : Demir Koyunun 1 m'lik İzohips Eğrili Planı (Cansever Arşivi'nden Alınan Planlar ve Google Earth 2016 Tarihli Uydu Görüntüleri Kullanılarak Yazar Tarafından Üretilmiştir). **23**

Şekil 3.9 : Demir Koyu'nu Gösteren Birleştirilmiş Drone Fotoğrafı (Yazar tarafından üretilmiştir). **25**

Şekil 3.10 : Demir Koyu'nun Denizle İlişkisini Gösterir Görsel (2022 Tarihli Google Earth uydu görüntüsü kullanılarak yazar tarafından üretilmiştir). **27**

Şekil 3.11 : Muğla İli Orman Formasyonunu Gösterir Harita (Balcıoğlu, 2021)..... **28**

Şekil 3.12 : Arazideki Ağaç Yoğunluklarını Gösteren Plan-Uydu Görseli (Cansever Arşivi'nden 1970 Tarihli Ağaç Rölövesi ve Google Earth 2016 Tarihli Uydu Görüntüleri Kullanılarak Yazar Tarafından Üretilmiştir)..... **29**

Şekil 3.13 : Solda Çilek taşı, sağda Hekimköy Taşı (Url-5). **31**

Şekil 3.14 : Kayrak taşı ile harpuşta yapımı. **31**

Şekil 3.15 : Türk ve Rum mahallerini gösterir harita (Akgüner, 2018). **33**

Şekil 3.16 : Mahalle dokularındaki farkları gösterir vaziyet planları. Solda Türk Mahallesi, sağda Rum Mahallesi (Akgüner(2018)'in çalışmasından kırpılarak kullanılmıştır). **34**

Şekil 3.17 : İbrahim Hoca(Nazife Bilgin) Kule Evi Zemin Kat Planı (Bektaş, 2004). **36**

Şekil 3.18 : İbrahim Hoca(Nazife Bilgin) Kule Evi Kesit ve Görünüşler (Bektaş, 2004). **36**

Şekil 3.19 : Bir Musandıralı Ev olan Ahmet Sinop Evi'nin bir kesiti (Bektaş, 2004). **37**

Şekil 3.20 : Ahmet Sinop Evi Zemin Kat(solda) ve Üst Kat Planı (Bektaş, 2004)... **37**

Şekil 3.21 : Ahmet Sinop Evi görünüşleri (Bektaş, 2004). **38**

Şekil 3.22 : Sakız Tipi Ev Olarak Selmin, Zafer Başak Evi Zeminkat Planı (Bektaş, 2004). **38**

Şekil 3.23 : Selmin, Zafer Başak Evi Kesit ve Görünüşleri (Bektaş, 2004). **39**

Şekil 3.24 : Solda Türk Mahallesi, sağda Rum Mahallesi (Akgüner(2018)'in çalışmasından kırpılarak kullanılmıştır). **40**

Şekil 3.25 : Bölgenin günümüz çekme mesafeleri ile oluşturulamayacak dokusu.... **40**

Şekil 3.26 : Mevcut Yapının Parselinde Sonradan İnşa Edilmiş Ek Ev Örneği (Akçura&Akçura, 1972 tarihli kaynaktan faydalanılarak yazar tarafından üretilmiştir). **41**

Şekil 4.1 : Demirler Tatil Köyü için çizilmiş bir perspektif (T.U.Y.A.K.O.(a.ş.), 1970). **46**

Şekil 4.2 : T.U.Y.A.K.O.(a.ş.) tarafından basılan kitapçıkta yer alan yerleşim leke çalışması(solda) ve yerleşim planı(sağda) (T.U.Y.A.K.O.(a.ş.), 1970). ... **47**

Şekil 4.3 : Katalogdaki villa tiplerinden birinin planları ve perspektifleri (T.U.Y.A.K.O.(a.ş.), 1970). **49**

Şekil 4.4 : 1970 1/1000 Ölçekli Vaziyet Planı (Cansever Arşivi). **51**

Şekil 4.5 : 1970 Projesi Tiplerinden TK1 Tipinin 1/50 Mimari Projesi (Cansever Arşivi). **53**

Şekil 4.6 : 1970 Projesi Tiplerinden Tip TK2 (Cansever Arşivi). **53**

Şekil 4.7 : 1970 Projesi Tip TK3 (Cansever Arşivi). **53**

Şekil 4.8 : 1971-72 Projesi "Aşama 1a" Güneydeki Turistik Konutların Vaziyet Planı (Cansever Arşivi). **54**

Şekil 4.9 : 1971-72 Projesi "Aşama 1a" Kuzeydeki Turistik Konutların Vaziyet Planı (Cansever Arşivi)..... **54**

Şekil 4.10 : 1971-72 Projesinin Genel Vaziyet Plan (Cansever Arşivi)..... **55**

Şekil 4.11 : 1971-72 Projesi Tip 1-A Yapı Tipinin Planı (Cansever Arşivi). **57**

Şekil 4.12 : 1971-72 Projesi Tip 1-A Yapı Tipinin Sol Cephesi (Cansever Arşivi). **58**

Şekil 4.13 : 1971-72 Projesi Tip 1-A Yapı Tipinin Bir Kesiti (Cansever Arşivi)..... **58**

Şekil 4.14 : 1984 Projesi II-D Tipinin Aksonometrik Çizimi ve Kat Planları (Cansever Arşivi)..... **59**

Şekil 4.15 : Projenin 1992 Senesine Kadar İnşa Edilmiş Kısmı (Cansever Arşivi).. **60**

Şekil 4.16 : 1978 Tarihli 1/1000 Ölçek Vaziyet Planı (Cansever Arşivi). **61**

Şekil 4.17 : 1984 Tarihli 1/1000 Ölçek İmar Planı (Cansever Arşivi). **63**

Şekil 4.18 : 1063 No'lu Yapı Adasının Parsellerini ve Yapı Tiplerinin Gösterir 1/500 Ölçekli Vaziyet Planı ve Yapı Adasının Silüetleri (Cansever Arşivi)..... **65**

Şekil 4.19 : 1035 No'lu Yapı Adasının Parsellerini ve Yapı Tiplerinin Gösterir 1/500 Ölçekli Vaziyet Planı ve Yapı Adasının Silüetleri (Cansever Arşivi)..... **65**

Şekil 4.20 : Cansever Tasarımı 1987-88 Tarihli Demir Resort Otel Projesinin Vaziyet Planı (Cansever Arşivi)..... **66**

Şekil 4.21: 1987-88 Tarihli Demir Resort Otel Projesinin Silüetleri (Cansever Arşivi)..... **67**

Şekil 4.22 : 1996 Tarihli Turgut Cansever'in Ev Eskizi (Cansever Arşivi)..... **67**

Şekil 4.23 : 1996 Tarihli Ev Çizimleri (Cansever Arşivi)..... **68**

Şekil 4.24 : Demirtatil Köyü 1984 Tarihli 1/1000 İmar Planına Göre İşlev Haritası. **71**

Şekil 4.25 : Demirtatil Köyü 1978 Tarihli 1/1000 Vaziyet Planına Göre İşlev Haritası..... **73**

Şekil 4.26 : Yapı Yoğunluğunun Düşük Olduğu Türkkuyusu Mahallesi(solda) Yapı Yoğunluğunun Daha Yüksek Olduğu Kumbahçe Bölgesi(Sağda) (Akgüner, 2009)..... **75**

Şekil 4.27 : Demirtatil Köyü 1984 Tarihli 1/1000 İmar Planına Göre Yoğunluk Haritası..... **77**

Şekil 4.28 : Demirtatil Köyü 1978 Tarihli Vaziyet Planına Göre Yoğunluk Haritası. **79**

Şekil 4.29 : Projenin Uygulanan 27.5 Dönümlük Kısmını Gösterir Harita..... **82**

Şekil 4.30 : Demirtatil Köyü 1984 Tarihli İmar Planına Göre Yol İlişkileri..... **83**

Şekil 4.31 : Demirtatil Köyü 1978 Tarihli Vaziyet Planına Göre Yol İlişkileri..... **85**

Şekil 4.32 : Demir Tatil Köyü'nün İnşa Edilen Yaklaşık 27.5 Dönümlük Kısmını Gösterir Vaziyet Planı. **87**

Şekil 4.33 : 1984 Projesinin Vaziyet Planında Yol Kademelenmeleri..... **88**

Şekil 4.34 : Projedeki Yol Parçalarının Eğimleri. **89**

Şekil 4.35 : Türkkuyusu Mahallesi'nin Organik Sokak Dokusu (Akgüner, 2018).... **89**

Şekil 4.36 : 1984 Projesinin Yol-Ağaç-Yapı İlişkilerini Gösterir Analiz. **90**

Şekil 4.37 : Projenin 1992 Tarihli Fotoğraflarında Görülen Yoğun Ağaç Dokusu (Cansever Arşivi)..... **90**

Şekil 4.38 : 1984 Projesinin Parsel Biçimlerini Gösterir Analiz. **91**

Şekil 4.39 : Türkkuyusu Mahallesi'nden Kısmi Plan (Akçura, 1972). **91**

Şekil 4.40 : Projenin Parsellerde Yapı Konumlanışlarını Gösterir Analiz. **92**

Şekil 4.41 : Çekme mesafelerinin olmaması projede yapılar tarafından meydanlar oluşturulabilmesine, yolların yapı duvarları ile tanımlanabilmesine imkan sağlamaktadır. **93**

Şekil 4.42 : Projedeki Yapı Tiplerinin Dağılımı. **93**

Şekil 4.43: Yapıların Kat Adetlerini Gösterir Analiz. **95**

Şekil 4.44 : Üç Katlı Yapıların Silüete Farklı Hizalardan Katkı Sunması. **96**

Şekil 4.45 : Yapı Tiplerinin, Farklı Büyüklük, Yönelim ve Bir Araya Gelişlerinin Sağladığı Çeşitlilik. **96**

Şekil 4.46 : Tek Katlı IA Tipi (Cansever Arşivi). **99**

Şekil 4.47 : İki Katlı Tiplerden Bazılarının Zemin Kat Planları (Cansever Arşivi).. **99**

Şekil 4.48 : III Tipindeki Galeri Boşluğunu Gösterir Zemin Kat, Birinci Kat Planları ve Kesit (Cansever Arşivi). **100**

Şekil 4.49 : Terası Kullanılabilen Üç Yapı Tipinin Perspektifleri (Cansever Arşivi). **100**

Şekil 4.50 : Projedeki Değişik Taş Duvar Dokularını Gösterir Fotoğraflar. **104**

Şekil 4.51 : İç Kalıp Kurularak Tek Taraftan Örülen Yığma Taş Duvar. **104**

Şekil 4.52 : Söve, Doğrama, Kepenk İlişkilerini Gösterir Plan(solda), Kesit(ortada) ve Fotoğraf. **106**

Şekil 4.53 : Kepenk Çizimleri (Cansever Arşivi). **106**

Şekil 4.54 : Balkon Payanda Detaylarını Gösterir Çizimler. **107**

Şekil 4.55 : Demir Tatil Köyü'nün Kumbilaları ve Bodrum Evlerinin Dendanlı Kumbilaları (1 numaralı görsel Cansever Arşivi, 2 numaralı görsel Akgüner(2019)). **107**

Şekil 4.56 : Projede Kullanılan Prekast Betonarme Çörtenler (Cansever Arşivi)... **108**

Şekil 4.57 : Projede Kullanılan Prekast Betonarme Prekast Bacalar..... **108**

Şekil 4.58 : Yatay Betonarme Hatılın Gözüktüğü Duvar-Döşeme Birleşimini Gösterir Kesit (Cansever Arşivi). **109**

Şekil 4.59 : Demir Tatil Köyü Yapılarında Kullanılan Kemer Söveleri ve Aralarındaki Gizli Betonarme Lentoyu Gösterir Kesit Perspektif (Cansever Arşivi). **110**

Şekil 5.1 : Demir Tatil Köyü Araç Yolları Eskizi (Cansever Arşivi)..... **116**

Şekil 5.2 : Demir Tatil Köyü Araç Yollarını Gösterir Fotoğraf **116**

TURGUT CANSEVER'İN DEMİR TATİL KÖYÜ PROJESİNİN YEREL VERİ KULLANIMI AÇISINDAN İNCELENMESİ

ÖZET

Yerel veriler, tarih boyunca mimari tasarım için önemli girdiler olmuşlar; toplumlar, bilinçli veya içgüdüsel olarak bulundukları coğrafyanın doğal ve kültürel verileri ile yapılar, şehirler inşa etmişlerdir. Fakat bu doğal durum, modernizm ve modernizmle gelişen evrensellik anlayışıyla tarihsel sürekliliğini yitirmiştir. Modern mimarlık erken dönemlerinde dünyanın tüm coğrafyalarında mimarlık üretimlerini birbirine benzetmiş, büyük ölçüde tektipleştirmiştir. Bu tavra tepki olarak birçok mimar, tekrar yerel verileri önceleyerek, önemseyerek mimarlık yapmak gerektiğini savunmuş ve bu güzergahta mimari üretimler yapmaya çalışmışlardır. Fakat bu mimarlar artık başka bir çağda, başka kullanıcı beklentileri, başka yapı malzemeleri, yapım teknik ve teknolojileri, yapı üretim süreçleri ile muhataptırlar ve böylece yerel veri kullanımını kendi çağlarında hangi şartlarda, nereye kadar var edecekleri sorusuna cevap aramak durumundadırlar. Sözgelimi doğal verilerin kullanımını hangi ölçüde önemseyip, hangi ölçüde ellerindeki yeni teknoloji ile doğaya galip gelmeyi tercih edecekler, kültürel verilerin hangilerini bugüne taşıyıp hangilerinin bugünün toplumunda karşılığı olmadığına karar vereceklerdir? Bu soruya verilen cevapların adedince çağımızda mimari tasarımda yerel veri kullanımı çeşitlenmiş, bu konuda birbirinden farklı tercihler ortaya çıkmıştır.

Türkiye mimarlığında çağdaş dönemde yerel veri kullanımı konusu ele alındığında göze ilk çarpan isimlerden birisi, belki de en göze çarpanı Turgut Cansever'dir. Cansever, hem teorik üretimlerinde yerel veri kullanımı başlığı altında ele alınabilecek söylemlerde bulunmuş hem de mimari üretimlerinde yerel veri kullanımı açısından dikkat çekici örnekler tasarlamıştır. Tabiata saygı duyma, ona onu örselemeden ilişme, toplumun geçmiş birikimlerini bugüne taşıma gibi söylemler ile şekillenen Cansever'in teorisinin izleri pratiğinde de açıkça görülebilmektedir. 1946-47 yıllarından başlayarak 2009 yılına kadar yaklaşık altmış yıl süresince mimari üretimler

yapan Turgut Cansever'in projelerinin neredeyse tamamında yerel veri kullanımı başlığı altında kabul edilebilecek tavırlar olduğu görülebilir. Ama yerel veri kullanımı anlamında Cansever'in en ilgi çekici projesi ise uygulanan en büyük ölçekli projesi olan Demir Tatil Köyü projesidir. Hem proje ölçeğinin diğerlerinden büyük olması hem Cansever'in arsa sahibi, müteahhit ve mimar konumlarının hepsinde bulunarak serbest karar alma imkanının olması, bu projede istediklerini rahatça gerçekleştirebilmesini sağlamıştır. Dolayısıyla yerellikle kurduğu ilişkide de istediklerini rahatça yapabilmiş, düşüncelerini pratiğe dökebilmiştir. Belki de ondandır ki kendisi de verdiği röportajlarda en çok önemsediği projesi olarak hep Demir Tatil Köyü'nden bahsetmiştir. Bu çalışmada ise Cansever'in mimarlığında özel bir yeri olan bu projesine odaklanılmış, Demir Tatil Köyü'nde Turgut Cansever'in yerel veri kullanımı incelenmiştir.

Tezin teorik kısmında, yerellik, yerel veri, mimari tasarımda yerel veri kullanımı kavramlarından bahsedilmiş; yerel veri kullanımı doğal veriler ve kültürel veriler başlıkları altında irdelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Turgut Cansever'in Demir Tatil Köyü projesini tasarlamadan önce ne tür yerel verilerle karşılaştığı anlaşılmaya çalışılmış; bunu anlayabilmek için projenin inşa edildiği ilçe Bodrum'un yerel verileri incelenmiştir. Bu bölümde proje arsası olan Demir Koyu'nun doğal verilerini inceleyebilmek için Cansever Arşivi'nden elde edilen arazi krokilerinden ve arazi ağaç rölövesinden taratılarak faydalanılmıştır.

Son bölümde ise Demir Tatil Köyü projesi, üst ölçekten başlanarak, üç farklı ölçekte incelenmiş ve bu ölçeklerde projenin yerel verilerle nasıl ilişkiler kurduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde Cansever Arşivi'nden çıkarılan proje çizimleri taratılıp dijitalleştirilmiş ve bu çizimler üzerinden analizler yapılmıştır. Bu analizlerle birlikte proje, yerel veri kullanımı açısından irdelenmiştir.

EXAMINATION OF TURGUT CANSEVER'S DEMIR HOLIDAY VILLAGE PROJECT IN TERMS OF LOCAL DATA USE

SUMMARY

Local data have been important for architectural design throughout history; Societies have constructed buildings and cities with natural and cultural data of their geography, consciously or instinctively. But this natural situation has lost its historical continuity with modernism and the universality which comes with modernism. In the early stages of modern architecture, architects made alike architectural production in all geographies of the world and architecture largely uniformized worldwide. In response to this attitude, many architects argued that architecture must prioritize local data. With that approach, they tried to make architectural productions. But these architects are now in another age and they come across different user expectations, new building materials, construction techniques, construction technologies, building production processes, and thus they face some new questions. How local data should be used under these new conditions? To what extent should they care about the use of natural data, and to what extent they should prefer to prevail in nature with their new technology? Which of the cultural data should they carry to today from the past and for which of them, they should decide that they are not equivalent in today's society? In our age, the use of local data in architectural design was diversified in with different answers to these questions and thus, different preferences have emerged.

When the focus is on the use of local data in contemporary Turkish architecture, one of the first names that come to mind, perhaps the most prominent is Turgut Cansever. Cansever made both theoric and practical productions related to architecture. He wrote articles and books, he designed many architectural projects which some of them are built. In both of these areas, Cansever has some attitudes that can be handled under the title of local data usage. In his theoretical productions, he mentions concepts like "respecting nature", "relation to nature without harming it", "carrying the past experiences of society to the present day" which can be easily seen as local data usage.

In his architectural projects, he makes use of local materials, traditional plan schemes, traditional building elements, etc. Also, these design decisions can be seen as local data usage. So it can also be clearly seen in the practice of the traces of Cansever's theory, which has been shaped by the discourses such as respecting nature, relationship with it, and carrying the past experiences of society to the present day. It can be seen that Turgut Cansever, who made architectural productions for approximately sixty years from 1946-47 to 2009, has attitudes that can be accepted under the title of local data in almost all of his projects. But Cansever's most interesting project in terms of local data usage is the Demir Holiday Village Project, which is the largest scale project of him constructed. The project's area is a bay located in Bodrum, which is approximately 500 acres. Cansever is not only architect of this project, but he is also the land owner and contractor. In 1970, he buys this land with some partners, to build a settlement there. After buying the land, he starts designing the whole bay land. When Cansever's Office archive was investigated, projects with different dates appeared. Although Cansever started the project in 1970, in 1972, and in 1984 he made some revisions to the project. After these revisions, the latest project which was designed in 1984, was started to construct. The construction process of this project which contains houses with gardens was an unusual one. Here Cansever and his partners parcel the land according to their project and sell these parcels with the promise of constructing houses on them. In 1992, when the project has awarded by Aga Khan due to its local value, only 35 houses have constructed. After that date, 22 houses were constructed and totally in the area, there are 57 houses with gardens. These houses were built in just a 30-acre part of the area which was set as the first phase of the project by Cansever. Other phases were not built, so today when we talk about "Demir Holiday Village" we refer to only this 30-acre part of the main project.

In this project, because Cansever is architect, land owner and contractor at the same time, he is free to make his own decisions. The scale of the project is large, and thus he has the opportunity to reflect his architectural thoughts on all of these different scales. Perhaps it is the cause that he has always mentioned the Demir Holiday Village as the project he cares about the most in his interviews. So in this study, for these reasons, Demir Holiday Village was selected to study local data usage in Cansever's architecture.

In the theoretical part of the thesis, the concepts of locality, local data, and local data use in architectural design are mentioned; local data use is examined under natural data

and cultural data. In the third section, it was tried to understand what kind of local data Cansever encountered before designing the Demir Holiday Village; to understand that, the local data of Bodrum, where the project was built, was examined. In this section, to examine the natural data of the project's land, Demir Bay, was studied with the land draftings and land tree surveys obtained from the Cansever Archive and were used by scanning.

In the last section, the Demir Holiday Village was examined on different scales starting from the top scale and it was tried to understand how the project established relations with local data on different scales. In this section, the project drawings taken from the Cansever Archive were scanned and digitized and analyzes were made through these drawings. Together with these analyzes, the project was compared with the local architecture of Bodrum and so the project was examined in terms of local data usage.

1. GİRİŞ

Turgut Cansever, Türkiye mimarlığının önemli aktörlerindendir. Cansever, bu konumunu çağdaş ve geleneksel mimarlık söylemleri arasında salınımlar yaparak kurmuş, onun yerelliği, geleneği güne taşıyan mimarlığı ülke mimarlığında özgün bir yer edinmiştir.

Cansever'in güne ait ama geleneğin birikimini de ihmal etmeyen mimarlık anlayışının ilk yapılarından itibaren bu iki keskin nokta arasında yer bulmaya, yer açmaya çalıştığını da söyleyebiliriz. Onun üretimlerini incelediğimizde farklı zamanlarda, farklı ölçeklerde ve farklı kavramsal altlıklarda ama hep bazı ortak meseleleri önceleyen projelerle karşılaşırız. Yerle ilişki kurmanın, yerin sunduğu tarihsel, kültürel, coğrafi referansları ciddiye almanın Cansever'in bu temel meselelerinden biri olduğunu görebiliriz. Cansever'in bize sunduğu yaklaşık altmış yıllık mimari üretim izleğinde ise bütün projelerinin arasından "Demir Tatil Köyü" projesi ölçeği, süreci, söylediği sözler açısından farklı bir önem taşımaktadır. Ölçek açısından farklıdır çünkü onun "tabiata saygılı, insani" mahalle, şehir tasavvurlarının inşa edilmiş bir örneğidir. Süreç olarak farklıdır çünkü Cansever'in mimarlık hayatında 1970 senesinden başlayarak 1995-96 yıllarına kadar 25-26 yıllık geniş bir süreyi kapsamıştır. Ayrıca projede Cansever, hem mal sahibi, hem mimar hem de müteahhittir. Her ne kadar arazi mülkiyetinde ortakları olsa da kendi arazisinde, kendi istediği mimarlığı, kendi istediği şekilde inşa edebilme fırsatına da sahiptir Demir'de. Bu sebeplerden dolayı Cansever'in verdiği röportajlarda en çok önemsediği projesi olarak Demir Tatil Köyü'nden bahsetmesine şaşırmamak gerekir.

Çalışmada da bütün bu sebeplerden dolayı Demir Tatil Köyü incelenecek, Demir Tatil Köyü'nün yer ile kurduğu ilişkileri, yani yerel veri kullanımı irdelenmeye çalışılacaktır.

1.1.Amaç ve Kapsam

Tezin öncelikli amacı, Turgut Cansever'in Demir Tatil Köyü projesinde yerel veri kullanımını incelemektir. Bu amacı gerçekleştirebilmek için öncelikle yerel verilerin neler olduğu, yerel veri kullanımının mimarlıkta nasıl gerçekleşebildiği araştırılmıştır. Bu araştırmada mimarlıkla ilişkilenen yerel veriler, doğal ve kültürel veriler olmak üzere iki başlığa ayrılmıştır. Kurulan teorik bağlam ile Demir Tatil Köyü arazisinin bulunduğu Bodrum'a bakılmış ve bölgenin yerel verileri saptanmaya çalışılmıştır. Sonrasında yapılan bu saptamalarla Turgut Cansever'in Demir Tatil Köyü projesi incelenerek projenin yerel veri kullanımının anlaşılması hedeflenmiştir.

1.2.Yöntem

Çalışmada yerel veri kullanımı ve Bodrum yerel mimarlığı ile ilgili literatür araştırmaları yapılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda Bodrum'un yerel verileri ve bu yerel verilerin Bodrum mimarlığında nasıl kullanıldığı saptanmıştır.

Demir Tatil Köyü projesi için de literatür araştırması yapılmıştır. Projenin kısmi vaziyet planları, projede uygulanan ve uygulanmayan yapı tipleri ile ilgili bilgiler edinilebilmiştir. Fakat vaziyet planının nihai haline, vaziyet planında hangi tiplerin nerelerde kullanıldığı gibi bilgilere ulaşılamamıştır. Araştırmayı derinleştirmek adına hem Demir Tatil Köyü projesinin müellifleri arasında yer alan hem de Turgut Cansever'in varisleri olan kızı Emine Öğün ve damadı Mehmet Öğün'den bu konuda yardım istenmiştir. Emine Öğün ve Mehmet Öğün'ün müsadesiyle Turgut Cansever'in arşivinde araştırma yapılmış ve ilgili projeler tasnif edilmiş, isimlendirilip, tarihlendirilmiş ve taratılarak dijital ortama aktarılmıştır. Dijital ortama aktarılan bu dosyaların yardımıyla üst ölçeklerden başlayarak vaziyet planı, yapı tipolojileri, yapı elemanları, yapı malzemesi, yapım teknikleri ve yapı detayları ile ilgili analizler ve görseller üretilerek yer yer Bodrum yerel mimarlığıyla karşılaştrmalar yapılarak projenin yerel veri kullanımı tespit edilmeye çalışılmıştır.

2. MİMARLIKTA YEREL VERİ KULLANIMI

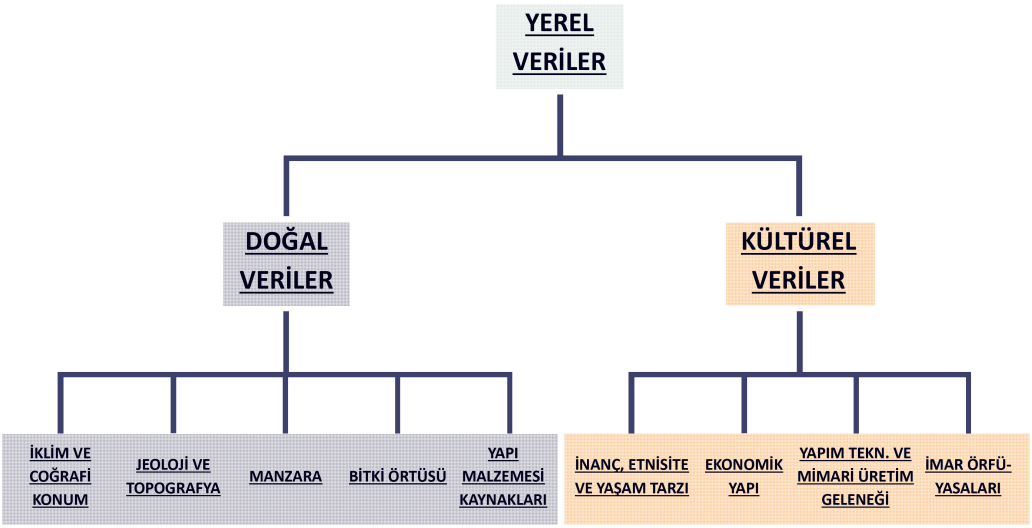
Mimarlık tarih boyu çoğunlukla bulunduğu coğrafyanın imkanları ile şekillenmiştir. Modern döneme kadar dünyanın her coğrafyasında o coğrafyanın sahip olduğu iklimin, fiziki yapının, o coğrafyada yaşayan toplumun kültürünün izleri bölgede inşa edilen yapılarda görülebilmekteydi. İnsanlar, yaşadıkları yerlere ait verileri önemsemek zorundaydılar çünkü bu verileri önemsemeden rahatça yaşayabilecekleri mekanlar yapmaları pek mümkün değildi. Daha iyi mekanlarda yaşayabilmek, doğadan, iklimden daha iyi faydalanabilmek, kendi yaşayış biçimlerine daha uygun mekanlar üretebilmek için gösterilen bu çaba, bir yandan da yerel, yani bulunduğu yere ait, özgün mimarlık kimlikleri oluşturmaktaydı. Böylece her coğrafyada, her toplumda, her şehirde farklı farklı kimlikler oluşmakta ve mimarlık dünyası da böylece zenginleşmekteydi.

Modernizmle beraber gelişen teknolojik imkanlar ve evrensellik anlayışıyla yerel veriler üzerinden üretilen bu mimarlık anlayışı sekteye uğradı. İnsanlar, artık sahip oldukları teknoloji ile iklimle, coğrafyayla sınırlanmak zorunda değildiler. Neredeyse her iklimde benzer yapılar yapılabiliyor, benzer "modern" binalarda yaşanılabiliyordu. Isıtma ve soğutma teknolojilerinin sağladığı imkanlar sayesinde yerel malzemenin, yerel iklimin pek önemi kalmamıştı. Böylece dünyanın her yerinde kimlikler aynılaştı, tektipleşti. Modernizmle gelen bu "evrenselleşme" anlayışı, mimarlık dünyasında bir süre sonra tepkiyle karşılandı. Sigfried Giedion, Amos Rapoport, Kenneth Frampton gibi bazı önemli mimarlık kuramcıları, modern mimarlığın bu kimliksiz durumunu eleştirip, bölgesel mimarlıkları savundular. Özer'e göre mimarlık dünyası, uzunca bir süre bu iki kutup arasında sıkışıp kaldı (Özer, 1963). Makina çağının getirdiği kuru mimarinin, karşısına konulan bölgesel mimarlıklar ise çoğunlukla plastik tavır taklitlerinden ibaret romantik işler olarak kalmışlardır. Özer (1963), mimarlığın güne ait "aktüel", "gerçek veriler"den yola çıkarak üretilmesi gerektiğini söyler.

Bölgeye ait olmaya çalışan mimarlık üretimlerinin geçmişi olduğu gibi taklit eden, onu olduğu gibi gününe taşıyan romantik tavırlardan öteye gidebilmesi ise ancak bölge

mimarlığı ve verileriyle gerçekçi, rasyonel bir yüzleşmeyle gerçekleşebilir. Bu rasyonel yüzleşme ise "yere ait", "yerel ve özgün" mimarlık üretiminin hangi konularda bölgesel ve geçmişten getirilecek tavırlara sahip olacağı, hangi yerel verileri nasıl değerlendireceği ve hangi konularda da günün güncel çözümlerine başvuracağının belirlenmesiyle gerçekleşebilir. Bu soru ile mimarlık ürünlerine bakmak istediğimizde öncelikle mimarlık ürününün üretildiği yere ve zamana ait şartları, verileri anlamamız gerekmektedir. Çalışmanın bu bölümü, bu "yerel verilerin" nelerden oluşabileceğinin araştırılmasından oluşmaktadır. Mimarlığa etki eden yerel verilerin neler olduğu konusunda değişik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların tamamında ortak olarak yerel verilerin içerdiği doğal verilerden bahsedilmiştir. Doğal verilerin haricinde ise kültürel, sosyal veriler gibi başka başlıklar kullanılmıştır. Bu konuda yapılan literatür araştırması sonucunda mimarlığa etki eden yerel verilerin, "doğal veriler" ve "kültürel veriler" olmak üzere iki başlığa ayrıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Aslında bu çalışmada tercih edilen bu ikili sınıflandırma, Demir tarafından yapılan sınıflandırmadır (Demir, 2016). Doğal veriler başlığı altında ise iklim ve coğrafi konum, jeoloji ve topografya, manzara, bitki örtüsü, yapı malzemesi kaynakları; yapay veriler başlığı altında ise inanç, etnisite ve yaşam tarzı, ekonomik yapı, yapım teknolojisi ve mimari üretim geleneği, imar örfü-yasaları alt başlıkları yazar tarafından saptanmıştır (Çizelge 2.1).

Çizelge 2.1 : Yerel Veri Çizelgesi (Demir(2016) tarafından oluşturulan şemadan geliştirilmiştir).

2.1.Doğal Veriler

Doğal veriler, bulunulan coğrafyanın doğal öğelerinin mimarlığa etki eden kısımları olarak görülebilir. İnsanların barınak üretme süreçlerinin tarihsel olarak iklimin zor şartlarından ve vahşi hayvanlardan korunmak üzere başladığı düşünülmektedir. Dolayısıyla doğal verilerin başında korunulması gereken "iklim" gelmektedir.

Yapı yapılacak alanın zemini ve topografik şekli yani "topografya"sı ise önemli başka bir doğal veridir. Arazinin topografyası yapı/ların zeminle ilişkilenme biçimlerini, birbirleriyle ilişkilerini belirlemede önemli bir rol oynarken bir yandan da mekan kullanıcılarının kurabileceği görsel ilişkiler konusunda da etkili olur.

Yapı/ların bulundukları çevre ve topografik konumu tarafından belirlenen mekanların sahip olabilecekleri manzaralar da mimarlığa doğrudan etki edebilen bir doğal veridir.

Bölgede bulunan bitki örtüsü de mimarlığa etki eden önemli doğal verilerdendir. Mevcut ağaçlar, çalılar yerleşimlerin şekillenmesinde, yerleşim dokularının belirlenmesinde etkili olabilmektedir.

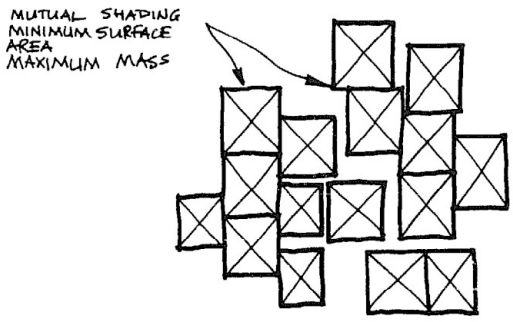
Bir başka doğal veri olarak tespit edilen bölgede bulunan doğal kaynaklar ise yapı üretimi için önemli bir veridir; bu kaynaklardan bölgenin iklimine uygun olarak yapıda kullanılabilecek olanlar yapı malzemesi olarak kullanılabilir ve dolayısıyla yapıları, yapım tekniklerinin belirlenmesinde önemli rol oynayabilir.

2.1.1. İklim ve Coğrafi Konum

İklim ve yapının inşa edileceği coğrafi konum, mimarlığa etki eden önemli doğal verilerin başında gelmektedir. Bulunulan coğrafyanın iklim şartları, gerekli yapı içi konforu sağlama konusunda etkili olmakta ve böylece mevcut iklim şartlarında istenilen asgari fiziksel konforun sağlanması çözülmesi gereken mimari bir problem olarak mimari üretim sürecine dahil olmaktadır. Rapaport'a göre iklimsel verilerin tasarıma yansıması iklim şartları zorlaştıkça daha mecburi olmuş; çok sıcak ve çok soğuk iklimlerde tasarım iklim tarafından daha zorunlu olarak belirlenmiştir (Rapoport, 1969). İklim şartlarının mimarlığa etkileri sadece yapı ölçeğinde de değildir. Şehir ölçeğinden başlayarak yapı detay ölçeğine kadar her ölçekte alınan mimari kararlarda iklimin etkisi görülebilmektedir. Alioğlu ve Uğur, dünya üzerindeki

şehirlerin dağılışını bile iklim etmenlerinin belirlediğini söylemektedir (Alpaslan Aliağaoğlu, 2010).

İklimin yaşam konforuna etki eden öncelikli faktörü bulunulan yerin sıcaklık ortalamalarıdır. Ilıman iklimlerde yapıların gerekli iç konforu sağlayabilmek için ciddi ısı yalıtım değerlerine sahip olmaları gerekmezken çok sıcak veya çok soğuk iklimlerde yapı cidarının ısı yalıtımı önemli bir mesele olarak karşımıza çıkar. Bu iklimlerde yapı duvarları ısı yalıtım değerlerini arttırmak için kalınlaşır ve bazen de başka önlemler alınır. Isı yalıtımının önemli olduğu bu iklimlerde, yapıların ısı alışverişlerini azaltmak için yapı dış yüzeyleri küçültülmeye, yapılar kompakt hale getirilmeye çalışılırlar. Yerleşim bazında da kullanılabilen bu kompaktlaştırma stratejisi, yapı arası boşlukların, sokak ve bahçelerin, daraltılmasıyla mümkün kılınabilir. Soğuk iklimlerde ısınma avantajı sağlayabilecek bu durum, sıcak iklimlerde ise yapıların birbirlerine gölge düşürmesini sağlayarak gün içinde daha az ısınmalarını sağlamaktadır.

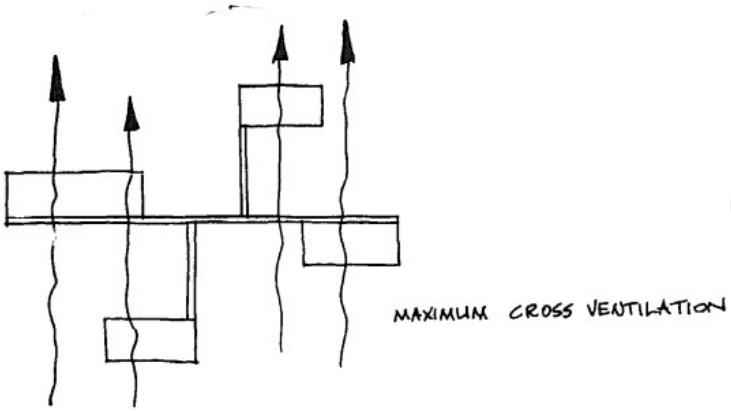
Şekil 2.1 : Yapı Kütlelerinin Birbirlerine Yapışarak Birbirleri Üzerine Gölge Düşürmeleri (Rapaport, 1969).

Yapıların ısıl konforuna etki eden bir başka faktör de güneş ışınımıdır. Yapı dış duvarlarının rengine ve yüzey özelliklerine göre güneş ışınları yapı dış duvarı tarafından emilip ısıya dönüşür. Açık renkli malzemeler güneş ışınlarını daha çok yansıtırken, koyu renkli malzemeler gelen güneş ışınlarının daha çok kısmını emilip ısı olarak depolarlar. Bu yüzden sıcak ve gece-gündüz sıcaklık farkı da az olan bölgelerde yapı dış duvarları açık renklere boyanarak güneş ışınlarının yansıtılması sağlanır. Geceleri soğuk geçen iklimlerde ise yapı dış duvarları koyu renkli inşa edilerek duvarların gün boyu güneş ışınlarını depolayarak serinleyen akşamlarda yapı içine aktarması sağlanabilir.

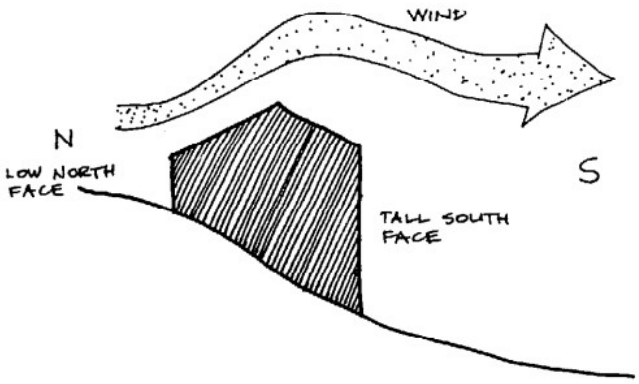

Şekil 2.2 : Akdeniz İkliminde Beyaza Boyanmış Bodrum Evi

İklim ve coğrafi konumun yapı tasarımına etki eden başka unsurlarıysa nem ve rüzgardır. Soğuk iklimlerde rüzgar korunulması gereken bir unsurken, sıcak ve nemli iklimlerde nemi dağıttığı için yapı içlerine mümkün olduğunca alınmaya çalışıldığı bilinmektedir.

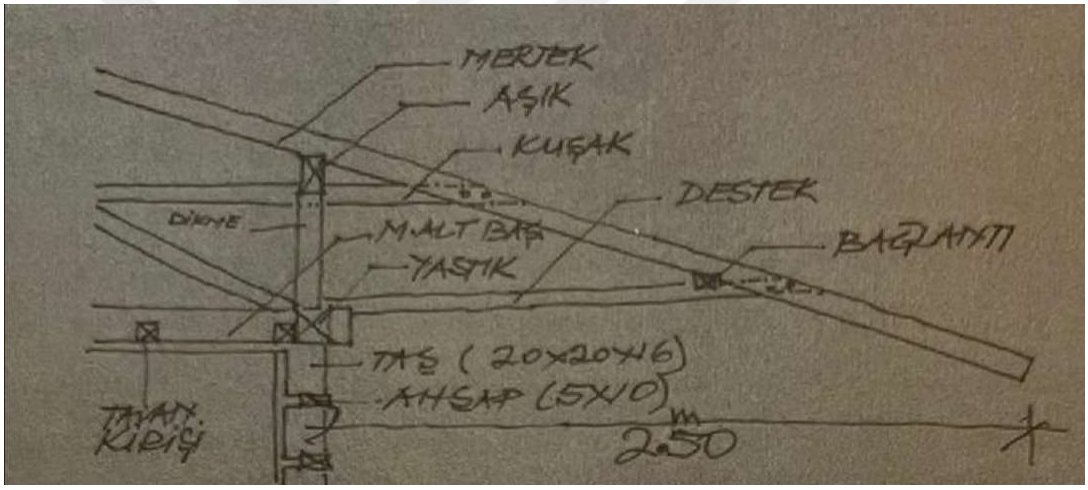

Şekil 2.3 : Nemli İklimlerde Yapılar Arası Boşlukların Bırakılması Rüzgar Sayesinde Nemin Dağıtılmasını Sağlar (Rapaport, 1969).

Şekil 2.4 : Soğuk İklimlerde Yapılar Rüzgardan Korunmaya Çalışılır (Rapaport, 1969).

İklimin korunulması gereken önemli bir başka unsuru ise yağışlardır. Bölgenin yağış oranı özellikle çatı eğim ve biçimlerini belirlemede rol oynar. Senelik yağış ortalamalarının az olduğu bölgelerde eğimli çatı yapmak doğal bir zorunluluk olmadığı için çoğunlukla teras çatılı veya az eğimli çatısı olan yapılarla karşılaşırız. Yoğun yağışlı bölgelerde ise yağışların yapı içine girmemesi ve çatılarda birikerek yük oluşturmaması için daha dik çatılarla karşılaşılır. Yağış yoğunluğu ile ilgili bir başka durum ise kullanılan duvar malzemesine göre duvarların da yağıştan korunmasının gerekebilmesidir. Hem duvarları korumak hem de yapı çeperinde yayaların ıslanmadan yürüyebileceği alan oluşturmak için yoğun yağışlı bölgelerde geniş saçaklar yapılabilmektedir. Örneğin Türkiye'nin en çok yağış alan şehri Rize'nin yerel evlerinde 2.50m'ye kadar varan boyutlarda "kara saçak"lar yapılmıştır (Eyüce, 2005). Bölgede bolca bulunan ahşap malzeme ile üretilmiş bu saçaklar, şüphesiz bölgedeki yoğun yağıştan korunma amaçlıdır.

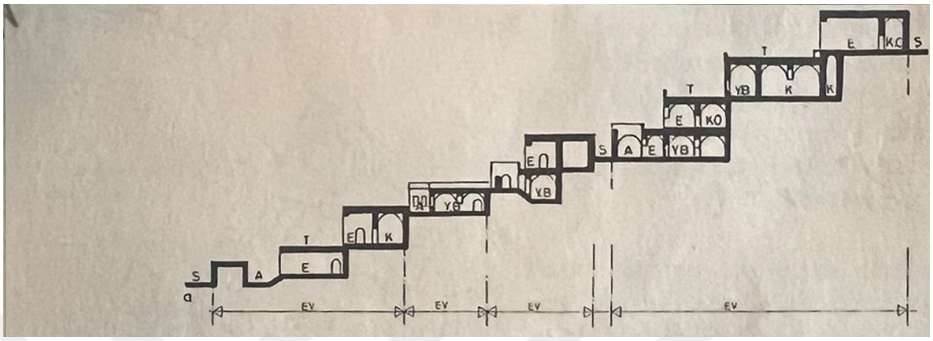

Şekil 2.5 : Rize Evlerindeki Kara Saçak Detayı (Şen, 1967).

2.1.2. Jeoloji ve Topografya

Yapıların inşa edildiği arazinin eğim, manzara, zemin durumları, yerleşimlerin durumlarına etki eden önemli doğal verilerdir. Ekinci'ye göre topografya şehirlerin gelişimine büyüme doğrultuları, sosyal bölgelerin oluşumları ve ulaşım hatlarının şekillenmesi açılarından olmak üzere üç konuda etki etmektedir (Ekinci, 1985). Ekinci (1985), genelde yerleşimler için yapım maliyetlerinin daha düşük olması için düz arazilerin tercih edildiğini söylerken, güvenlik, manzara, iklimsel nedenler veya düz arazi yoksunluğundan dolayı bazı bölgelerde inşaat faaliyetleri zor olsa da eğimli arazilere yerleşimler kurulduğu da görülmektedir. Eğimli araziler, düz arazilerin sahip

olmadığı bazı potansiyellere de sahiptirler. Mesela böyle yerleşimlerde arazilerin eğimleri yapıların teraslanmalar oluşturmalarına imkan sağlamaktadır. Anadolu'da bu teraslanmanın en belirgin örneği, Mardin'dedir. Alioğlu'na göre, Mardin'deki yapıların teraslı tasarımının, topografyadan kaynaklanan bir farklılığa sahip olduğunu söyleyen Alioğlu, yapıların teraslanmalarının ise arka yapıların cephelerini kapatmama kaygısıyla gerçekleşmiş olabileceğini söylemektedir (Alioğlu, 2000).

Şekil 2.6 : Mardin Evlerinden Bir Kesit (Alioğlu, 2000).

Topografya eğimleri yerleşim tasarımlarında özellikle de yol dokularını etkiler. Ulaşım kolaylığı için belli eğimlerin altında tutulması gereken araç ve yaya yolları, eğimli arazilerde arazi eğim çizgileriyle paralelleştiklerinde kolay kullanımlara sahip olurlar. Eğimli arazilerde, topografyanın eğiminin yoksayılarak inşa edilen yollarınsa kullanımları zorlaşır. Düz arazilerde yerleşimler içi yollar, daha rasyonel oluşabilirken, yüksek eğimli arazilerde yerleşim içi yolların arazi eğimlerine uyarak giriftleştiği görülür.

Ayrıca bölgelerin jeolojik durumları da mimarlık üretimleri için önemlidir. Bölgelerin zemin özellikleri yapılacak yapıların ağırlığı ve zeminle ilişkilenmelerinde etkilidir. Bölgenin zemin sağlamlığı haricinde, fay hatlarına yakınlığı da yapıların strüktürel kararları açısından önem taşır. Deprem bölgelerinde, taşıyıcı sistemin deprem anında oluşabilecek yanal yükleri karşılayabilecek şekilde tasarlanması gerekir.

2.1.3. Manzara

Manzara kelimesi, Türk Dil Kurumu'nca "bakışı, dikkati çeken her şey" olarak tanımalnmıştır (Türk Dil Kurumu, 2002). Yakın veya uzak çevredeki "bakışı çeken", insanların bakmaktan keyif aldıkları şeyler olarak manzaralar, mimarlığa etki eden doğal verilerdendir. İnşa edilen mekanın çevre verileri ve bulunduğu topografyadaki konumu, mekandan görülebilecek manzarayı, manzaraları belirlemektedir. Manzara

kelimesi her ne kadar Türk Dil Kurumu tarafından dikkati çeken her şey olarak tanımlansa da mimari açıdan yapı konumlanışlarına etki eden manzaraların başında deniz, orman gibi doğal manzaralar gelmektedir.

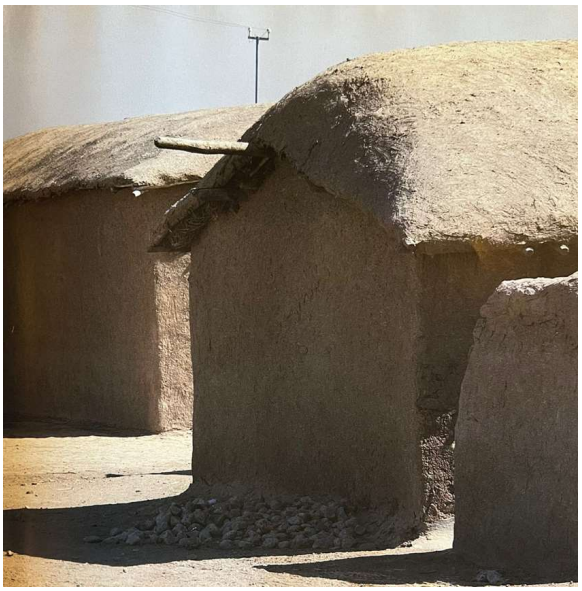
2.1.4. Bitki Örtüsü

Bölgelerin mevcut bitki örtüleri inşa edilecek yerleşimlerin, yapıların dokusunu belirleyebilmektedir. İnsanlar, yapı yaparken kimi zaman ağaçlara, bitki örtüsüne zarar vermemek için kimi zamansa bu yetişmiş bitki örtüsünden sonrasında faydalanmak için yapılarını mevcut bitki örtüsüne göre tasarlamışlardır. Mevcut ağaçlar, çalılar yapıları istenmeyen rüzgarlardan koruyabilir. Sıcak iklimlerde ise yaz aylarında güneş ışınlarının istenmeyen ısıtıcı etkisinden korunmak için yapılara gölge sağlayabilirler. Bolak'a göre özellikle birkaç kattan az yapılarda, ağaçlar ideal gölgeleme araçlarıdırlar. Gölgeleme elemanı olarak en elverişlileri ise kışın yapraklarını döken cinslerdir (Bolak, 1967).

2.1.5. Yapı Malzemesi Kaynakları

Yapıların inşa edileceği bölgelerde bulunan yapı malzemesi olarak kullanılabilecek olan kaynaklar, mimari üretimlerde öncelikle tercih edilebilmektedirler. Çünkü yapının inşaatı için gerekli malzemeleri yakından elde edebilmek en ucuz ve en pratik yöntemdir. Bu yüzden çoğu coğrafyada yerel mimarlıklar genellikle bölgede bulunan, inşa edilecek yapıda kullanıma uygun yapı malzemeleri ile inşa edilmiştir. Eyüce'ye göre bölgede bulunan yapı malzemeleri, yöre mimarisinde belirleyici değil etkileyicidirler (Eyüce, 2005). Eyüce (2005), bu görüşünü aynı yörede yaşayan farklı toplulukların yörenin malzeme imkanlarından farklı şekillerde yararlanabilmelerini veya aynı malzemeleri farklı tekniklerle kullanılmalarına dayandırmaktadır. Her ne kadar farklı kullanım ve işleme seçenekleri söz konusu olsa da bölgede bulunan yapı malzemesi kaynakları, mimari üretimlerin şekillenmesinde önemi doğal verilerdendir. Ayrıca yapılarda kullanılan yapı malzemeleri, yapılarda kullanılacak yapım tekniklerinin, dolayısıyla yapıların ifadelerinin belirlenmesinde de rol oynarlar.

Sözgelimi çevrede taş, ahşap gibi yapılarda kullanılabilecek başka malzemelere erişimin olmadığı az yağış alan bölgelerde bölge toprakları kullanılarak kerpiç yapılar yapılmıştır. Bu kerpiç yapılarda malzeme ve teknikten dolayı cephelerde geniş açıklıklar açılmamış, yapıların her yerinde kullanılan kerpiç malzeme, bu yapılara monolitik bir ifade vermiştir.

Şekil 2.7 : Urfa Yöresi Kerpiç Evleri (Aran, 2000).

2.2.Kültürel Veriler

Doğanın sunduğu verilerin haricinde mimarlığı etkileyen başka veriler de vardır. Demir (2016), psişik ve tinsel katmanlara ait bu verileri, kültürel veriler olarak adlandırır. Yapılar, bir yandan doğanın sunduğu belli fiziki şartlarda oluşturulurken bir yandan da kullanıcılarının da istek, ihtiyaç, alışkanlıklarına göre de şekillenirler. Rapoport, doğal verilerin mimari üretimlerde sınırlar oluşturduklarından ama kültürel verilerin daha belirleyici olduklarından bahseder (Rapoport, 1983). Doğal verilerin haricinde kalan ve "Kültürel veriler" olarak isimlendireceğimiz bu veriler yapılan literatür araştırması sonucunda;

-İnanç, Etnisite ve Yaşam Tarzı

-Ekonomik Yapı

-Yapım Teknolojisi ve Mimari Üretim Geleneği

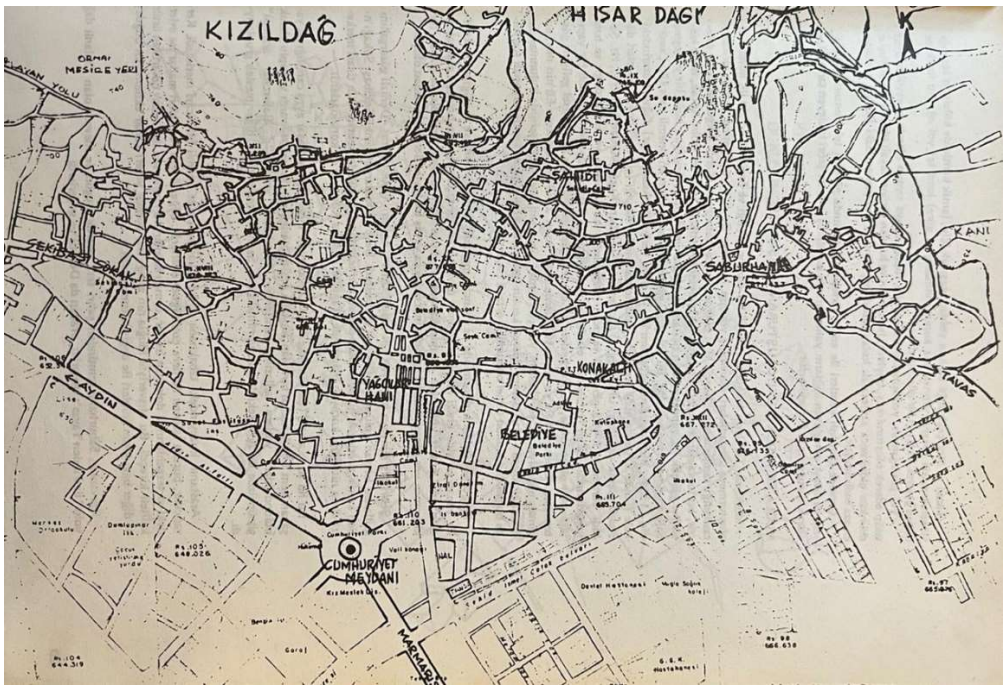
-İmar Örfü-Yasaları

olarak dört başlık altında incelenecektir.

2.2.1. İnanç, Etnisite ve Yaşam Tarzı

Mimariye etki eden kültürel verilerin başında kullanıcıların yaşam tarzları gelmektedir. Yaşam tarzı, her birey için özgün olabilmekle beraber bazı ortak özelliklere sahip olmalarıyla insanların yaşam tarzları genellenebilmektedir. İnsan

grupları sahip oldukları ortak özellikler sayesinde ise topluluklar olarak anılırlar. Bir insan grubunu topluluk olarak anmamızı sağlayabilen bu bazı ortak özelliklerin başında inanç ve etnik kimlik gelmektedir. Bu iki özelliğin tarih boyunca insan topluluklarının ayrışmasında en etkili iki özellik olduğu rahatça söylenilebilir. Her ne kadar "etnik, etnisite" kavramları, özellikle "etnik kimlik" kullanımıyla ırki bir birliktelik ifade etse de aslında günümüzde ortak özelliklerle bir araya gelen bu toplulukları tanımlayan bir kavramdır. Çelik'e göre bugün "etnik" kavramı, ırksal olmakla beraber din, dil, tarih, kültür, bağlılık gibi alanlardaki ortaklıkları da kapsamaktadır (Çelik, 2013). Dolayısıyla insanları etnik olarak gruplayabildiğimiz bu değerleri, insanların yaşam tarzlarını belirleyen ana unsurlar olarak da görebiliriz. Bu değerlerin ve bunlar doğrultusunda ortaya çıkan yaşam tarzlarının mekana yansımaları ise toplulukların mekanlarda yaptıkları bazı eylemler doğrultusunda tespit edilebilir. Gür, konutlarla ilgili yaptığı bir çalışmada konutlar içi gerçekleşen eylemleri zorunlu biyolojik etkinlikler, beslenme, dinlenme, sağlık ve bakım etkinlikleri, eğitsel etkinlikler, eğlence etkinlikleri, sosyal etkinlikler, dini etkinlikler, hobiler, onarım ve depolama etkinlikleri olmak üzere on bir başlık altında toplamıştır (Gür, 2000). Toplumların bütün bu etkinlikleri yapma biçimleri, bu etkinlikler sırasında ihtiyaç duydukları mahremiyet seviyesi, kişisel alan anlayışları değişebilmektedir. Bütün bu yaşam tarzı değişiklikleri de mimariya yansıyan verilerdir.

Şekil 2.8 : Muğla Kent Planı, Kuzeydeki Osmanlı Yerleşim Dokusu ile Güneydeki Rum Yerleşim Dokusu Farkları (Ekinci, 1985).

Yaşam tarzları ve kültürel yapının, mimariye etkisi, aynı yörede yaşayan farklı etnik toplulukların farklı mimari üretimlerinde görülebilmektedir. Dünyanın çeşitli yerlerinde denk gelebildiğimiz bu duruma, Eyüce , aynı coğrafyada inşa edilen Çin ve Malay evlerini örnek olarak vermektedir (Eyüce, 2005). İki farklı kültüre sahip topluluğun aynı yöredeki mimari üretimlerinin yaşam tarzlarından kaynaklanan farklılaşmasına Anadolu coğrafyasının çeşitli yerlerinde de rastlamaktayız. Eyüce (2005), Türk ve Rum topluluklarının birlikte yaşadığı yerlerde hem yapı hem yerleşim ölçeğinde böyle farklılaşmaların görüldüğünü de söylemektedir. Ekinci de bunun özellikle Ege kentlerinde hemen fark edilebilir bir durum olduğundan bahsederek, Muğla kentinin planı üzerinden bu durumu örneklemektedir (Ekinci, 1985). Kent planına bakıldığında güneydeki Rum mahallelerinin antik dönem kent anlayışıyla oluşturulmuş geometrik-gridal dokuya karşın, kuzeydeki Osmanlı yerleşimi organik bir dokuya sahiptir. Kültür farklılıklar, bu örnekte yerleşim dokusunda farklılaşma oluşturmuşken; mimari üretimlerin en üst ölçeğinden en alt ölçeğine, yapı detaylarına kadar farklılaşmalara yol açabilmektedir.

2.2.2. Ekonomik Yapı

Yapıların inşa edildiği bölgenin ekonomik yapısı, mimarlığa etki eden başka bir kültürel veridir. Genellikle ticaretin yoğun olduğu, zengin daha büyük harcamalarla yapılmış daha gösterişli yapılar görebilirken, kısıtlı ekonomiye sahip bölgelerde daha mütevazı yapılarla karşılaşılmaktadır. Ekonomik gelir seviyeleri yerleşim ölçeğinde farklılıklar oluşturabilirken, yerleşim içlerinde yapı ölçeğinde de bu tür farklılıklar gözlemlenebilmektedir. Eyüce (2005), bu konuda Endonezya mimarisini örneklemektedir. Endonezya'da bulunan Java Adası mimarlığında, yapı çatıları yapı sahiplerinin ekonomik durumunu gösteren ekonomik semboller haline gelmişlerdir. Ekonomik açıdan imkanı olanlar, daha karmaşık, gösterişli çatılar yaptırarak ekonomik güçlerini göstermişlerdir (Eyüce, 2005).

Ayrıca bölgelerdeki ekonomik faaliyetler, hem yerleşim dokularını hem yapıları etkileyebilmektedir. Yakın bölgelerde yaşayan tarımla uğraşan bir toplulukla, balıkçılıkla uğraşan bir topluluğun veya ticaretle uğraşan bir topluluğun ekonomik gelir seviyeleri haricinde günlük rutin farklılıkları da yapı-yerleşim oluşumlarına etki etmektedir. Erdem Açıkalın, bu konuda dokumacılıkla geçim sağlanan Denizli Buldan'da, evlerin atölye gibi de kullanıldığından ve evlerde başka yörelerde

görülmeyen “tezgah odası” ismiyle geçen bir mekanın bulunduğunu örnekler (Erdem Açıkalın, 2016).

2.2.3. Yapım Teknolojisi ve Mimari Üretim Geleneği

Teknoloji, insanlığın kültürel üretimlerinin en önemli başlıklarından biri olarak karşımıza çıkar. Hayatın her alanındaki eylemleri kolaylaştıran teknoloji, mimarlıkla da çok karmaşık ilişkiler içindedir. Mevcut teknolojinin mimarlık üretim sürecinde; mimarın düşünsel üretim aşamalarından başlayarak yapının üretiminin tamamlandığı ana kadar geçen sürecin tamamında, etkin bir rol oynadığı bir gerçektir. Fakat teknolojinin mimarlığa en direkt etkisi olarak yapının fiziki üretim sürecindeki yani yapım sürecindeki etkisinden bahsedebiliriz. Bu açıdan “yapım teknolojisi” diyebileceğimiz teknoloji, mimarlık üretimlerini etkilemesi açısından en baskın teknoloji çeşididir.

Yerel mimarlıkların oluşmasında da dönemin yapım teknolojilerinin önemi büyüktür. Topluluklar, mevcut yapım teknolojileri ve ulaşabildikleri yapı malzemeleri ile eldeki malzemeleri ihtiyaçlar doğrultusunda kullanmaya çalışarak yapım teknikleri üretmişlerdir.Bu yapım teknikleri ise yerel mimarlıkların özgün karakterlerini oluşturmalarında önemli rol oynamışlardır. Eyüce(2005), yerel mimarlıkların aynı yörede, aynı malzemeyi kullanırken bile kullanılan farklı yapım teknikleri ile zenginleştiklerini söylemektedir. Dolayısıyla bölgelerde gelişen üretim tekniklerinde tamamen yerel malzeme belirleyici değildir fakat yapım tekniğinin seçilmesinde önemli bir etkendir.

Bölgelerde tercih edilen yapım teknikleri, bütün diğer mimari kararlarla beraber bir mimari üretim gelenekleri oluşturmuşlardır. Bölgede çalışan yapı ustaları da bu belirlenmiş yapı tekniklerinde uzmanlaşmışlar; böylece bölgede oluşan üretim geleneği bölgede sonradan yapılacak olan yapılar için kolaylıklar sunmuştur.

2.2.4. İmar Örfü-Yasaları

Toplumlar, yaşamın her alanında ilişkileri düzenleyecek, kontrol altında tutacak kurallar geliştirmişlerdir. Bu kurallar, bazen toplumun genelinin bildiği sözel, örfi kurallar olarak kalmışlar bazense yazılı kanunlara dönüşmüşlerdir. Toplumlar diğer tüm alanlarda geliştirdikleri bu sözel veya yazılı yasal düzenlemeleri imar faaliyetleri için de düzenlemişlerdir. Bu tezin çaışma bölgesi olan Bodrum yöresinin de dahil

olduğu Anadolu coğrafyası için bu düzenlemeler, 19.yüzyıla kadar merkezi yönetim tarafından belirlenen yazılı hukuki düzenlemeler olmamışlardır. Bu döneme kadar imar faaliyetleri, toplum arasında bilinen örfi düzenlemelerle ve yerel fıkhi çözümlerle yürütülmüştür (Ersoy, 2017). 19.yüzyıla kadar yerel çözümlerle var olmuş, 19.yüzyıldan itibaren ise ülke genelinde yazılı kanunlarla yürütülmeye başlanmış olan bu kurallar, toplum içindeki imar faaliyetlerini, komşuluk ilişkilerini, yerleşim yoğunluklarını belirlemede önemli rol oynamışlar, mimarlık üretme biçimlerimizi sınırladıkları, şekillendirmişler ve böylece önemli kültürel girdiler arasında yer almaktadırlar.

3. BODRUM-DEMİR KOYU YEREL VERİLERİ

3.1.Bodrum Bölgesinin Demir Koyu'nun Doğal Yerel Verileri

3.1.1. Bodrum İklimi ve Demir Koyu'nun Bodrum'daki Konumu

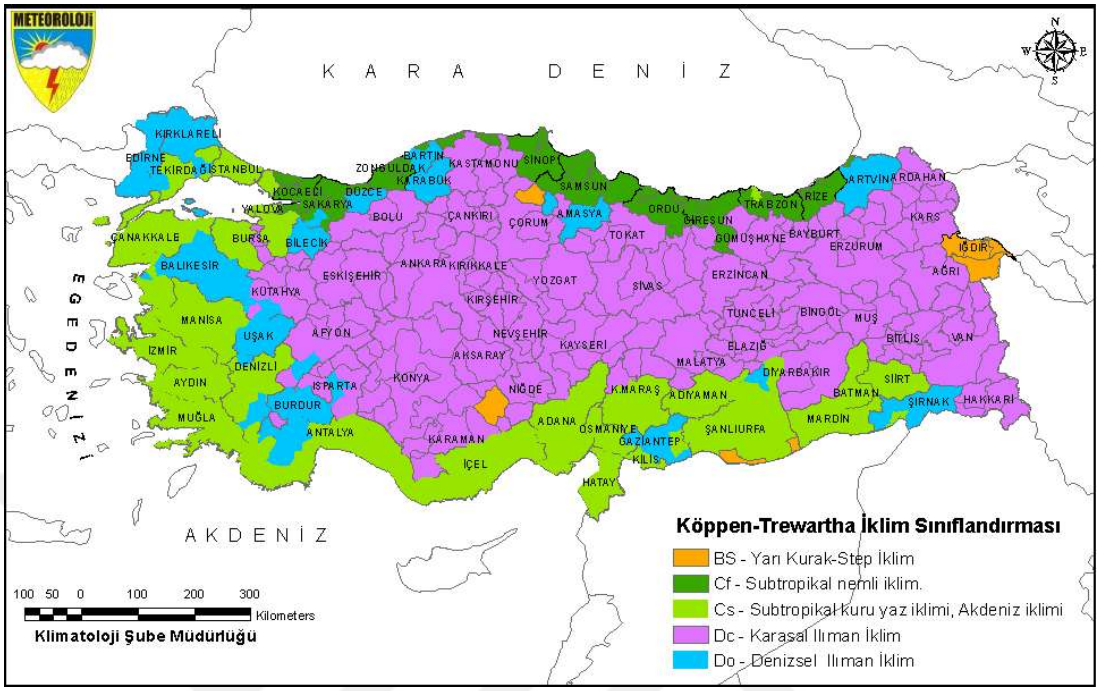
Bodrum, günümüzde Muğla iline bağlı bir ilçedir. Muğla şehrinin batısında bulunan Bodrum, Ege Denizi'ne kıyıları olan bir yarımadadır. Yarımadanın kuzeyinde Güllük Körfezi güneyinde ise Gökova Körfezi bulunur. Bodrum yarımadasının tek kara komşusu doğusundaki Milas ilçesidir. Dolayısıyla yarımadanın karayla irtibatı Milas üzerinden sağlanır.

Şekil 3.1 : Bodrum ve çevresini gösterir uydu görüntüsü (2022 Tarihli Google Earth uydu görüntüsü kullanılarak yazar tarafından üretilmiştir).

1944 yılına kadar kaza iken 1944 yılında ilçe olan Bodrum yerleşimi, ılıman Akdeniz iklimine sahiptir (Şekil 3.2). Akdeniz ikliminin genel özelliği olarak Bodrum'da kış ayları yağışlı ve ılık, yaz ayları ise sıcak ve kurak geçer. Fakat Bodrum'un yarımada oluşu, denizden aldığı meltem rüzgarlarıyla yaz aylarının çevresine göre daha serin geçmesini sağlamaktadır. Yaz sezonu ise neredeyse Nisan-Aralık ayları arasında sekiz

aya kadar uzamaktadır. Bu iklimsel özellikleriyle bölge hem yaz turizmi hem de ikincil konut sahibi olmak için tercih edilen yerlerin başında gelmektedir.

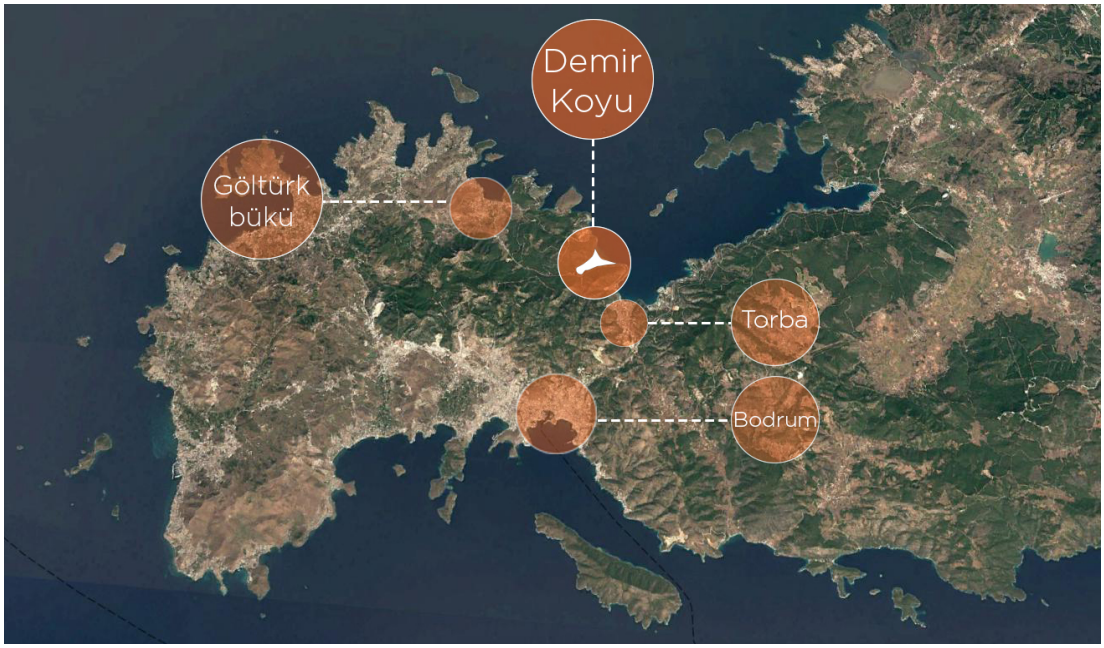
Şekil 3.2 : Türkiye Köppen-Trewartha İklim Sınıflandırması (Url-1).

Bölgede sıcaklık ortalamalarının yüksek olması ve yaz sezonunun uzunluğu senenin büyük bir kısmında dışarıda yaşama imkanı vermektedir. Bu imkan, bölge mimarisini etkilemiş önemli bir durumdur. Bölge halkı dışarda uzun süre yaşayabildiği için küçük ev hacimleri ile yetinmiş, bahçelerde daha rahat vakit geçirebilmek için kendilerini yağmurdan ve güneşten koruyacak çardaklar yapmış, yapıların teras çatıları da iklim elverdiğince yaşam alanı olarak kullanılmıştır. Bölgede yaz aylarında artan sıcaklık ortalamaları da bölge mimarisini etkilemiş bir diğer önemli iklim unsurudur. Yazları sıcak geçen Akdeniz ikliminin hakim olduğu kıyı bölgelerinin çoğunluğunda görüldüğü gibi Bodrum'da da evler taştan yapılıp kireç katkılı badana ile beyaza boyanmış ve yaz aylarında evlerin daha az ısınması sağlanmıştır. Şehirde sokaklar yapıların gölgesinden faydalanabilmek için oldukça dar yapılmış ve böylece yaz aylarında sokakların daha serin kalması sağlanmıştır.

Şekil 3.3 : Türkiye Ortalama Sıcaklık Dağılım Haritası, Meteoroloji Genel Müdürlüğü (Url-2).

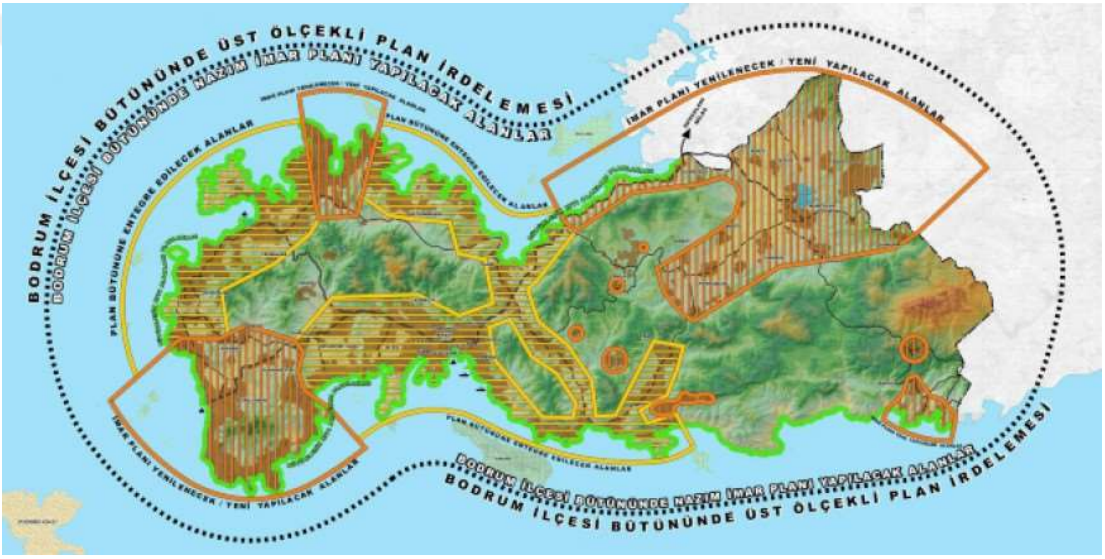
Demir Evleri'nin inşa edildiği Demir Koyu ise Bodrum Yarımadası'nda Göltürkbükü ve Torba yerleşimleri arasında bulunur (Şekil 3.4). Kuzeydoğu'ya bakan koyun bu özelliği koyun yaz mevsiminde Bodrum geneline göre birkaç derece daha serin olmasını sağlamaktadır. Koy arazisinin öncesinde çiftlik olduğu bilinmektedir. Koy çevresindeki geleneksel yapılar da Bodrum merkezdeki geleneksel yapılarla aynı özellikleri taşımaktadır.

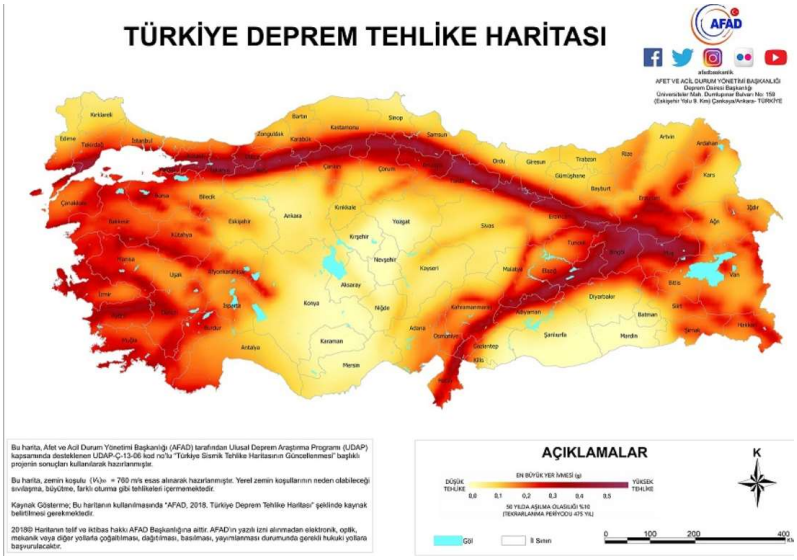
Şekil 3.4 : Bodrum Yarımadası'nda Demir Koyu'nu Gösterir Uydu Görüntüsü (2022 Tarihli Google Earth uydu görüntüsü kullanılarak yazar tarafından üretilmiştir).

3.1.2. Bodrum'un ve Demir Koyu'nun Jeolojik ve Topografik Verileri

Bodrum yarımadası'nda Ege Bölgesi'nin karakteristik jeolojik özelliği olarak dağlar denize dik uzanmaktadır. Yarımadanın ortasında doğu-batı yönünde uzanan Pazar Dağı bulunmaktadır. Bu yüzden yarımada yerleşimleri sahillerde yoğunlaşmıştır (Şekil 3.5). Bölge Batı Anadolu Fay Hattı'nın etkisi altındadır. Bölge, Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı(AFAD) tarafından yayımlanan haritaya göre birinci derece deprem bölgesidir (Şekil 3.6). 21 Temmuz 2017 yılında Gökova Körfezi'nde gerçekleşen deprem bu durumu kanıtlar niteliktedir. Yarımadanın deprem bölgesi olması yörenin mimarisine önemli ölçüde etki etmiştir.

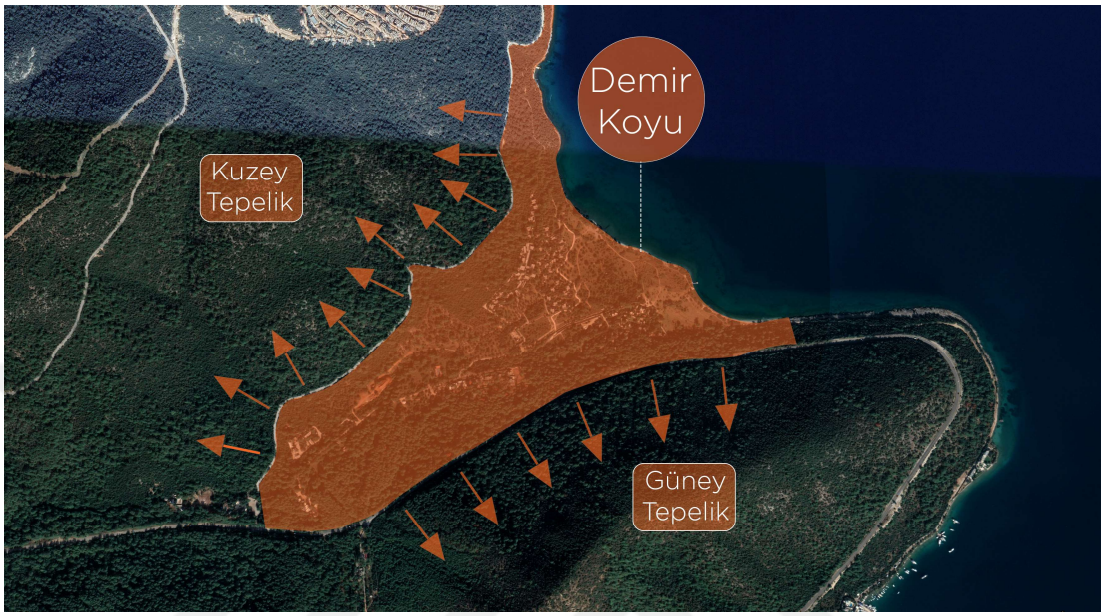

Şekil 3.5 : Bodrum Belediyesi Nazım İmar Planı (Url-3).

Şekil 3.6 : AFAD Türkiye Deprem Tehlike Haritası (Url-4).

Bölgede çok görülen denize dik uzanan dağlar arasında kalan vadilerden biri olan Demir Koyu'nun kuzeydoğusunda deniz bulunmaktadır. Kuzeybatısında ve güneyinde tepeler bulunan koy, bu iki yükseklik arasında kalmış "V" şeklinde bir düzlüktür. Koyun yaklaşık 1.5km uzunluğunda sahili vardır.

Şekil 3.7 : Demir Koyu'nu ve çevre tepelik alanları gösteren uydu görüntüsü (2022 Tarihli Google Earth uydu görüntüsü kullanılarak yazar tarafından üretilmiştir).

Koy arazisinin az eğimli bir arazi olduğu söylenilebilir. Çoğunlukla %5 oranlarında hafif bir eğimi varken, bazı yerlerde bu eğimin %10'a kadar çıktığı görülür. Yukarıdaki haritada gösterilen arazinin düzlük kısmından sonra hem yukarıda hem aşağıda arazinin eğimi %20-30'lara kadar çıkarak dikleşir.

Şekil 3.8 : Demir Koyunun 1 m'lik İzohips Eğrili Planı (Cansever Arşivi'nden Alınan Planlar ve Google Earth 2016 Tarihli Uydu Görüntüleri Kullanılarak Yazar Tarafından Üretilmiştir).

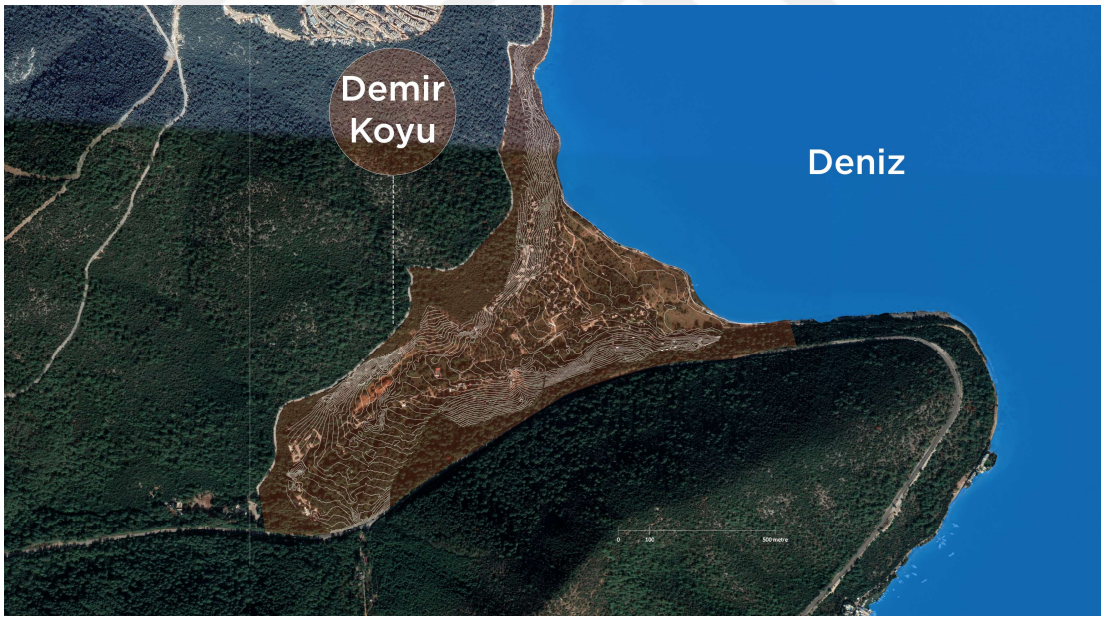

Şekil 3.9 : Demir Koyu'nu Gösteren Birleştirilmiş Drone Fotoğrafı (Yazar tarafından üretilmiştir).

3.1.3. Bodrum ve Demir Koyu Manzara Verileri

Bodrum Yarımadası'nda yerleşimler çoğunlukla deniz kıyılarında inşa edilmişlerdir. Bölgenin eğimli topografyasının sağladığı imkanla, yapılar çoğunlukla deniz manzarasına sahiptirler. Bölgenin ormanlık alanları ise ikincil olarak tercih edilen manzara öğeleridir.

Demir Koyu'nda da durum Bodrum genelindeki gibidir. Koyun kuzeydoğusunda yaklaşık 25 km uzunluğunda sahili bulunmaktadır. Denizle olan bu direkt ilişki, denizin manzara öğesi olarak kullanılabilmesini de sağlamaktadır. Ayrıca koyun etrafındaki sit alanı olarak belirlenmiş ormanlık alanlar da doğal bir manzara verisidir. Koyun topografik açıdan iki tepe arasında kalan bir vadi olması da bu manzara öğelerinin kullanımını kolaylaştıran bir durumdur. Özellikle koyun kuzey ve güneydeki tepelere doğru yükselen alanları, sahip oldukları yüksek eğimle yapıların birbirlerinin önünü kesmeden manzalara sahip olabilmesini de sağlamaktadır (Şekil 3.10).

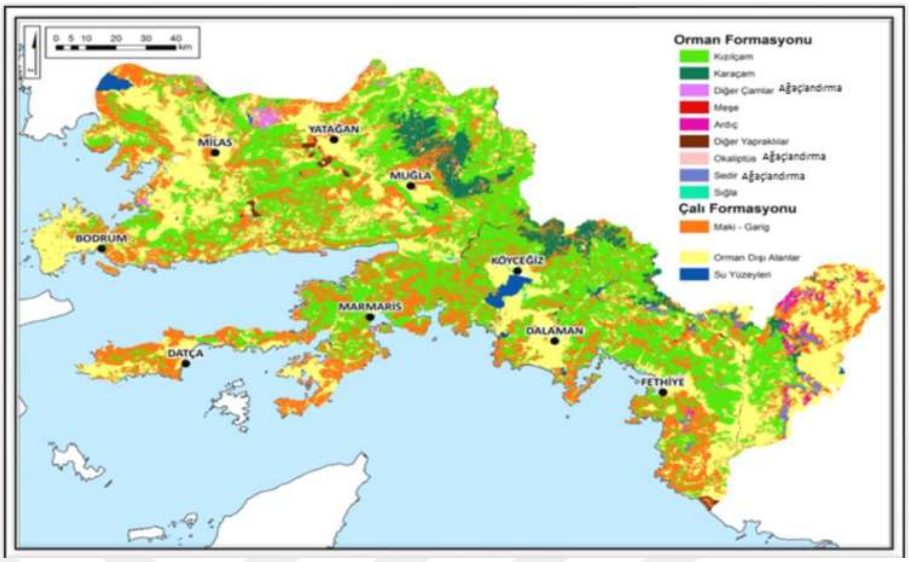

Şekil 3.10 : Demir Koyu'nun Denizle İlişkisini Gösterir Görsel (2022 Tarihli Google Earth uydu görüntüsü kullanılarak yazar tarafından üretilmiştir).

3.1.4. Bodrum Bölgesi ve Demir Koyu Bitki Örtüsü

Akdeniz iklimine hakim yarımadada bitki örtüsü olarak iğneyapraklı ağaçlar ve makilikler hakimdir. İğneyapraklı ağaç olarak kızılçamlar yoğunlukta iken keçiboynuzu, incir, zeytin, nar, mandalina, limon ağaçları bölgede bolca yetişen

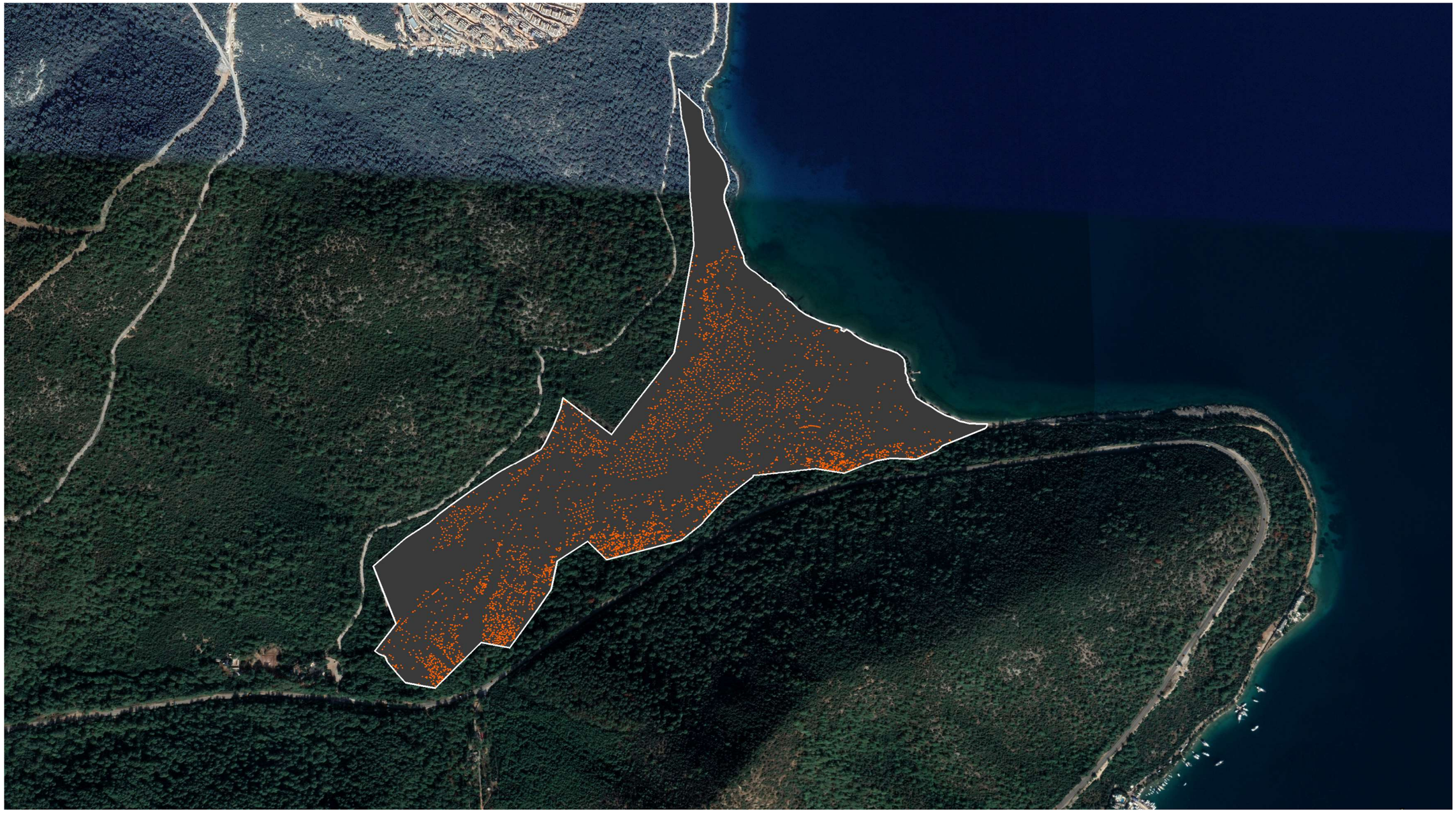
ağaçlardır. Zakkum, sardunya, konsolos çiçekleri ise bölgede yetişen ve yaz aylarında çevreyi canlandıran bitkilerdir.

Şekil 3.11 : Muğla İli Orman Formasyonunu Gösterir Harita (Balcıoğlu, 2021).

Demir Koyu'nun bitki örtüsünde de bölgenin özellikleri görülmektedir. Ağaç olarak alanda daha çok kızılçam, keçiboynuzu, zeytin ve badem ağaçları bulunurken, makilik çalıların bulunduğu da görülmektedir.

Koydaki ağaçların dağılımlarını görebilmek için 1970 senelerinde alınmış ağaç rölövesi ile aşağıdaki görsel oluşturulmuştur (Şekil 3.12). Bu görsel incelendiğinde arazinin orta kısımlarında ağaçların daha seyrek olduğu, özellikle güney sınırında, arazinin güney tepeliğe doğru yükseldiği kısımda, yoğun bir ağaç dokusu olduğu görülmektedir.

Şekil 3.12 : Arazideki Ağaç Yoğunluklarını Gösteren Plan-Uydu Görseli (Cansever Arşivi'nden 1970 Tarihli Ağaç Rölövesi ve Google Earth 2016 Tarihli Uydu Görüntüleri Kullanılarak Yazar Tarafından Üretilmiştir).

3.1.5. Bodrum Yöresi Yapı Malzemesi Kaynakları

Yörede yerel yapı malzemesi olarak ilk göze çarpan malzeme taştır.. Yapı duvarlarında, sövelerde, lentolarda çoğunlukla bölgeden çıkarılan bir çeşit kireçtaşı kullanılmıştır. Bölgeden günümüzde de birkaç çeşit taş çıkarılmaktadır. Bunlardan yapılarda en çok kullanılanı çıktığı bölgenin adıyla anılan "Çilektaşı" isimli kireçtaşıdır. Bu taşla beraber bölgede Hekimköy taşı olarak adlandırılan daha açık renkli bir başka kireçtaşı da çıkarılmaktadır (Şekil 3.13).

Şekil 3.13 : Solda Çilek taşı, sağda Hekimköy Taşı (Url-5).

Bunların haricinde bölge mimarisinde zemin döşemelerinde, duvar harpuştalarında kullanıldığı görülen kayraş taşları da bölgeden çıkarılmaktadır (Şekil 3.14).

Şekil 3.14 : Kayrak taşı ile harpuşta yapımı.

Bölgenin kızılçam yoğunluklu zengin bir orman varlığı vardır. Ahşabın bölge mimarisinde döşemelerde, teras çatılarda, doğramalarda, doğrama kepenklerinde ve mobilyalarda kullanıldığı görülmektedir. Kullanım yerine göre kullanılan ahşabın cinsi değişmekle beraber en çok çam, meşe ve zeytin ağaçlarının kullanıldığı tespit edilmiştir (Akgündüz, 2013).

Bölgede harç yapımında kireç, aktoprak, dere kumu gibi malzemelerin kullanıldığı bilinmektedir. Hem harç hem de badana malzemesi olarak kullanılan kireç bölgenin Gümbet, Milas ve Kemer gibi kısımlarından çıkarılmaktadır (Akgündüz, 2013). Bölgeye özgün bir toprak biçimi olan aktoprak, harç içeriklerine kum yerine eklenebilen bir malzemedir. Bu malzemenin haricinde harçlarda bölgedeki derelerden elde edilen dere kumlarının ve yıkanmış deniz kumlarının kullanıldığı da bilinmektedir.

Teras çatılı yapılardan meydana gelen bölge mimarisinde, çatılarda ahşap çatı kirişlerinin(dilmelerinin) üstlerine ahşap döşemeler yapıldıktan sonra çeşitli malzemeler kullanılarak bu malzemeler "lov taşları" ile sıkıştırılmaktadır. Bu malzemelere bölge içinden elde edilen geren toprağı, kargı kamışları, deniz yosunu, zakkum dalları gibi malzemeleri örnek olarak verebiliriz.

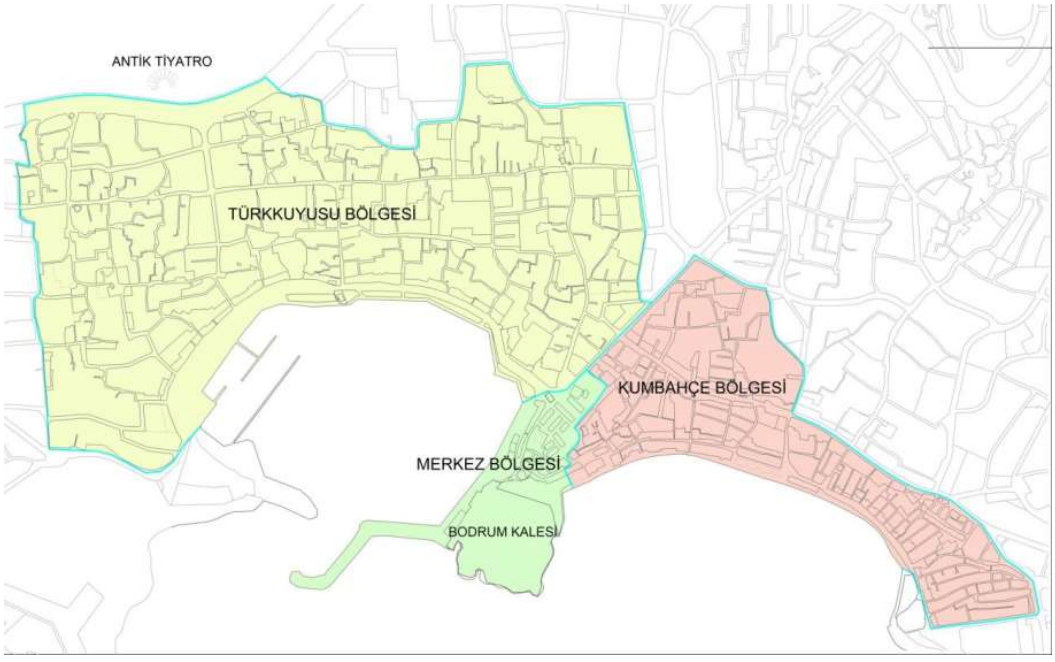
3.2.Bodrum Yöresinin ve Demir Koyu'nun Kültürel Yerel Verileri

3.2.1. Bodrum Yöresi İnanç, Etnisite ve Yaşam Tarzı

15.yy'da Osmanlı hakimiyetine geçen Muğla'da yapılan ilk nüfus sayımı 1.831 senesine dayanmaktadır. Bu sayıma göre Bodrum merkezde 1190 erkek yaşamaktadır. 1904'te yapılan sayımda ise nüfusu 16.387 çıkan Bodrum'da yaşayanların 13.352'si Müslüman, 2.801'i Rum, 140'ı Musevi, 109'u ise yabancıdır (Kodal, 2008). Bölgede Müslümanlar çoğunlukla tarımla uğraşırken, Rumların daha çok esnaflık ve denizcilikle geçindiği de bilinmektedir. Her ne kadar 1923 nüfus mübadelesi kararı ile bölgedeki Rumlar göç etseler de mübadeleye kadar uzun bir süre bölgede Müslümanlardan sonra ikincil ana topluluk olmuşlar ve bölge mimarisinin şekillenmesinde önemli rol oynamışlardır. Uzun süre bölgede birlikte yaşayan bu iki topluluğun, Müslümanların ve Rumların, inanç, kültür ve yaşam tarzı bölgedeki yapılı çevreyi oluşturan kültürel verilerin başında gelmektedir. Bu toplulukların kültürel

farklılıkları ise yaşadıkları mahalleler arasında bazı belirgin mimari farklılıklar oluşmasına neden olmuştur.

Tuğrul Akçura ve Necva Akçura, 1972'de yayımlanan makalelerinde Müslümanların yaşadığı batı mahallelerini ve Rum nüfusun yaşadığı doğudaki Rum mahallesini karşılaştırmış ve iki mahallenin parsel boyutları, yeşil alan kullanımları, yapı-sokak ilişkileri açısından bariz farklılıkları olduğunu göstermişlerdir. Tuğrul ve Necva Akçura'ya göre bu farklılıklar iki topluluğun yaşam tarzı farklarından kaynaklanmaktadır. (Akçura & Akçura, 1972). Çalışmadaki mahalle dokularına bakıldığında Türklerin yaşadığı Batı mahallelerinde sokakların organik dokular oluşturduğunu, parsellerin daha büyük olduğunu, yapıların geniş bahçelere sahip olduğunu, yapıların bir araya gelerek bazen küçük meydancıklar oluşturduğunu ve mahallelerin tarihi eserler etrafında kurulduğunu, öbür yandan Rum mahallesindeki parsellerin daha küçük olduklarını ve denize dik yollarla ayrıldıklarını, daha az yeşil alana sahip olduklarını ve meydanlaşmaların pek olmadığını görmekteyiz (Şekil 3.15, Şekil 3.16). Bu farklılıklar şüphesiz bu iki topluluğun yaşam tarzı farklılıklarından meydana gelmektedir. Yerleşim dokularına bakılarak Rumların toprakla ilişkilerinin daha zayıf olduğu, Rum evlerinin de dışarıya daha açık olduğu söylenilebilirken, tarımla uğraşan Türklerin toprakla daha direkt ilişkiler kurduğu ve Türk mahallesindeki evlerin bahçeleriyle beraber daha içe dönük bir yaşantıya işaret ettiği de söylenilebilir.

Şekil 3.15 : Türk ve Rum mahallerini gösterir harita (Akgüner, 2018).

Şekil 3.16 : Mahalle dokularındaki farkları gösterir vaziyet planları. Solda Türk Mahallesi, sağda Rum Mahallesi (Akgüner(2018)'in çalışmasından kırpılarak kullanılmıştır).

3.2.2. Bodrum Ekonomik Şartları ve Değişimi

Günümüzde turistik bir merkez olan Bodrum, yüzyıllar boyunca kale içi yerleşimden ibaret, askeri ve ticari önemi olan küçük bir yerleşim olarak kalmıştır. Kale dışı yerleşimlerin ilk defa 18.yüzyılın başlarında görüldüğü bilinirken, kale dışı ilk yerleşim Tepecik Camii etrafında kurulan Tepecik Mahallesi olmuştur (Güner, 1997). Sonrasında ise adalardan göç eden gayrimüslimler tarafından kalenin doğusundaki Kumbahçe Mahallesi kurulmuştur. Ticarete konumunun uygun olmasına ve limana sahip olmasına rağmen Bodrum'un yeteri derecede gelişmemesi yerleşimde üretimin hep zayıf kalmış olmasına bağlanmaktadır. Bir yandan da bölgede daha gelişmiş bir yerleşim olarak Milas kazasının bulunması da Bodrum'un gelişmesini yavaşlatmıştır (Baykara, 2010). Bu sebeplerle Bodrum, uzun süre kendi ihtiyaçlarını çoğunlukla kendi üretimleriyle karşılayna, kısıtlı sünger ticareti ile dışarı ile iletişim kuran, birer fırın, bakkal ve hamamı olan yoksul bir yerleşim olarak kalmıştır (Anıl, 2007).

Bölgenin kalkınması 1950'li yıllardan sonra turizm odağı haline gelmesiyle başlamıştır. 1927 yılında 4.290 nüfusa sahip olan Bodrum, 1970 yılında 6.103, 1980 yılında 9.799, 2000 yılında 35.280, 2008 yılında ise 114.498 nüfusa erişmiştir (Güner, 1997). Bölgede asıl yoğunluk ise nüfusun yedi sekiz katlarına çıktığı yaz aylarında yaşanmaktadır.

Yaz turizmi ile kalkınan bölgede yerleşim de turizmin etkisiyle büyümüş, yerli ve yabancı turistler için yapılan otellerle, yazlık konutlarla dolmuştur. Doğal güzellikleri, sakin koyları, bütüncül mimarisi ile dikkat çeken yerleşimin bu özellikleri kontrolsüz gerçekleşen imar faaliyetleri ile büyük ölçüde bozulmuştur. Tuğrul ve Necva

Akçura'ya göre bölgeyi ilginç kılan özelliklerden dolayı gerçekleşen turistik akın, bu özellikleri tahrip ederek Bodrum'un çekiciliğini de azaltmıştır (Akçura & Akçura, 1972).

Bu yoğun turizm rağbetinden önce küçük bir kasaba olarak kalmış olan bölgede, geleneksel doku bir veya iki katlı, çoğunlukla plan düzleminde 4-5m arası genişliğe, 7-8m boya sahip yaklaşık 35-40m2 yapılardan oluşmaktadır. Bölgenin turizm liderliğinde ekonomik kalkınmasıyla bu mütevazı yapı boyutları değişmiş, bölgeye devasa oteller, büyük ve lüks villalar yapılmaya başlanmıştır.

3.2.3. Bodrum ve Yöresi Yapım Teknolojisi ve Mimari Üretim Geleneği

Bodrum'un geleneksel dokusu düz damlı, beyaz kireç sıvalı, bir veya iki katlı taş yapılardan oluşmaktadır. Çoğunlukla dikdörtgen planlı, dikdörtgen prizma biçimli bu yapılar dışardan oldukça sade geometrilere sahiptirler.

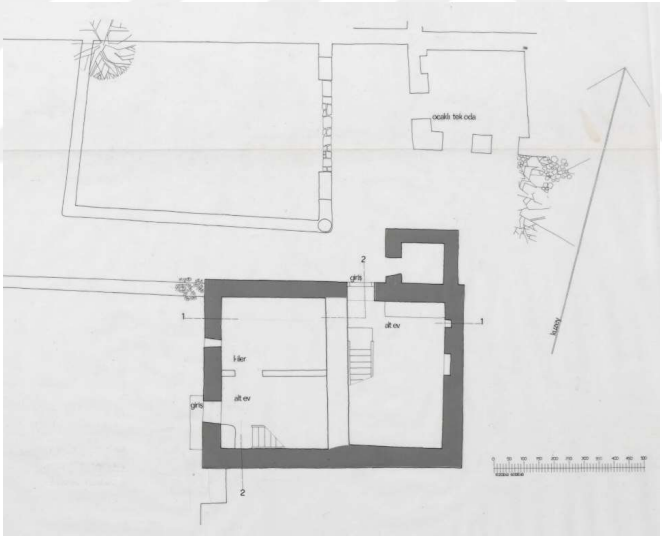
Bodrum Evleri'ni Tuğrul Akçura ve Necva Akçura, "Düz Damlı Tipik Bodrum-Akdeniz Evleri", "Bodrum Yarımadası'na Has Kule Evler" ve "Daha geç ortaya çıkmış 2 katlı, balkonlu evler ve diğer karma tipler" olmak üzere üçe ayırmaktadırlar (Akçura & Akçura, 1972). Cengiz Bektaş ise Bodrum Evleri'ni "Musandıralı evler", "Sakız tipi evler" ve "Kule evler" olarak üçe ayırmıştır. Akçura'ların "Tipik Bodrum Evi", Bektaş'ın "Musandıralı Ev"idir. İki tasnifteki "Kule evler" birbirini karşılamakta olup Bektaş'ın "Sakız Ev" dediği ev tiplerinin Akçuraların tasnifindeki "2 katlı balkonlu evler" olduğu söylenilebilir. İki sınıflandırma birbirini karşılasa da Bodrum Evleri ile ilgili yapılan sonraki çalışmalarda Bektaş'ın sınıflandırma sistemi kullanılmış ve Bodrum evleri çoğunlukla "Musandıralı Evler", "Sakız tipi evler", "Kule evler" başlıkları altında incelenmiştir. Literatüre hakim olması sebebiyle bu çalışmada da bu tasnifin kullanılması tercih edilmiştir.

3.2.3.1. Kule Evler

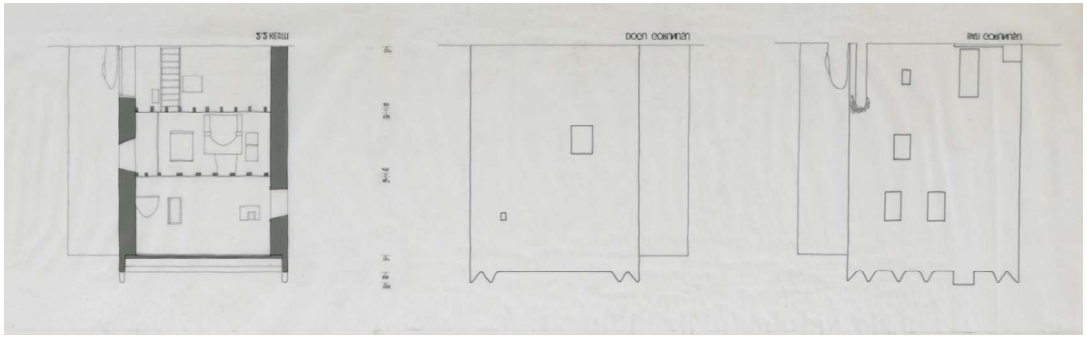
Kule evler, bölgede bilinen ilk ev türleridir. Tarihi kule evlerin yapımına 16.yy civarında başlandığı tahmin edilmektedir. Bu evler, genelde 4.5-5m genişliğinde 7-8m boyunda, 8-10m yüksekliğinde dışarıya oldukça kapalı yapılardır. Evlerin giriş kapıları zeminkatta değil birinci kattadır. Cengiz Bektaş, üst kottaki bu girişe ulaşılmak için kullanılan merdivenlerin eskiden yapılardan ayrı olduğunu ve merdivenle yapı arasında indirilip kaldırılabilen bir köprü ile bağlantı sağlandığını iletmektedir (Bektaş, 2004). Geniş bahçeler içinde yer alan bu yapıların, dış

saldırılardan korunma amacıyla dışarıya kapalı tasarlandığı düşünülmektedir (Akçura & Akçura, 1972). Moloz taş duvarlı bu yığma yapılarda kirişlerin açıkta bırakıldığı "bakkal tavan" ahşap döşemeler kullanılmıştır. Bazılarında katlar arası ahşap ara döşemeler yapılmış, kat kat kısmi galeri boşlukları bırakılmıştır. Bu yapıların bazılarının kenarlarına bahçeden kolay erişilecek tek katlı küçük servis yapılarının yapıldığı da bilinmektedir.

Her ne kadar bu evler başlarda korunma amaçlı yapılan evler olsalar da sonralarda bu korunma ihtiyacının kalmamasıyla ev tipinde de değişimler olduğu gözlenmiştir. Çoğunlukla üst kottaki yapı girişleri kapatılıp zemin katlardaki pencereler kapılara çevrilmiş, yapılara giriş için kullanılan ahşap merdivenler yıkılmıştır. Bu tip binaların bazılarının ise en baştan zemin kattan girilen yapılar olarak yapıldığının görülmesi korunma ihtiyacı ortadan kalktıktan sonra yapıldıklarını göstermektedir. Dolayısıyla bu tipler başta korunma amacıyla yapılmaya başlanmış olsalar da sonralarda bu amaç güdülmeden de yapılmışlar ve yarımadanın her yerine dağılmışlardır.

Şekil 3.17 : İbrahim Hoca(Nazife Bilgin) Kule Evi Zemin Kat Planı (Bektaş, 2004).

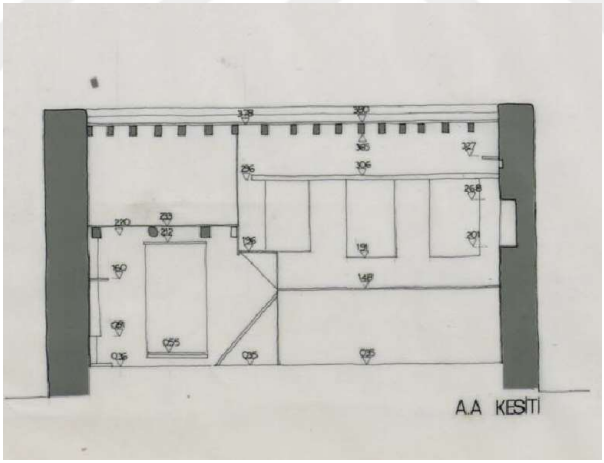

Şekil 3.18 : İbrahim Hoca(Nazife Bilgin) Kule Evi Kesit ve Görünüşler (Bektaş, 2004).

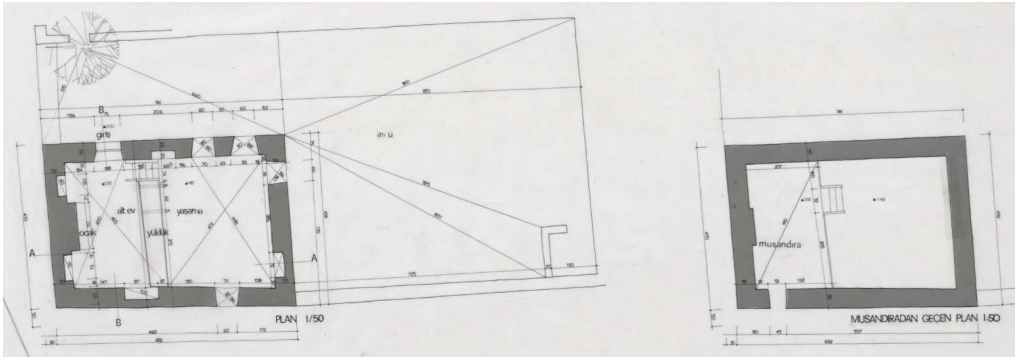
3.2.3.2. Musandıralı Evler

Musandıralı evler, tıpkı kule evler gibi plan düzleminde 4,5-5m genişliğinde 7-8m boylarında dikdörtgen prizma beyaz kireç badanalı, taş evlerdir. Fakat bu evler bir veya iki katlıdırlar. Girişleri kule evlerdeki gibi üst kattan değil zemin kattandır. Bu anlamda iç-dış ilişkileri daha güçlüdür. İsimlendirildikleri "musandıra" bölümüne sahiptirler. Binalara giriş uzun cephedendir. Bu binalar genelde girişteki "alt ev" denilen ocak bölümünden, bu bölümden yarım kat çıkılarak varılan "oturma bölümü"nden, bu oturma bölümünün altında bulunan ve ocak bölümünden kullanılan kiler bölümünden, oturma bölümünden de yarım kat çıkılarak ulaşılan musandıradan oluşmaktadır.

Bektaş'a göre bu evlerin girişinde kiler bulunması bu evlerin tarımla uğraşan aileler tarafından kullanıldığını göstermektedir (Bektaş, 2004). Gündüz, Kulu ve Bakır tarafından yapılan alan araştırmasında gözüktüğü üzere tespit edilen 31 adet musandıralı evin 30 adeti tarımla uğraşan Türklerin yaşadığını bildiğimiz Türkkuyusu Mahallesi'ndedir (Çizelge 3.1). Bu veri de Bektaş'ın savını doğrulamaktadır.

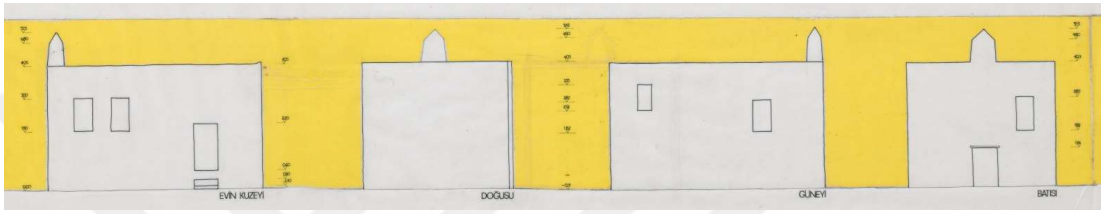
Şekil 3.19 : Bir Musandıralı Ev olan Ahmet Sinop Evi'nin bir kesiti (Bektaş, 2004).

Şekil 3.20 : Ahmet Sinop Evi Zemin Kat(solda) ve Üst Kat Planı (Bektaş, 2004).

Çizelge 3.1 : Bodrum tescilli konut tiplerinin mahallelere göre dağılımı (Gündüz, Kulu, Bakır, 2001).

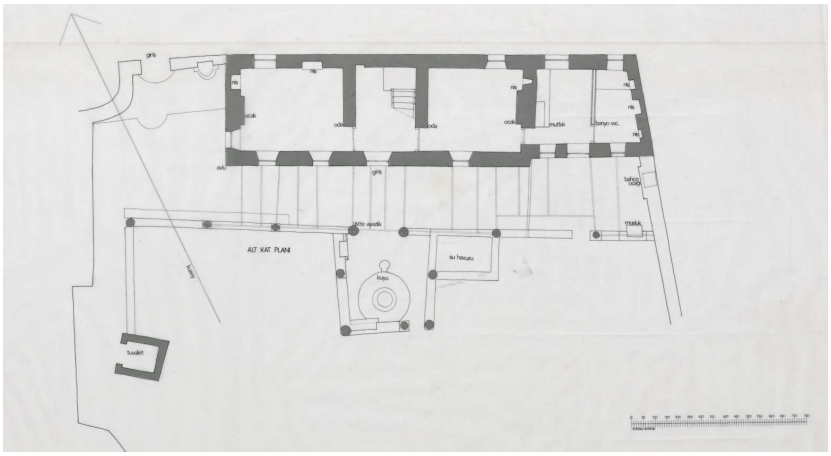
Mahalle Adı	Sakız Tipi Konut.	Musandıralı Tipi Konut	Kule Tipi Konut	Diğer Tip Konut	Toplam
Kumbahçe	88	0	1	14	103
Merkez	94	1	2	4	101
Türkkuyusu	108	30	17	25	180
Toplam	290	31	20	43	384

Şekil 3.21 : Ahmet Sinop Evi görünüşleri (Bektaş, 2004).

3.2.3.3. Sakız Tipi Evler

Bektaş'ın "Sakız tipi" olarak sınıflandırdığı, Tuğrul Akçura ve Necva Akçura'nın da "Diğer evler" olarak sınıflandırdığı evler, diğer iki tipe göre daha geç dönemlerde yapılmaya başlanmış yapılardır. Kule tipi ve musandıralı evlere göre daha büyüktürler ve zenginleşmiş tüccarlar tarafından yaptırıldıkları düşünülmektedir. Sümersoy, bu evlerin "Sakız" isimlerinin evleri yaptıran tüccarların sakız ticareti ile uğraşmasından geldiğini söylemektedir (Sümersoy, 2016). Kullanılabilen ahşap kiriş boyutlarından dolayı bina genişlikleri musandıralı ve kule evler gibi 4,5-5m aralığında olmakla beraber bu evlerin boyları 15-16m olabilmektedir (Şekil 3.22).

Şekil 3.22 : Sakız Tipi Ev Olarak Selmin, Zafer Başak Evi Zeminkat Planı (Bektaş, 2004).

Salt dikdörtgen prizmalardan ibaret diğer iki yapı tipinin aksine bu tiplerde ilk defa yapı kütlesine hareket katan balkonlar görülebilmektedir. Genelde giriş kapılarının üstünde yapılan ve "ayazlık" denilen bu balkonlar, yapıya takılmış ahşap eklentilerdir.

Şekil 3.23 : Selmin, Zafer Başak Evi Kesit ve Görünüşleri (Bektaş, 2004).

Boyutları, iç mekan organizasyonları farklılıklar gösterse de bu geleneksel konut tiplerinin hepsi moloztaş duvarlarla inşa edilmiş, ahşap döşemeli yığma yapılardır. Hepsi teras çatılara sahiptirler ve dış duvarları çoğunlukla kireçle badanalanarak beyaz görünüme kavuşturulmuştur. Söve ve lento malzemesi olarak yine taş kullanılmıştır. Cephelerdeki pencere açıklıklarının en/boy oranları 3/5 civarlarındadır ve açıklıklar 70/100 santimetreden daha büyük değillerdir. Bölgede cam kulanımı yaygınlaşıncaya dek bu açıklıklar ahşap kepenklerle kapatılmıştır (Akçura & Akçura, 1972). Bütün bu ortak özellikleri ve dar sokaklarla bir araya gelişleriyle bu üç geleneksel konut tipi, Bodrum Yarımadası'nda sade ve uyum içinde bir yerleşim dokusu oluşturmuşlardır.

3.2.4. Bodrum İmar Durumları ve Değişimleri

Bölgedeki halkların yaşam tarzlarından bahsederken bölgede hakim iki topluluk, Türkler ve Rumların yaşadıkları mahallelerin geleneksel dokularının farklılaştığı üst başlıklarda kısmen incelendi. Mahalle mescidleri etrafında kurgulanan, organik sokak dokularıyla şekillenen büyük parsellerden oluşan Türk mahallesine kıyasla, Rum mahallesinde parsellerin daha küçük olduğu, daha az yeşil dokuya sahip bu mahallenin lineer sokaklarla birbirine bağlandığı da görüldü.

Bu iki bölgeyi imar açısından birbirinden ayrıştıran yapı yoğunluğu, sokak dokuları gibi farklar olsa da iki bölgenin bazı ortak imar durumlarından da bahsedilebilir. Bu iki doku da incelendiğinde bugünün imar kurallarında ayrık nizam bölgelerde bulunan

çekme mesafesi gibi bir zorunluluğun bulunmadığını, yapıların parsel sınırlarına kadar inşa edildiği görülmektedir. Dolayısıyla yapıların parsel sınırlarına yaklaşarak Bodrum'un gölgeli, dar sokakları oluşturulabilmiştir. Tuğrul Akçura ve Necla Akçura da 1972 tarihli yazılarında bölgenin dokusunun korunması için alınması gereken koruma kararlarında hem Türk hem Rum mahallesi için çekme mesafesi kuralının olmaması gerektiğinden bahsetmiştir. Akçura ve Akçura'ya göre çekme mesafesi parsellerin yalnızca yol cephelerinde değil birbirleri arasında da olmamalı fakat komşu parsele iki metreden daha fazla yaklaşan yapılar komşu parsel tarafına pencere açmamalıdırlar (Akçura & Akçura, 1972).

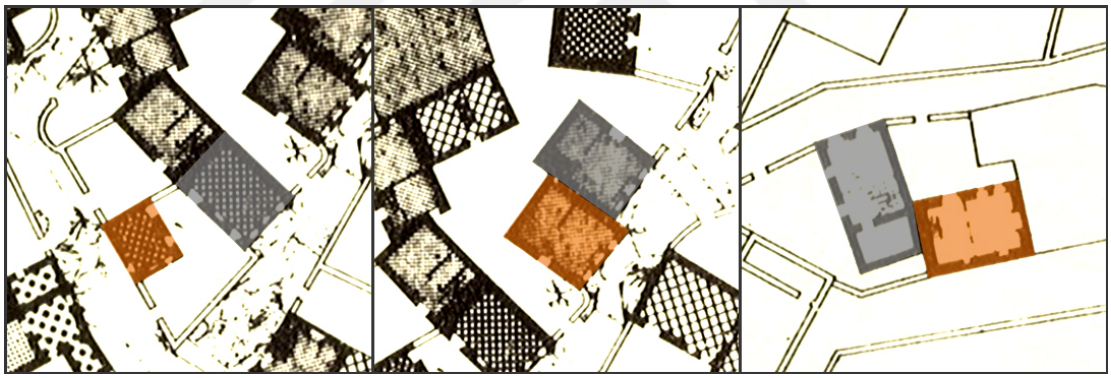
Şekil 3.24 : Solda Türk Mahallesi, sağda Rum Mahallesi (Akgüner(2018)'in çalışmasından kırpılarak kullanılmıştır).

Şekil 3.25 : Bölgenin günümüz çekme mesafeleri ile oluşturulamayacak dokusu (Akçura&Akçura, 1972 tarihli kaynaktan kırpılarak alınmıştır).

Aynı çalışmada Tuğrul Akçura ve Necla Akçura, Rum mahallesinde yapı taban emsalinin 0.60'a kadar olmasını öngörürken, yapı taban emsalini Türk mahallesinin bazı bölgelerinde yine 0.60, bazı bölgelerinde ise 0.15 olması gerektiğini söylemektedirler. Ayrıca Türk mahallesinin yeşil alan yoğun kısımlarında 1000m2'den daha küçük parseller yapılmaması gerektiğini de belirtmektedirler (Akçura & Akçura, 1972). Akçura'ların bu yaklaşımının bölgedeki yapı yoğunluğunun artmasına ve özellikle Türk bölgesindeki yeşil alan oranının azalmasına engel olmak amaçlı olduğu görülebilir.

Bodrum geleneksel dokusunun oluşmasına önemli katkısı olduğunu söyleyebileceğimiz bir başka imar alışkanlığı mevcut evlerin parsellerine büyüyen çocuklar için yeni evler eklenmesidir. Bu yeni evler, bahçe kullanımlarını bozmamak adına parsel dış sınırlarında inşa edilmişlerdir (Aysel, 2003). Çekme mesafesi kuralının olmadığı koşulda yapılabilecek bu "ek evler", bölge dokusunu zenginleştiren elemanlardır (Şekil 3.26).

Şekil 3.26 : Mevcut Yapının Parselinde Sonradan İnşa Edilmiş Ek Ev Örneği (Akçura&Akçura, 1972 tarihli kaynaktan faydalanılarak yazar tarafından üretilmiştir).

Kısaca özetlemek gerekirse; Bodrum'un geleneksel dokusu, çekme mesafesi olmadan birbirine serbestçe yaklaşabilen, yükseklik olarak üç katı geçmeyen, dar cepheleri 5 metreyi, uzun cepheleri çoğunlukla 8-10m'yi geçmeyen yapıların bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Bölge dokusunu oluşturan bu geleneksel imar sınırları, ne yazık ki bölgenin turizmin odağı haline gelmesiyle yitirilmiştir. Bölge ekonomisinin turizmle beraber kontrolsüz büyümesiyle bölgedeki rant da artmış ve bölgede geleneksel dokuyu ezen, Bodrum mimarisiyle ilgisi olmayan büyük oteller, gösterişli villalar yapılmıştır.

3.3.Bölüm Değerlendirmesi

Bodrum yöresinin ve tezin konusu olan Turgut Cansever'in Demir Tatil Köyü projesinin inşa edildiği Bodrum-Demir Koyu'nun fiziksel ve kültürel yerel verilerinin incelendiği bu bölüm, iki kısımda özetlenebilir. İlk kısım, Bodrum mimarlığını var eden yerel veriler ve bu yerel verilerin Bodrum mimarlığını kurma biçimleri olarak, ikinci kısım ise Turgut Cansever ve ekibinin Demir Koyu'nda Demir Tatil Köyü projesine başlayacakları zaman karşı karşıya kaldıkları yerel veriler olarak ayrılabilir.

Teras çatılı, çoğunlukla beyaz badanalı, taş evlerden oluşan geleneksel Bodrum mimarisini büyük ölçüde etkilediğini söyleyebileceğimiz verilerden biri iklimdir. Bodrum'un sıcak iklimi, yöre halkını yalıtımlı dolayısıyla kalın taş duvarlı evler yapmaya itmiştir. Yörenin yükseltili topografyası gereği yerleşimlerin çoğunlukla rutubetin fazla olduğu kıyı kesimlerde gerçekleşmesi, muhtemelen ana yapı malzemesi olarak bölgede bolca bulunan ahşaptan kaçınılmasının bir başka sebebidir. Bölgeden kolaylıkla elde edilebilen taş yapı malzemesi olarak neme ahşaptan daha dayanıklıdır.

Bölgede Türk ve Rum mahallelerinde yaşam biçimi, inanç dünyası, kültür farklılıklarından kaynaklandığı düşünülen iki farklı yerleşim tipi görülmektedir. Türk mahallelerinde geniş bahçeli evler, organik sokak dokularıyla ve bazı meydanlarla birbirleriyle ilişkilenmektedirler. Rum mahallesinde ise evler kısıtlı bahçelere sahiptir ve bu mahallede meydanlaşmalar yoktur. Sokak dokusu lineerdir. Bu durum, bu iki doku arasında yoğunluk farkı da oluşturmakta ve Türk mahallesi daha çok yeşil alana sahip olmaktadır. Bu açıdan Türk mahallesindeki halkın tabii olanla, tabiatla Rum mahallesindeki halktan daha farklı bir ilişki kurduğu gözlemlenebilmektedir. İki mahalledeki yerleşimlerin ortak tavırlarından biri ise sokakların darlığıdır. Yapıların, parsel sınırlarına dayanabilmeleri de bu dar sokakların gölgede kalabilmeleri ve serin olabilmeleri için önemli bir gerekliliktir. "Dar, gölgeli, serin sokaklar" oluşturulmasında da yine sıcak iklimin etkisi görülmektedir.

Bodrum, 1950-60'lı yıllara kadar küçük bir kasaba olarak kaldığından halkı da fakirdir. Dolayısıyla her iki mahallede de yapılar ekonomik açıdan olabildiğince ucuza mal edilmeye çalışılmış, eldeki imkanlar kullanılmıştır. Bölgedeki evlerin çatılarının teras çatı olması da bu açıdan düşünülebilir. Yağışın çok olmadığı bölgede bir yandan iklimden dolayı kırma çatılara ihtiyaç duyulmamıştır. Öbür yandan da geleneksel dönemlerde kırma çatı yapmanın, özellikle çatıyı örtecek kiremit benzeri

malzemelerin kullanılmasının külfetli olduğunu da bilmekteyiz. Hem iklimin gerektirmemesi hem teras çatının ahşap dilmelerle ve lovlama ile pratik bir çözüm olması bu açıdan bölgedeki teras çatı geleneği için etkili olmuş olabilir.

Bodrum'daki diğer geleneksel ev tiplerinden daha büyük olan "Sakız tipi" evlerin bölgede sayıca az olduğunu görmekteyiz. Bu durum da bölge halkının yoksulluğunu gösterir niteliktedir. Yapıların çoğu iki-üç odadan oluşan küçük yapılardır. Bölge ekonomik olarak kalkınana kadar yapı büyüklükleri hep böyle kalmış, turizmle gerçekleşen kalkınmayla beraber ise iş çığırından çıkmıştır.

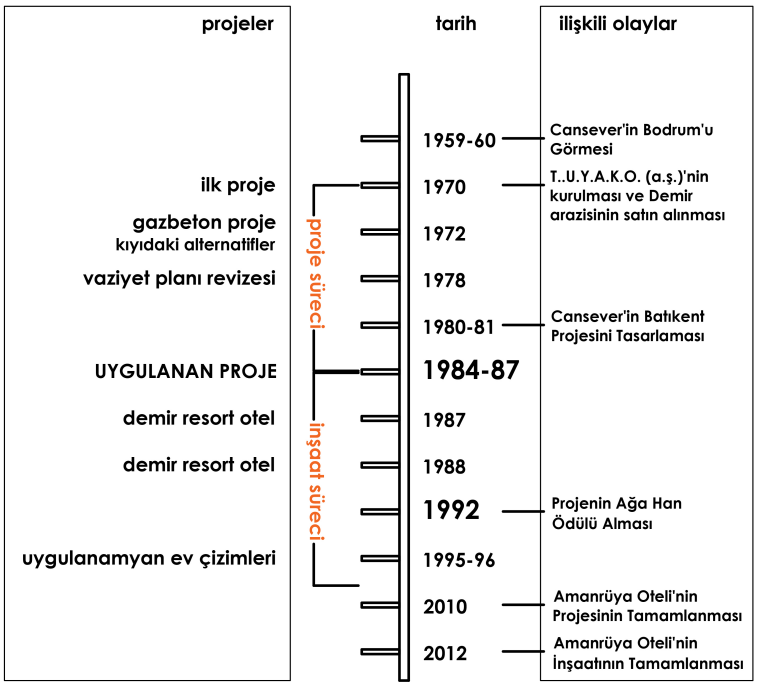
1950-60'lı yıllardan sonra yoğun ilgi görmeye başlayan Bodrum'da Turgut Cansever, "Demir Tatil Köyü" projesine 1970 senesinde başlamıştır. Proje, birkaç kere revize edilmiş ve 1984'te yapılan revize ile uygulanmaya başlanmıştır. Bu seneler Bodrum'un popülerleştiği, büyük otellerin, villaların bölgede yapıldığı senelerdir. Cansever ve ekibi böyle bir zamanlamada 500 dönümlük, sahili olan, etrafı yüksek tepelerle çevrili Demir Koyu arazisiyle, Bodrum yapı geleneğinin bahsi geçen tüm birikimiyle, günün ekonomik, kültürel ve teknolojik şartlarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Bölgenin fiziksel, kültürel verilerini, günün ekonomik, teknolojik durumlarını projeye nasıl taşıdıkları sonraki bölümde bu altlıkla araştırılacaktır.

4. DEMİR EVLERİ PROJESİNDE YEREL VERİ KULLANIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Demir Tatil Köyü Projesi Genel Tanıtım

Demir Tatil Köyü, Turgut Cansever'in bir tatil yerleşmesini tasarım ve inşa sürecini bizzat yöneterek, ülkenin Ege ve Akdeniz kıyıları başta gelmek üzere tüm turistik yerleşmelerinin düzeyli gelişimine örnek teşkil edecek bir örnek vücuda getirmeye yönelik isteğinin ürünü olarak vücut bulmuştur. Cansever'in, Marmara bölgesinin Edremit, Ayvalık gibi yörelerindeki uygun arazi arayışı ilk kez 1959-1960 yıllarında ziyaret etme fırsatını bulduğu Bodrum'daki 500 dönümlük Demir arazisinin alımıyla neticelenir. Arazinin satın alınmasıyla 1970 yılında Demir'deki proje çalışmalarına başlanır. Sonrasında 1972 ve 1984 yıllarında projede önemli revizeler olur. 1984 yılındaki proje uygulamaya koyulur. Proje 500 dönümlük bir alanı kapsarken, sadece birinci aşama olarak belirlenen yaklaşık 30 dönümlük kısmı inşa edilmiştir. Bu bölümde, projenin iyi anlaşılabilmesi için aşağıda tarih çizelgesini de görebileceğiniz proje süreci anlatılacaktır.

Çizelge 4.1 : Cansever'in Demir Koyu'ndaki projelerini ve ilgili olayları gösterir tarih çizelgesi.

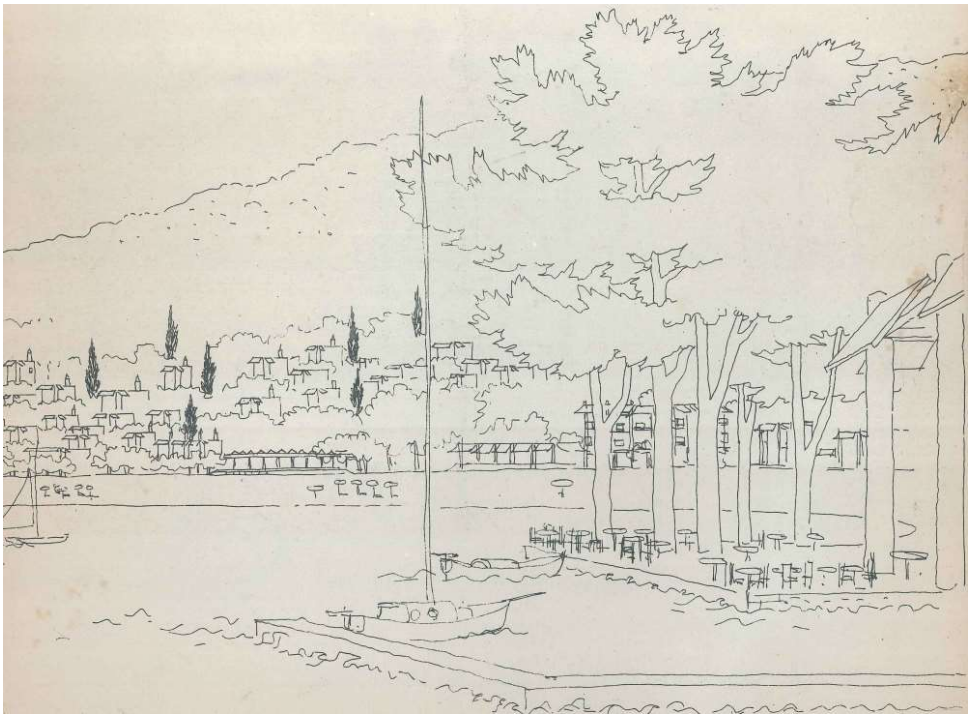

Cansever arşivinde bulunan Demir Tatil Köyü ile ilgili en erken çalışmaların 1970 senesine tarihlendiği görülmektedir. 1970 yılında, projeyi tanıtmak için arazi sahibi şirket TUYAKO Turgut Cansever ve Ortakları Adi Komandit Şirketi tarafından bir kitapçık basılmıştır. Kitapçıkta Bodrum'un tarihi,iklimi ve doğal değerleri kısaca tanıtılmakta, "Demirler Tatil Köyü"nün ilk yerleşim planları verilmektedir. (Şekil 4.2).

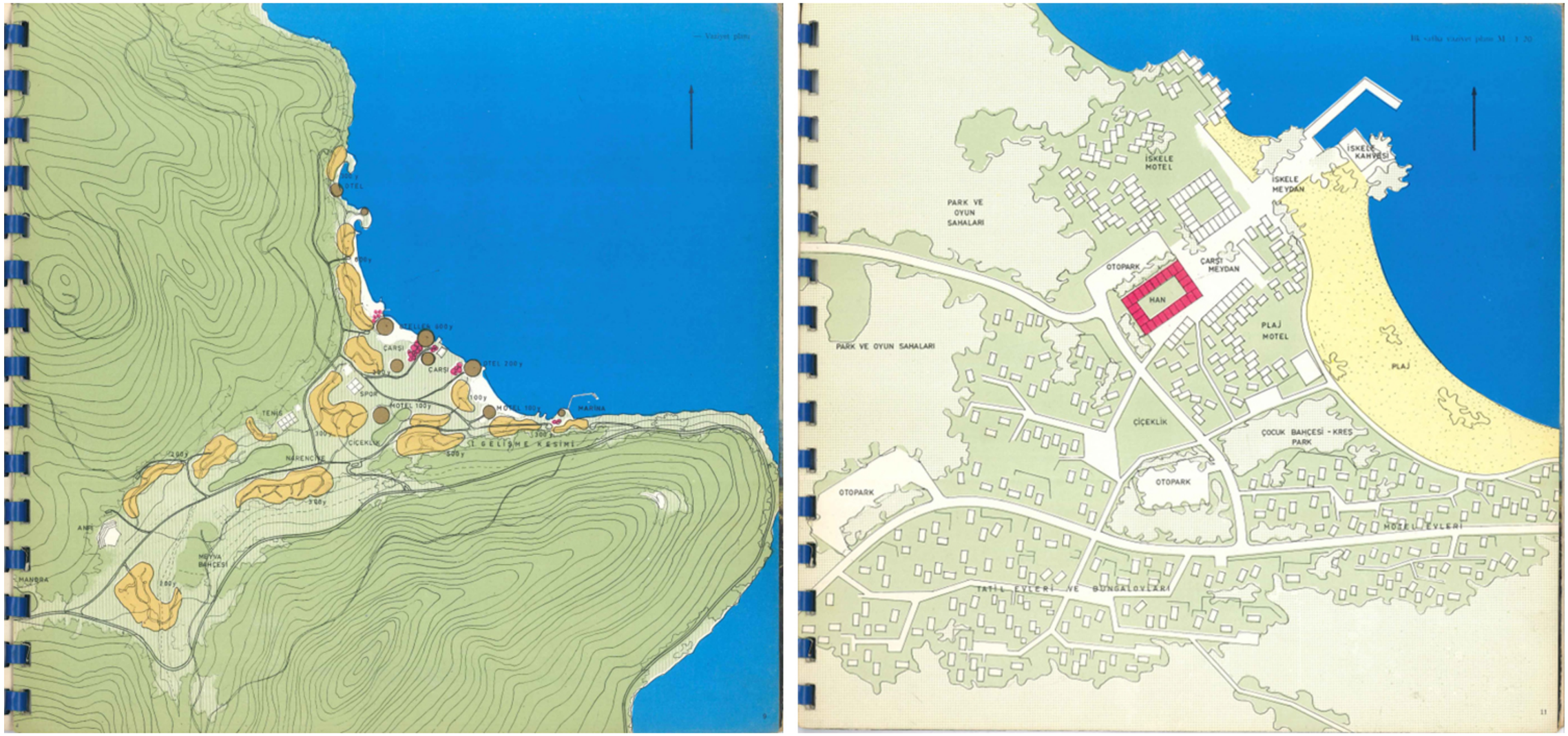
Demir vadisine yayılan Demir Tatil Köyü, küçük ölçekli bir kasaba olarak düşünülmüştür.

Kitapçıkta, Demir yerleşimini değişik büyüklüklerde 200 adet bahçeli-avlulu villa ayrıca ile otel, motel ve bungalov gibi yaşama birimlerinin oluşturduğundan bahsedilmekte, plaj,deniz hamamları, iskeleler, parklar, çocuk bahçeleri, oyun alanları gibi ortak alanlar ve çarşı sayesinde, meyve bahçeleri ve zeytinliklerle çevrili canlı bir yaşam çevresi hedeflenmektedir.

Yerleşmenin hektar başına 50 kişi yoğunluğunda tutulduğu, her villanın 120 ile 300 metrekare büyüklüğünde bahçeye sahip olacağı, ana karayolunun yerleşim dışından geçirilerek, yerleşimin içinde düşük süratli bir araç trafiği ile yaya öncelikli bir ulaşım ağının kurulacağı belirtilmiştir.

Şekil 4.1 : Demirler Tatil Köyü için çizilmiş bir perspektif (T.U.Y.A.K.O.(a.ş.), 1970).

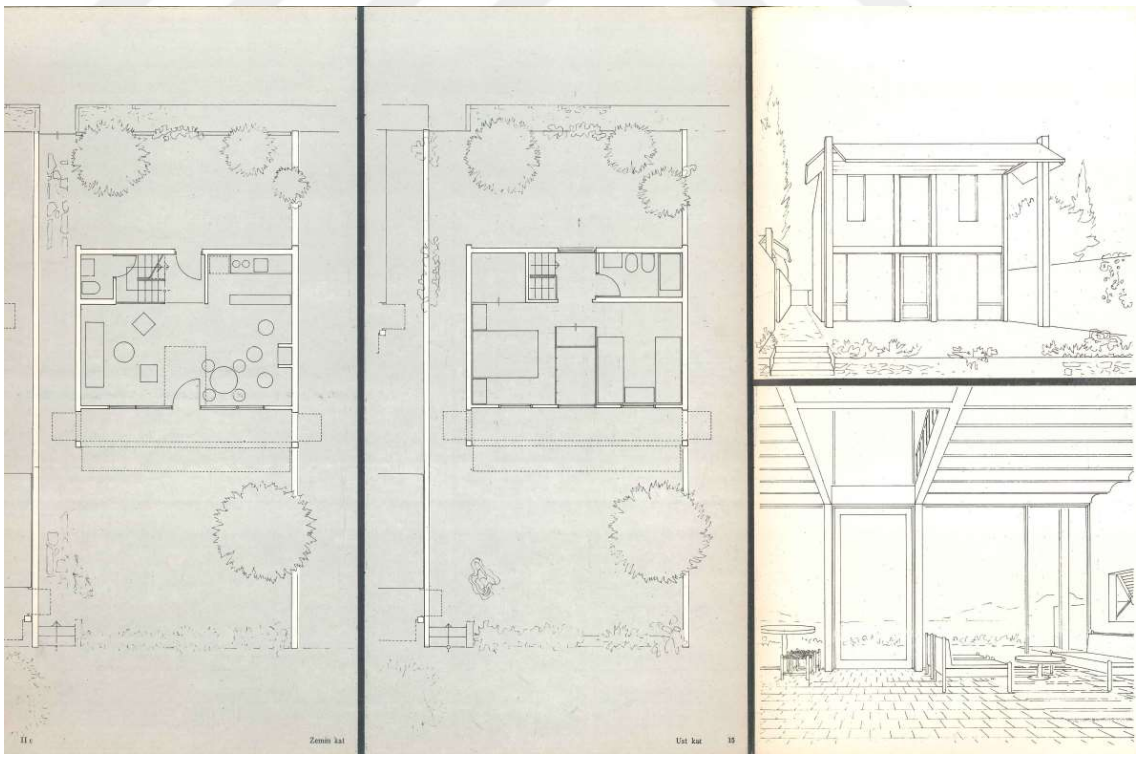

Şekil 4.2 : T.U.Y.A.K.O.(a.ş.) tarafından basılan kitapçıkta yer alan yerleşim leke çalışması(solda) ve yerleşim planı(sağda) (T.U.Y.A.K.O.(a.ş.), 1970).

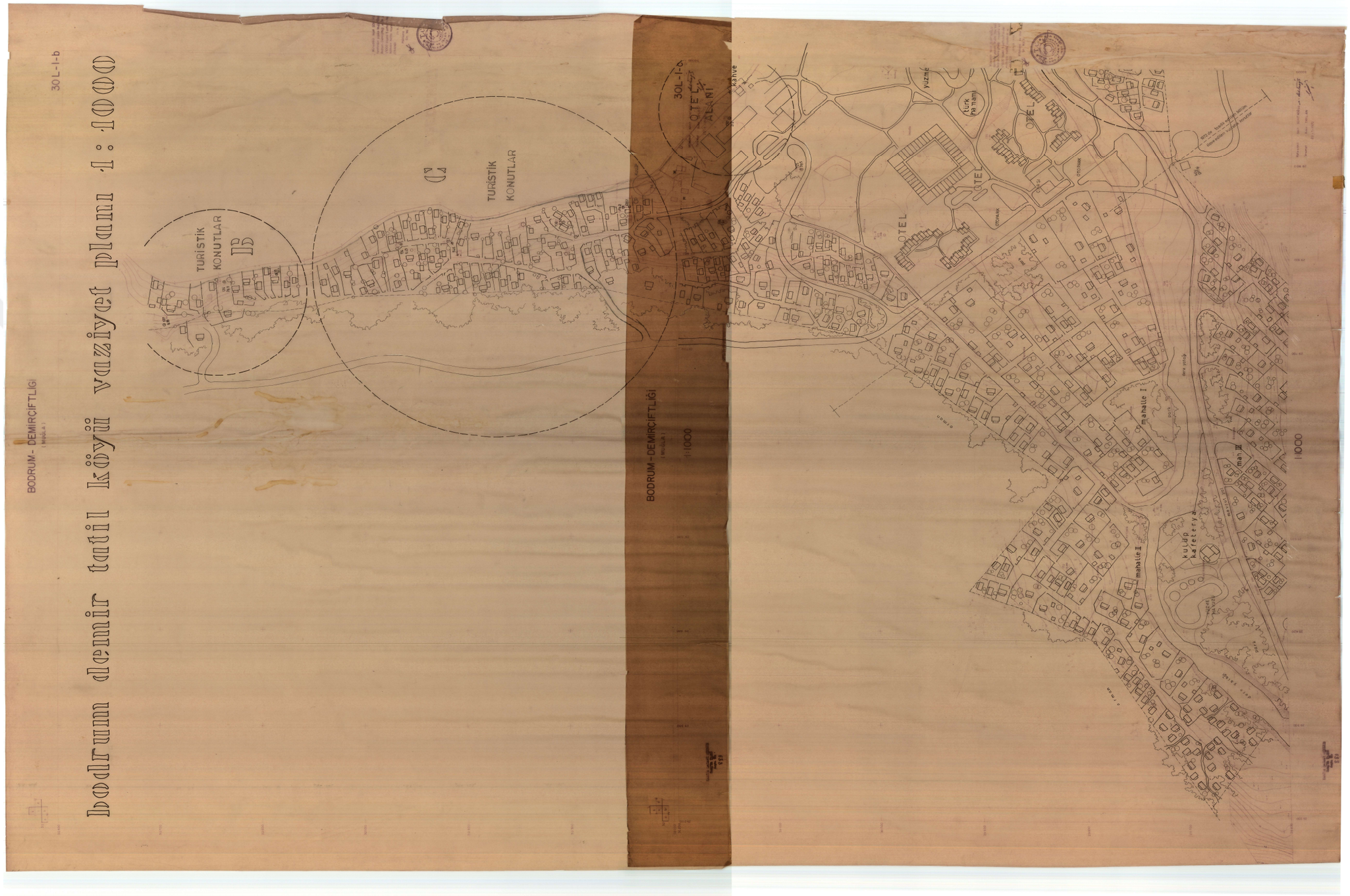
Evlerin bir ve iki katlı olarak düşünüldüğü , ev grupları ile yeşil sahaların dengeli bir şekilde araziye dağıtılmasının öncelendiği katalog metninde geçen bir başka vurgudur. Ayrıca katalogda tatil köyünün aşamalar halinde inşa edileceğinden de bahsedilmiştir (T.U.Y.A.K.O.(a.ş.), 1970).

Katalogda iki adedi tek katlı, üç adedi iki katlı, bir adedi ise üç katlı olan toplam altı adet villa tipinin plan ve perspektifleri de verilmiştir.

Katalogdaki mimari ve vaziyet planı çalışmaları, Cansever'in Demir Tatil Köyü ile ilgili ilk çalışmalarıdır. Arşivde bulunan 1970 tarihli vaziyet planı çalışmalarının ve villa tip projelerinin, bu ilk çalışmaların geliştirilmiş halleri olduğu görülmektedir. Birkaç paftadan oluştuğu anlaşılan 1970 tarihli vaziyet planı paftalarının bir kısmı arşivde bulunamamıştır. Bulunan iki paftada bazı bölgelerin dokularının farklılıkları ve çemberler içine alınarak işaretlenmiş olduğu görülmektedir. Bunlar aşamalı olarak inşa edilmesi planlanan "Demir Tatil Köyü"nün ilk safhada inşa edilmesi düşünülen kısımlarıdır.

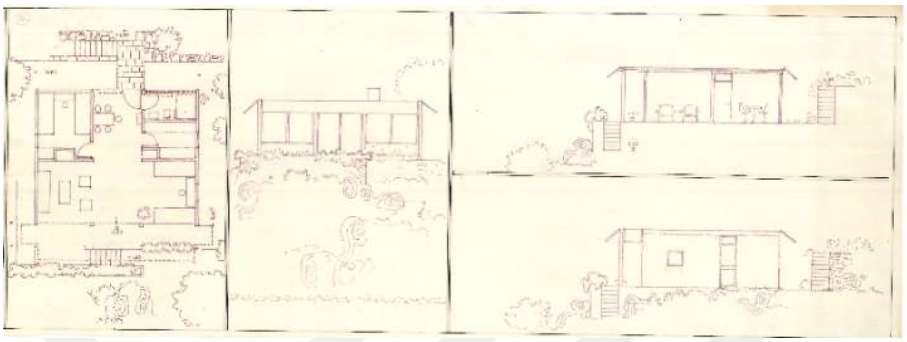

Şekil 4.3 : Katalogdaki villa tiplerinden birinin planları ve perspektifleri (T.U.Y.A.K.O.(a.ş.), 1970).

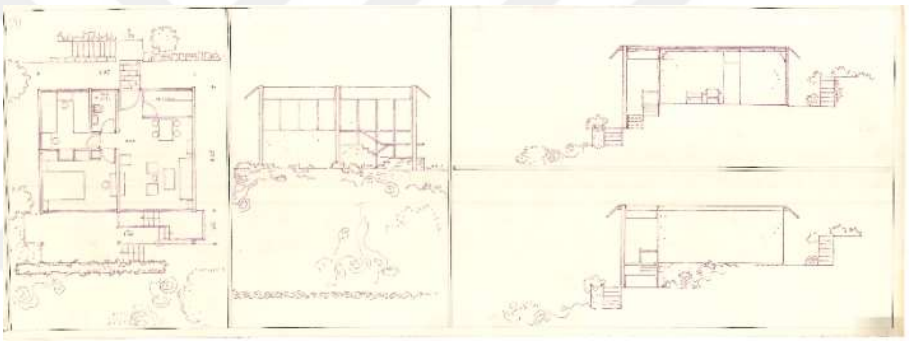

Şekil 4.4 : 1970 1/1000 Ölçekli Vaziyet Planı (Cansever Arşivi).

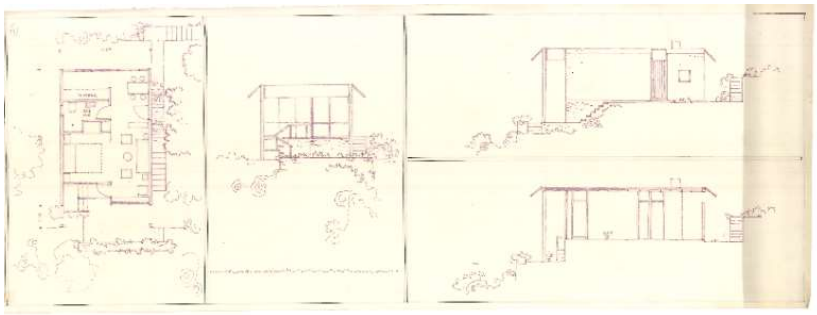
Arşivde 1970 tarihli projenin villa plan tiplerinin 1/50 mimari proje setleri bulunmuştur. Bulunan dördü iki katlı, altısı tek katlı toplam on adet tip projenin katalogdakilerden farklı olmakla birlikte, aynı yapı elemanlarına, biçimsel ifadelere sahiptirler.

Şekil 4.5 : 1970 Projesi Tiplerinden TK1 Tipinin 1/50 Mimari Projesi (Cansever Arşivi).

Şekil 4.6 : 1970 Projesi Tiplerinden Tip TK2 (Cansever Arşivi).

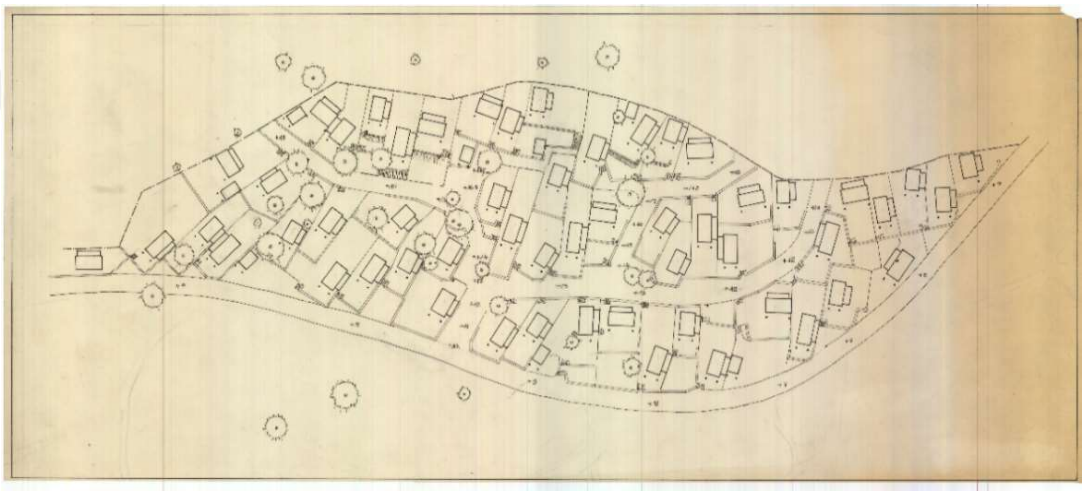
Şekil 4.7 : 1970 Projesi Tip TK3 (Cansever Arşivi).

Yapıların betonarme olduğu anlaşılan taşıyıcı sisteminin narin kolonlardan ve nervürlü betonarme döşemelerden oluştuğu görülmektedir. Yapı tiplerinin her birinde betonarme düz çatıların altında yarı-açık mekanlar oluşturulduğu ve bu düz çatıların çevresinde yer yer saçaklar kullanıldığı görülmektedir.

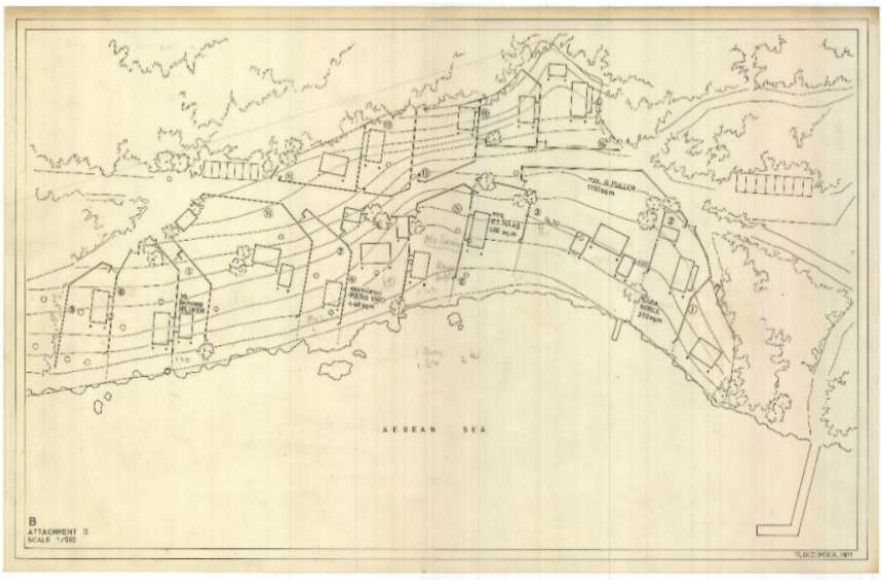
Arşivde bulunan ve 1971-1972 yıllarına tarihlenen proje revizyonunda 1/500 ölçekli vaziyet planında 1970 vaziyet planının bir kısmı ele alınmıştır. Ele alınan bu kısım

birinci aşamada inşa edilecek turistik konut ve bungalovlar ile oteller, çarşılar, dükkanlar, lokantalar, otoparklar gibi sosyal donatıları göstermektedir. Tıpkı önceki vaziyet planında da olduğu gibi, birinci aşamada inşa edilmesi öngörülen ve etrafı noktalarla işaretlenerek gösterilen kısımların dokularının, diğer kısımların dokularından farklı olduğu görülmektedir. Ayrıca arşivde sadece iki paftası bulunabilen 1970 tarihli vaziyet planının aksine bu vaziyet planı çalışmasının altı adet paftası da bulunmuştur.

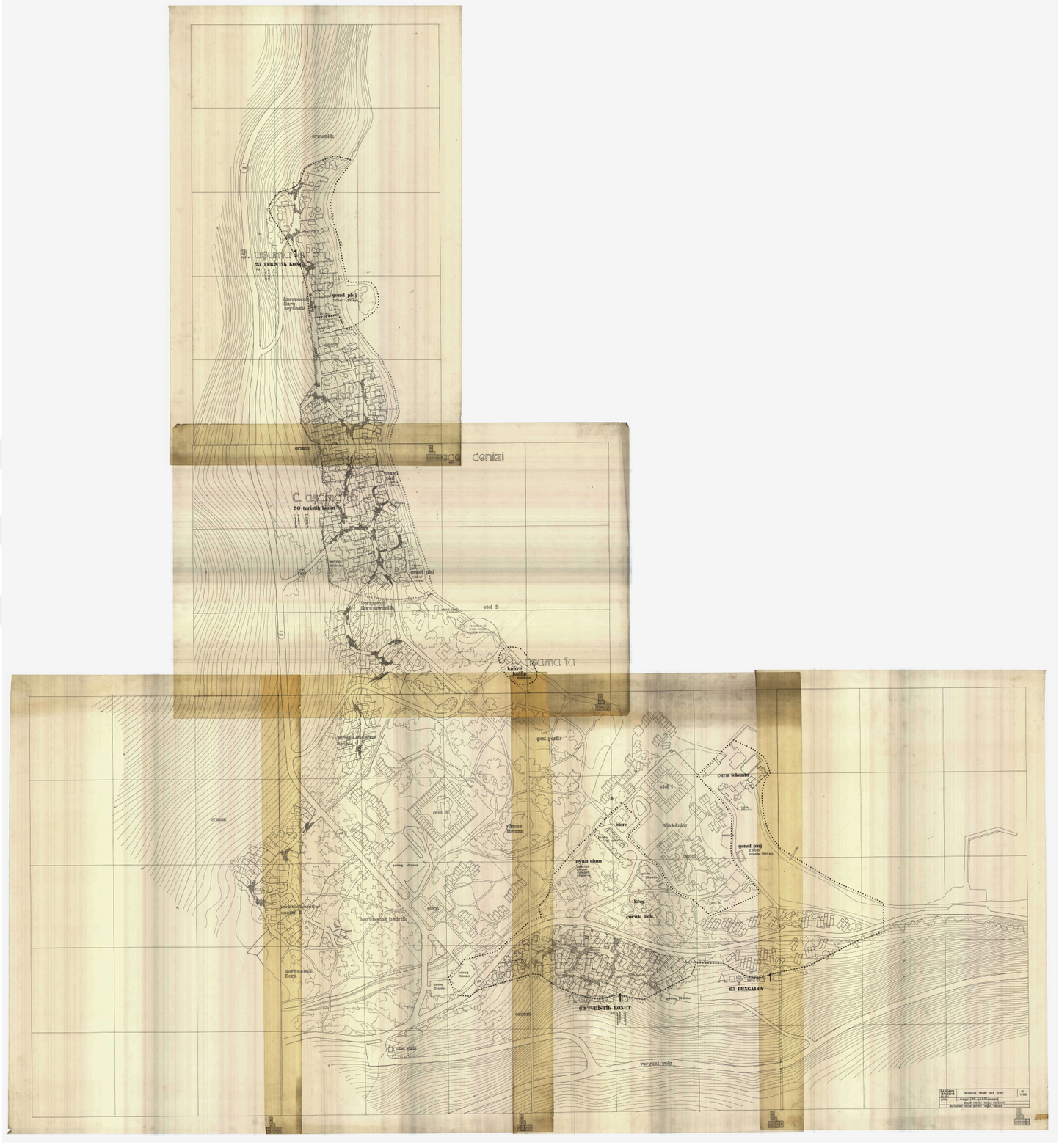
Bu tam takım paftaların haricinde "Aşama 1a" olarak isimlendirilmiş iki alan içindeki "Turistik konutlar" yani villaların 1/200 ölçekli vaziyet planları çizilmiştir.

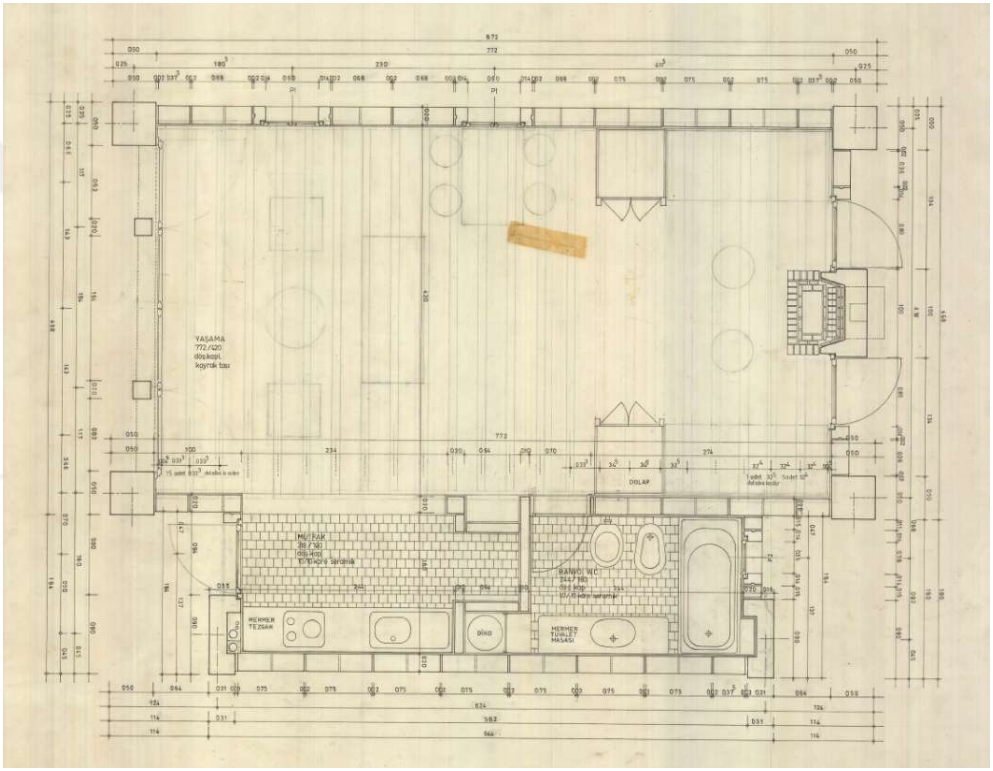
Şekil 4.8 : 1971-72 Projesi "Aşama 1a" Güneydeki Turistik Konutların Vaziyet Planı (Cansever Arşivi).

Şekil 4.9 : 1971-72 Projesi "Aşama 1a" Kuzeydeki Turistik Konutların Vaziyet Planı (Cansever Arşivi).

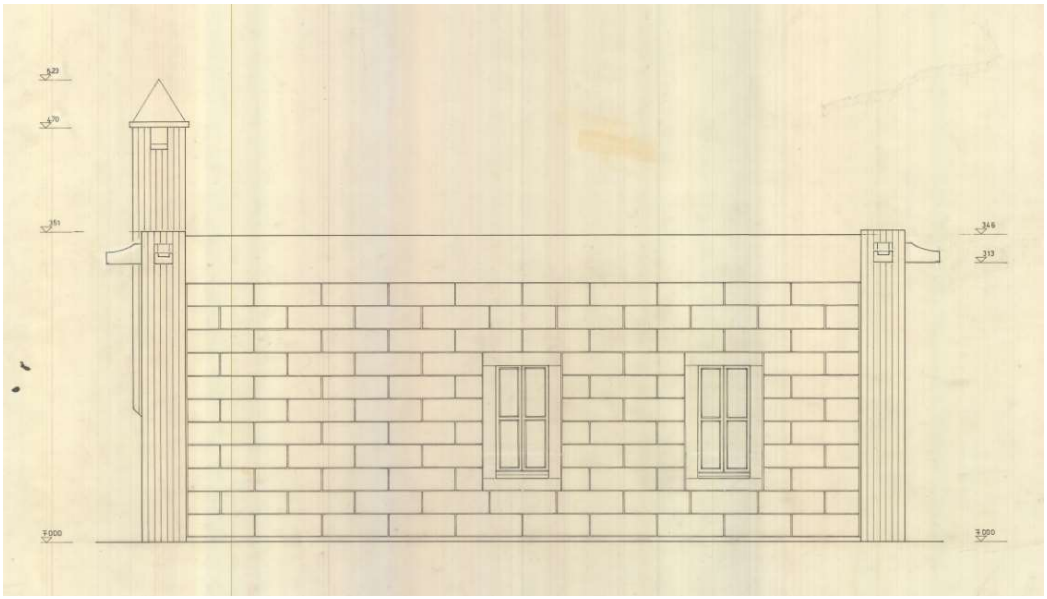

3. aşama
25 TURİSTİK KONUT
genel plaj
ormanlık
denizi
C. aşaması
90 turistik konut
aşama 1a
kahve
lokanta
genel parkiç
otel 5
otel 6
otel 7
otel 8
otel 9
otel 10
otel 11
otel 12
otel 13
otel 14
otel 15
otel 16
otel 17
otel 18
otel 19
otel 20
otel 21
otel 22
otel 23
otel 24
otel

1971-1972 tarihli bu proje revizyonundaki asıl değişiklik, 1970 projesindeki narin betonarme strüktürlü, şeffaf villa tiplerinin brüt betonarme taşıyıcılı ve kalın brüt gazbeton duvarlı villa tiplerine dönüşmüş olmasıdır. Bir, iki katlı yapı tiplerinden oluşan bu projede yapıların cephelerinin de önceki projeye göre oldukça sağırlaştığını, yöre mimarisinden ilhamla tasarlanmış cephelere evrildiğini görmekteyiz. Önceki projenin tüm cepheyi kaplayan, geniş açıklıkları bu projede yerlerini söveli, geleneksel oranlara sahip doğramalara bırakmıştır. Cephe çizimlerinde görülen baca, çörten, kumbila gibi geleneksel, yerel yapı elemanları da yeni projenin farklılıklarındandır.

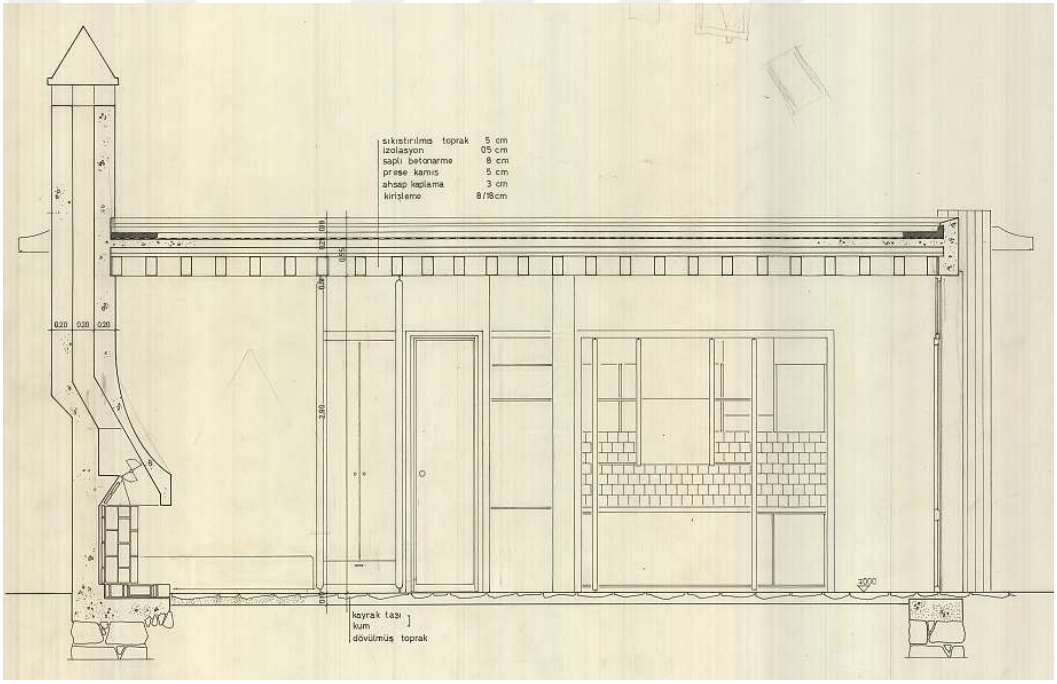

Şekil 4.11 : 1971-72 Projesi Tip 1-A Yapı Tipinin Planı (Cansever Arşivi).

1971-72 projesinin 1970 tarihli önceki proje ile olan farklarından birisi de döşemelerdir. Önceki projedeki yapılarda nervürlü betonarme döşemeler düşünülmüşken bu projede ıslak hacimler betonarme döşemeler olarak, ıslak hacim harici mekan döşemeleri de ahşap döşemeler olarak tasarlanmıştır. Ahşap döşemelerin kullanımı da bu projenin "yerel" mimari ile daha yakın bir ilişki kurma çabası içinde olduğunun göstergelerindendir.

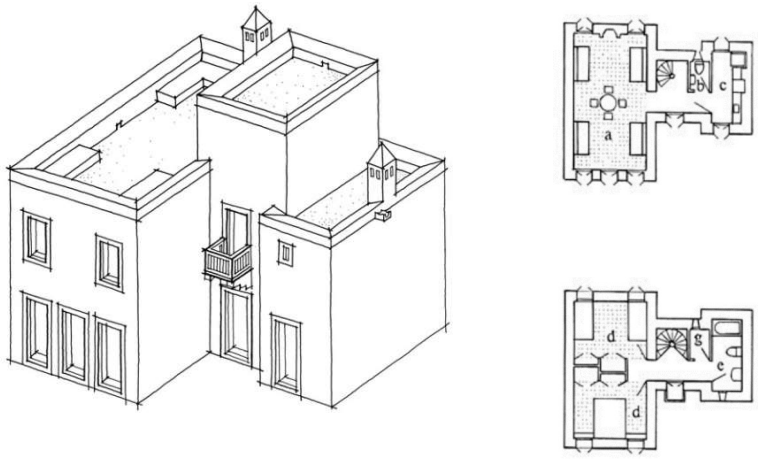

Şekil 4.12 : 1971-72 Projesi Tip 1-A Yapı Tipinin Sol Cephesi (Cansever Arşivi).

Şekil 4.13 : 1971-72 Projesi Tip 1-A Yapı Tipinin Bir Kesiti (Cansever Arşivi).

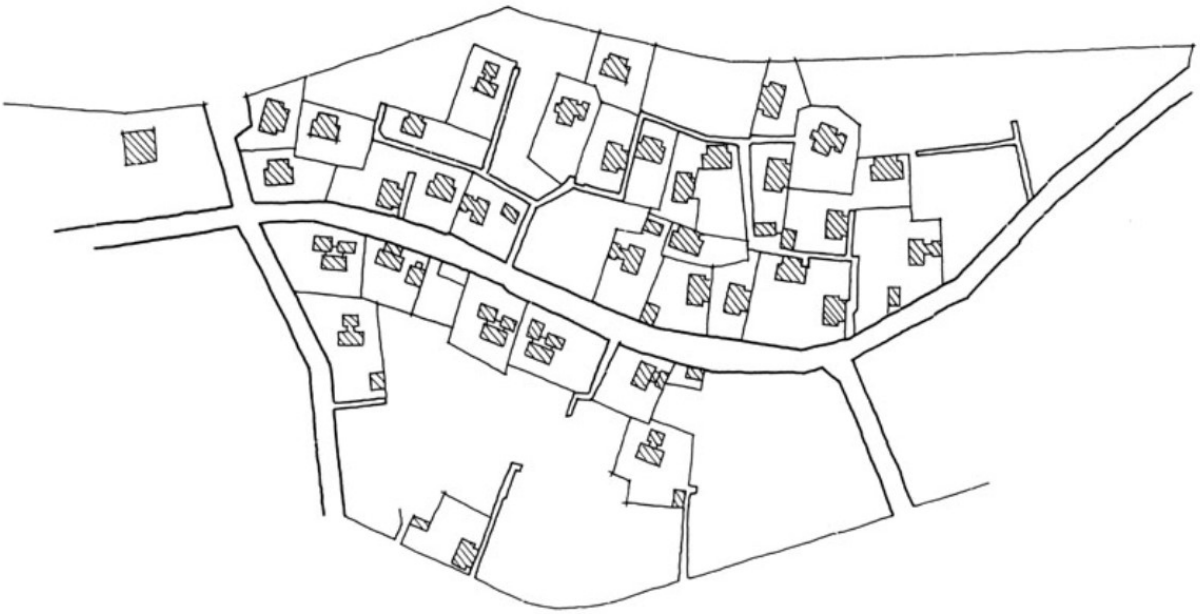
1984 onaylanan Demir Tatil Köyü 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı çerçevesinde tasarlanan yapılar, 1971-72 tarihli bir önceki brüt kolonlu gazbeton cepheli yapılar, betonarme yatay hatıllarla desteklenmiş yığma taş yapılara dönüşmüşlerdir. Önceki projenin duvarları, yöre mimarisi ile sadece beyaz renkleri ile ilişki kurarken, bu projede duvarlar artık malzemeleri, örgü tipleri, ustalıkları ile de yöre mimarisi ile doğrudan ilişki kurmaktadır. Önceki projenin yirmi santim kalınlığındaki gazbeton duvarlarının yerine geçen elli santim kalınlığındaki taş duvarlar, ayrıca daha yüksek ısı yalıtım değerine sahip olmaları ile bölgenin sıcak iklimine de daha uygundur.

Şekil 4.14 : 1984 Projesi II-D Tipinin Aksonometrik Çizimi ve Kat Planları (Cansever Arşivi).

Toplam büyüklükleri yaklaşık otuz dönüm olan iki yapı adasındaki (parseldeki), toplam 68 adet bağımsız bölümün ortalama yüzölçümü 300-500 metrekare arasında değişmektedir. Üç adet bağımsız bölüm ise 700-800 metrekare büyüklüğündedir. Projede başlangıçta bir, iki ve üç katlı olmak üzere toplam 10 adet yapı tipi tasarlanmıştır. İlerleyen zamanlarda bu yapı tiplerinin bazıları hiç inşa edilmemiş, başta olmayan bazı yeni tipler ise tasarlanıp, inşa edilmiştir.

Projenin 1/1000 ölçekli vaziyet planı ilk başta 1978 tarihinde revize edilmiştir. 1972 vaziyet planı ile benzerlikler gösteren bu plandan sonra 1984 revizesinde ise 1/1000 ölçekli imar planı çizilmiştir. Bu imar planında 1972-78 vaziyet planlarındaki detaylar çizilmemiş, yapı adaları belirlenip adaların iç tasarımları inşa zamanları geldiğinde karar verilmek üzere sonraya bırakılmıştır. Benzer durum, 1984 projesinin inşa edileceği yapı adalarında da söz konusudur. Projede hangi parsel üzerinde hangi yapı tipi olacağı belirlenmiş ve alıcılara proje üstünden parseller, projede üzerlerinde belirlenmiş yapı tiplerinin inşa edilme taahhütleriyle satılmıştır. Yapılar yapılmadan yapının kullanıcısı ile irtibatta olma imkanı, parselde yapılacak olan yapıyı gelecekteki kullanıcısının ihtiyaç ve isteklerine göre belli ölçüde revize edebilme imkanını da beraberinde getirmiştir. Böylece projede parsel üzerinde inşa edilmesi öngörülen tiplerde bazı uyarlamalar yapılabilmiş, yapıların konumlanışları, bahçe kullanımları, bahçe terasları kullanıcının da katılımı ve ikna edilmesi neticesinde belirlenmiştir. Bağımsız bölüm sahipliği kesinleştikçe yapı inşa edilmeye başlanmış; böylelikle 1986 senesinde başlayan inşaat çalışmaları zamana yayılmıştır.

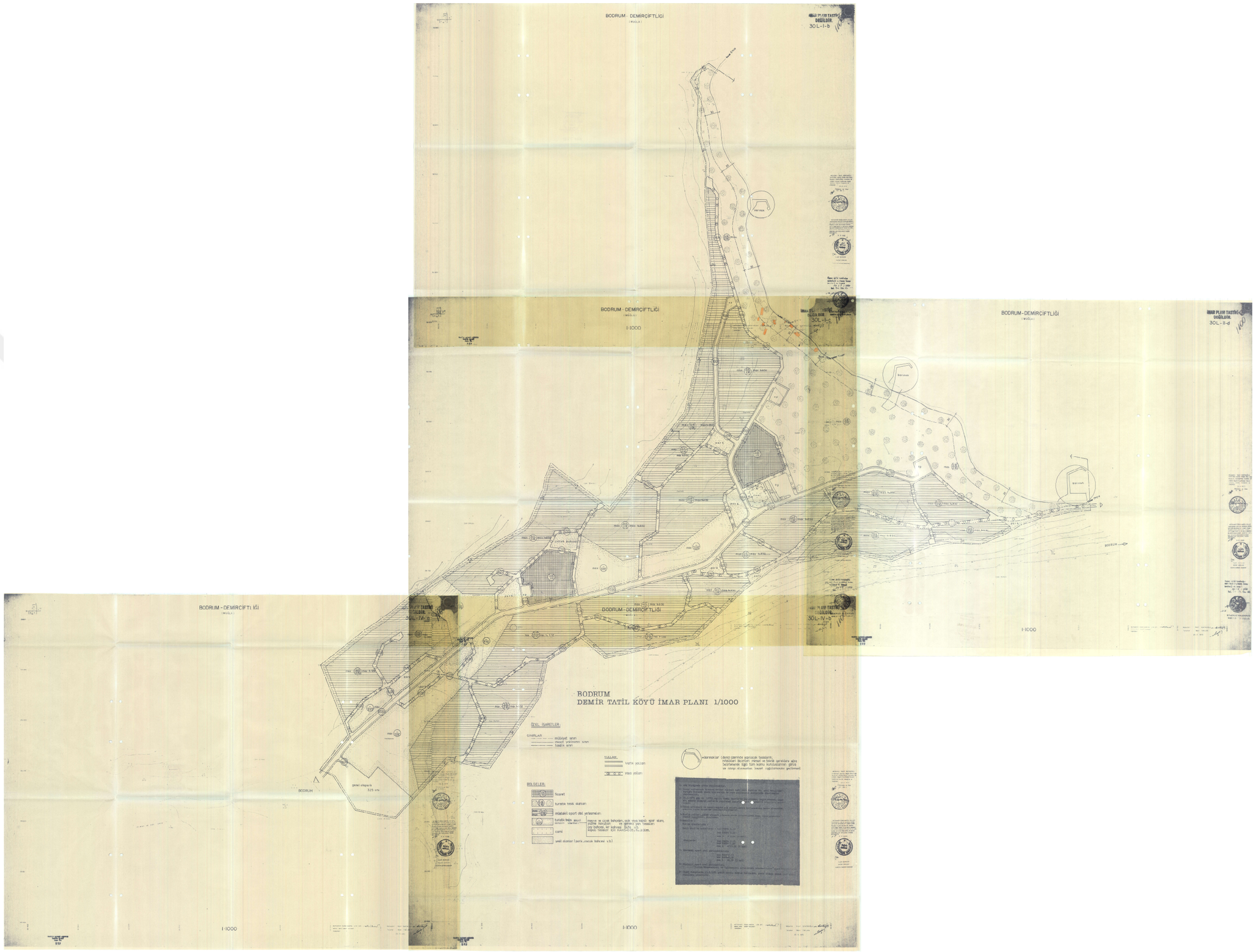

Şekil 4.15 : Projenin 1992 Senesine Kadar İnşa Edilmiş Kısmı (Cansever Arşivi).

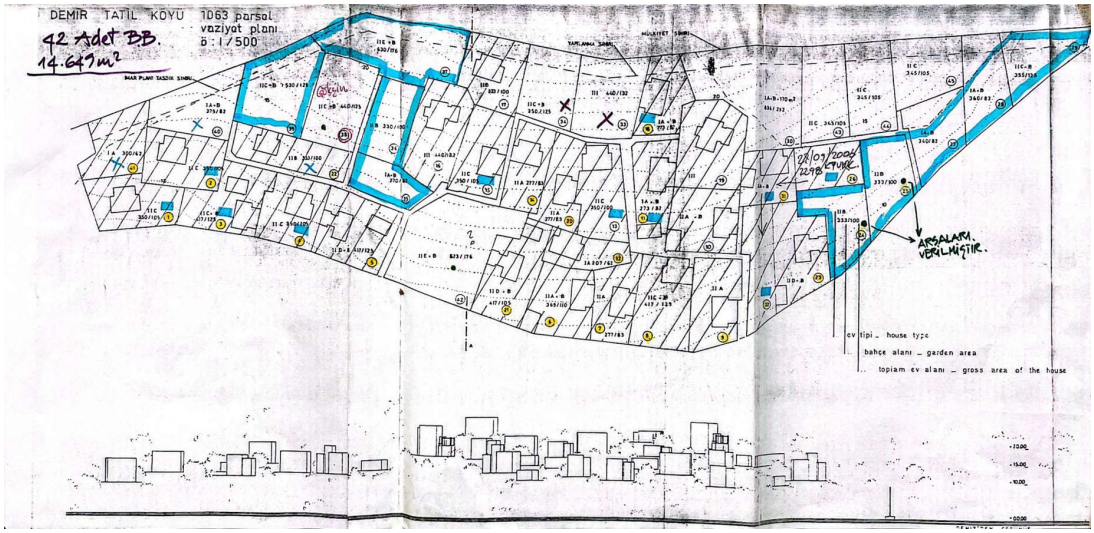
(Üstte 1063 numaralı yapı adası 42 Bağımsız Bölüm, altta 1035 numaralı yapı adası 26 Bağımsız Bölüm).

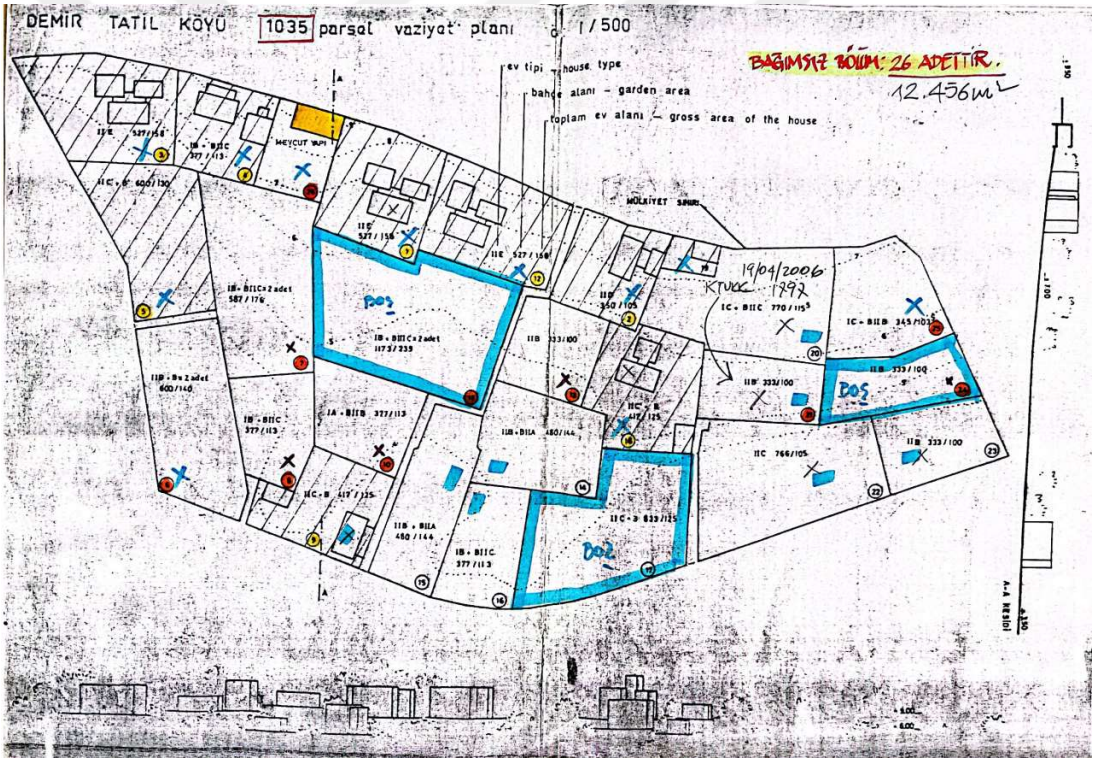
Şekil 4.16 : 1978 Tarihli 1/1000 Ölçek Vaziyet Planı (Cansever Arşivi).

Şekil 4.17 : 1984 Tarihli 1/1000 Ölçek İmar Planı (Cansever Arşivi).

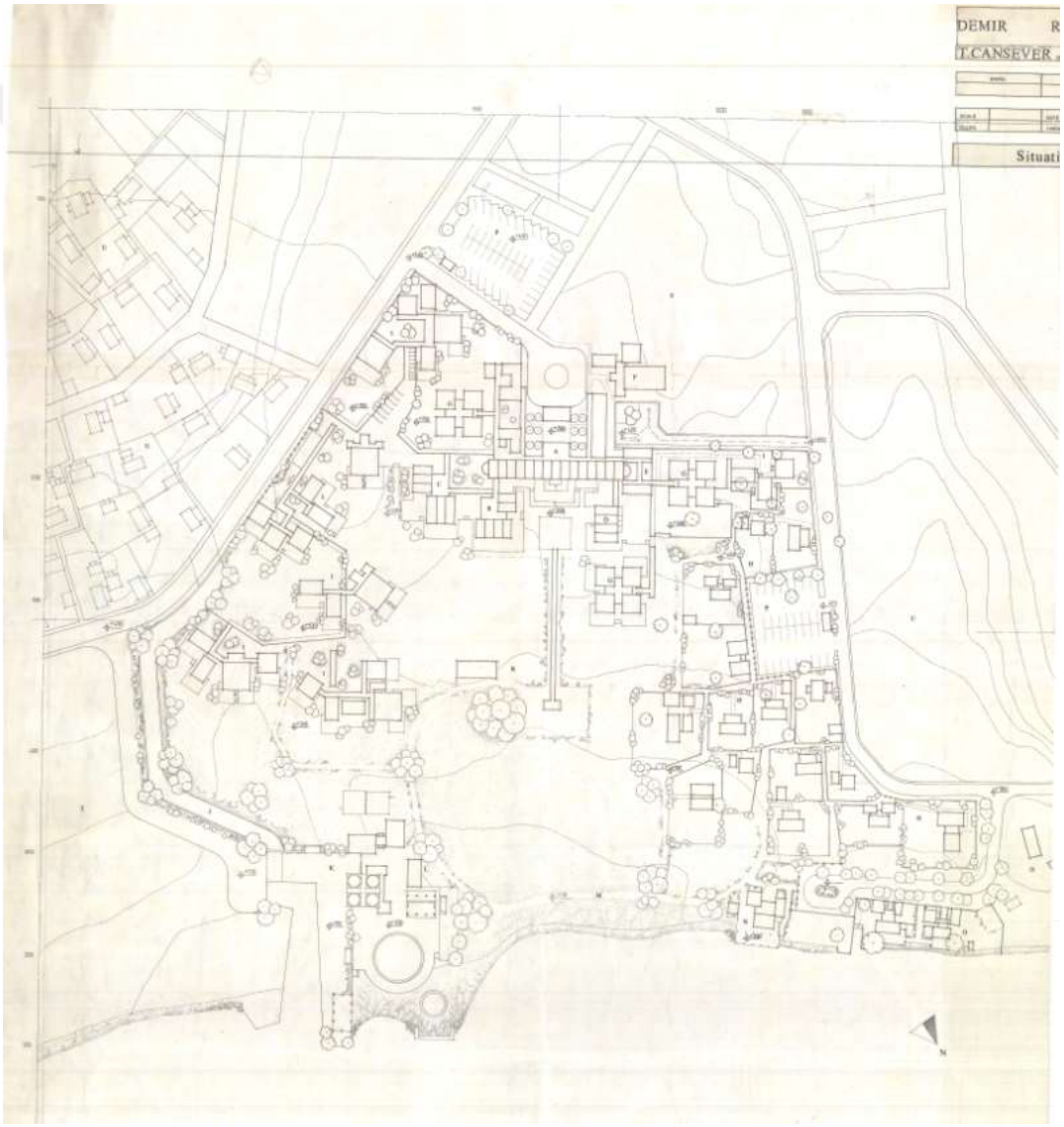
Şekil 4.18 : 1063 No'lu Yapı Adasının Parsellerini ve Yapı Tiplerinin Gösterir 1/500 Ölçekli Vaziyet Planı ve Yapı Adasının Silüetleri (Cansever Arşivi).

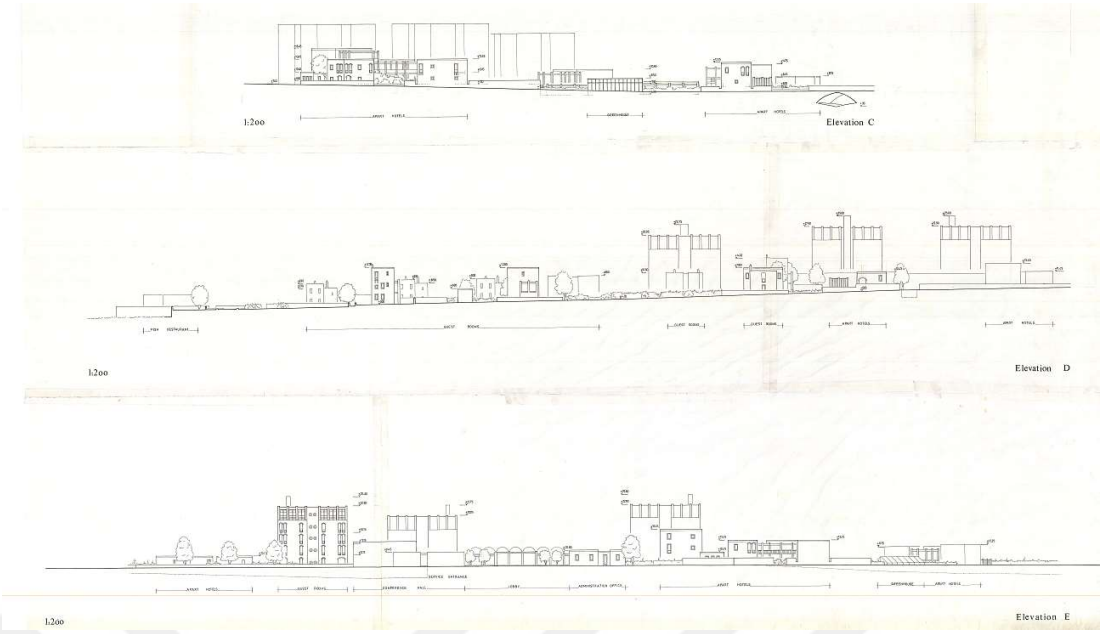
Şekil 4.19 : 1035 No'lu Yapı Adasının Parsellerini ve Yapı Tiplerinin Gösterir 1/500 Ölçekli Vaziyet Planı ve Yapı Adasının Silüetleri (Cansever Arşivi).

1985 yılında başlayan inşa faaliyetinin sonucunda 1992 yılına gelindiğinde proje alanında 35 adet yapı, bungalovları ile inşa edilmiş bulunmaktadır. Bu haliyle proje, 1992 senesinde İslam dünyasında üretilmiş, yerel mimarlık birikiminden faydalanarak bu birikimi yeniden yorumlayan çağdaş yapılara verilen Ağa Han Mimarlık Ödülü'ne layık görülmüştür. 1992 senesinden sonra da yapı inşaatları devam etmiş ve Demir Tatil Köyü'ndeki yapı adedi, bungalovlar hariç 58'e çıkmıştır. Günümüzde Tatil

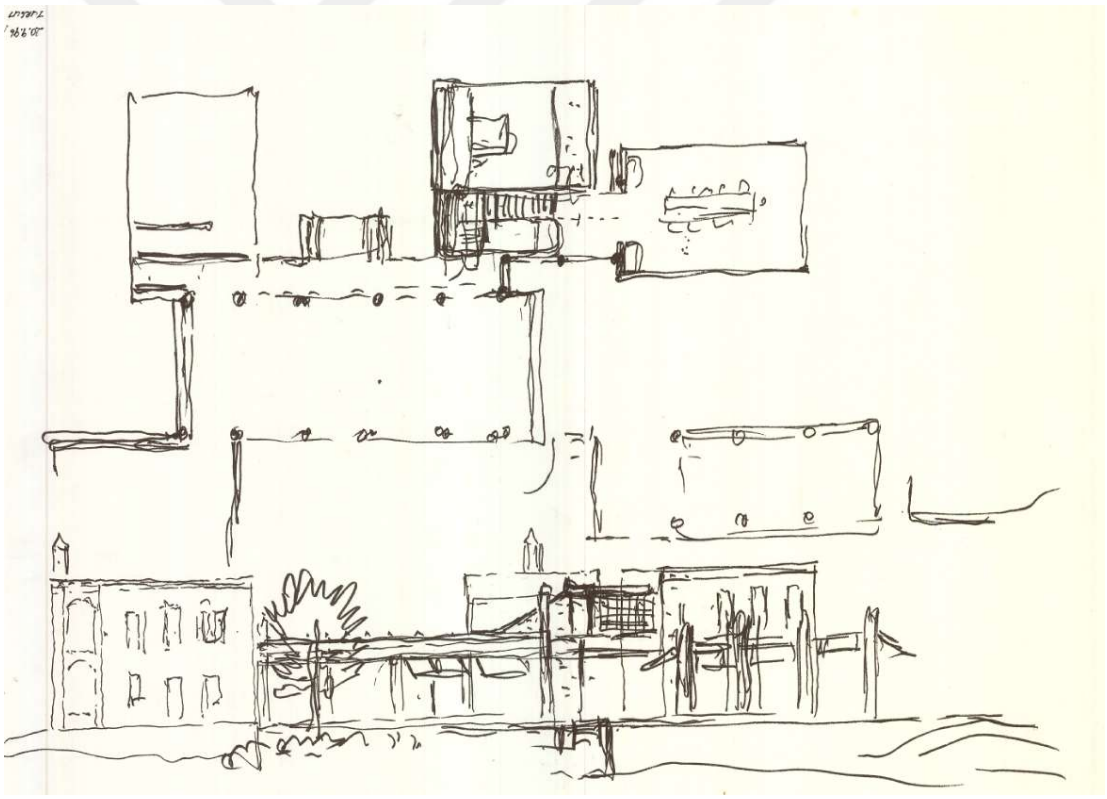
Köyü'nü oluşturan bu 58 adet yapı, Turgut Cansever ve ekibinin (Emine Öğün, Mehmet Öğün ve Feyza Cansever), Demir Koyu'nda 1970 senesinde başlayan yaklaşık 26 yıl süren mimarlık üretim süreçlerinin hayata geçen kısmı olarak kalmıştır. Her ne kadar bu proje sonrasında da Cansever ve ekibi, koyda bazı projeler tasarlasalar da bunlar inşa edilmemiştir. Koyda günümüze kadar Demir Tatil Köyü Evleri haricinde inşa edilmiş tek proje Cansever'in kızı Emine Öğün ve damadı Mehmet Öğün'ün 2010 yılında tasarlayıp 2012 yılında inşaatı tamamlanan "Amanrüya Oteli"dir. Bu otelden önce Turgut Cansever de ekibiyle bir avan otel projesi tasarlamış fakat hayata geçirememiştir.

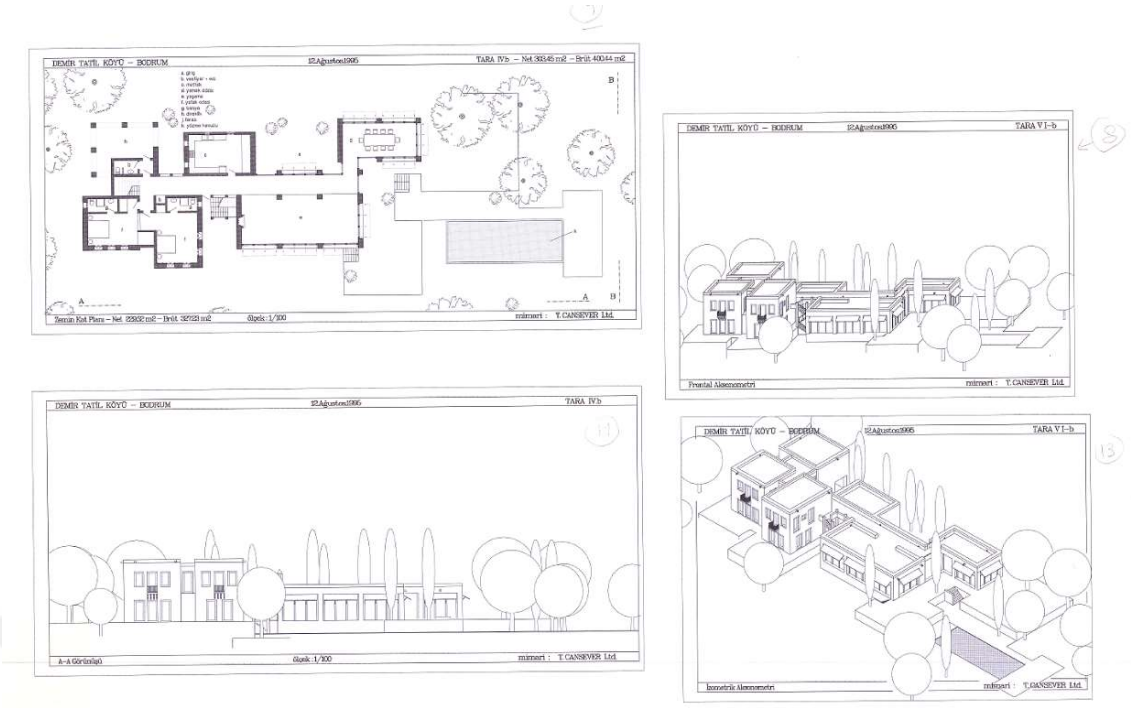
Şekil 4.20 : Cansever Tasarımı 1987-88 Tarihli Demir Resort Otel Projesinin Vaziyet Planı (Cansever Arşivi).

Şekil 4.21: 1987-88 Tarihli Demir Resort Otel Projesinin Silüetleri (Cansever Arşivi).

Şekil 4.22 : 1996 Tarihli Turgut Cansever'in Ev Eskizi (Cansever Arşivi).

Şekil 4.23 : 1996 Tarihli Ev Çizimleri (Cansever Arşivi).

4.2.Demir Tatil Köyü'nün Üst Ölçekte Yerel Veri Kullanımı

Bu bölümde proje, 1/1000 ölçekte bazı başlıklar altında incelenecektir. Demir Tatil Köyü'nün uygulanan 1984 tarihli projesinin vaziyet planı, imar planı olarak çizilmiştir. Önceki kısımda bahsedildiği üzere1984 tarihli bu imar planında yapı adaları ve ana yollar belirlenmiş olup yapı adası içi kararlar, yapı adalarının tasarlanıp inşa edileceği zamana bırakılmıştır. Bu sebeble 1972 ve 1978 tarihli vaziyet planlarında çizilmiş yapı adası içi kararlar çizilmemiştir. Bu yüzden bu kısımda en güncel vaziyet planı olan 1984 tarihli 1/1000 ölçekli imar planı ile 1978 tarihli 1/1000 ölçekli vaziyet planı da altlık olarak kullanılacak; bu altlıklarla işlev, yoğunluk ve yol analizleri yapılacaktır. Yer yer mevcut planlar, günümüz halihazır çizimleri ve uydu görüntüleri ile çakıştırılarak yeni analizler üretilecektir.

4.2.1. İşlev Analizi

Projede yapı adalarının işlevlerini incelemek adına 1984 tarihli imar planına ve 1978 tarihli vaziyet planına bakıldığında yapı adalarının işlevsel olarak heterojen bir durumunun olduğu görülmüş ve aşağıdaki işlev haritaları hazırlanmıştır (Şekil 4.24, Şekil 4.25).

Kamusal alanları, otel-motel olarak planlanmış ticari konaklama alanlarını, plajları, yeşil alanları, eski dere yatağını ve konut alanlarını gösteren bu haritalara bakıldığında Demir Tatil Köyü projesinin çoğunluğunun konut alanlarından oluştuğu görülmektedir.

1984 tarihli imar planında üretilen haritaya bakıldığında müstakil, bahçeli evlerden oluşan konut alanları projenin yaklaşık 270 dönümüne karşılık gelirken, alanın 115,5 dönümü ticari konaklama birimlerine(otel ve pansiyonlar), 55,5 dönümü içinde kamusal yapılar bulunan rekreatif alanlara, 17,8 dönümü ticari alanlara, 15 dönümü içinde hiçbir yapı bulunmayan yeşil alanlara, 11 dönümü otopark alanlıarna, 2 dönümü ise dini tesis alanlarına ayrılmıştır. Fonksiyonların dağılımında sahilin kamusal kullanıma ayrılmış olması dikkat çekicidir. Bodrum gibi bir sahil kasabasında değerli kıyı şeridinin , bu projede kamusal alan olarak bırakılmış olması pek sık görülen bir durum değildir. Bodrum benzeri yerleşimlere de bakıldığında sahile yakın oldukça arazi değerinin arttığı görülür;bu durum, sahillerin rekreatif alanlar olarak kullanımını zorlaştıran bir olgudur.

Turgut Cansever'in sahili ortak kullanıma açma tavrının çağın turistik sahil bölgelerinde ortaya çıkmış bir problemine kıymetli bir cevap olduğu söylenebilir.

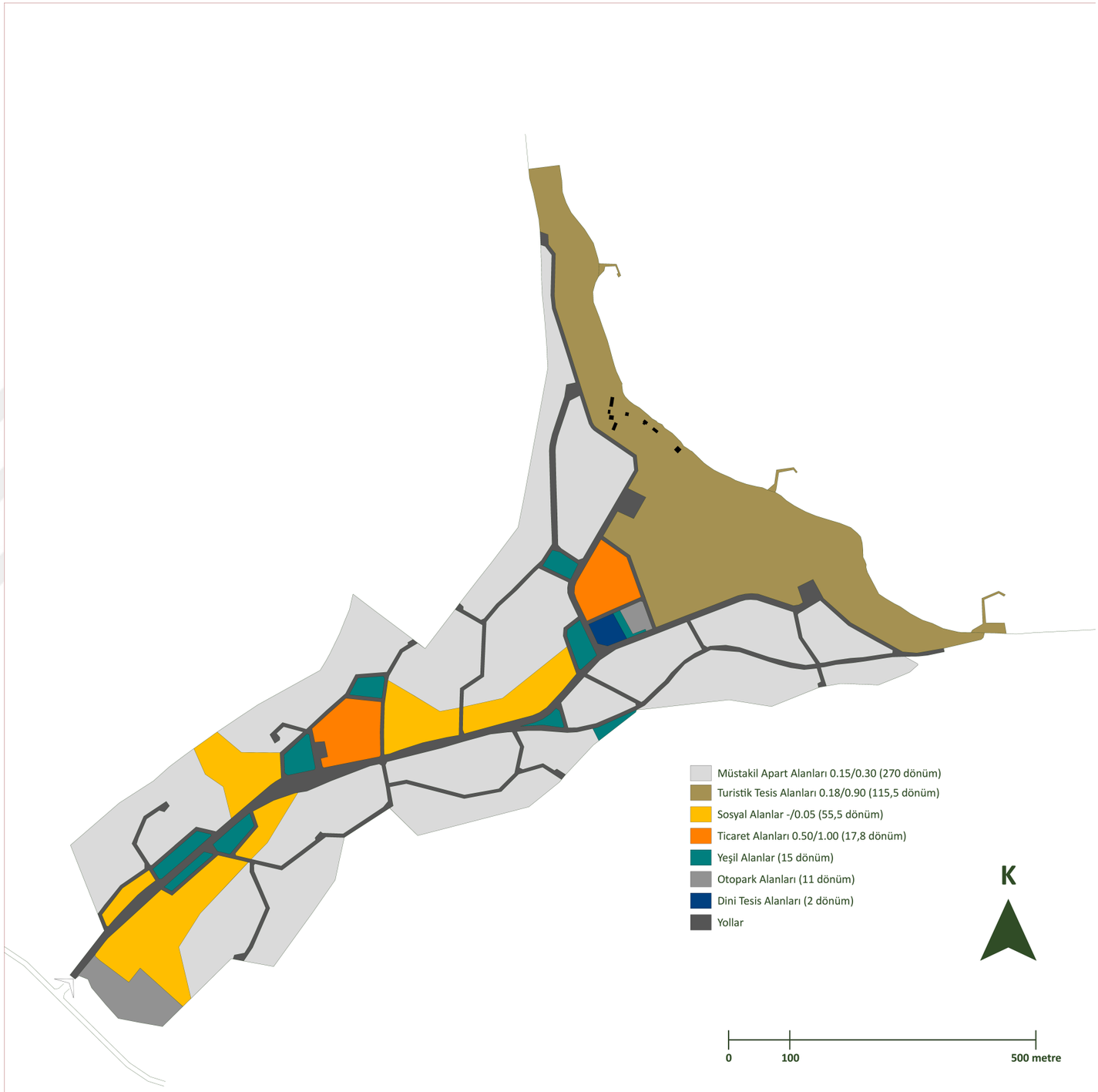
Yerleşimin temel kararlarından biri olarak daha az eğimli ve daha az ağaçlıklı orta kesimde ticari ve sosyal alanların yerleştirildiği, ticari-sosyal birimlerden daha küçük yapı kütlelerinden oluşacak konutların ise daha eğimli kısımlara çekildiği görülmektedir. Böylece hem ticari-sosyal alanlar merkezde tutulmuş hem de bu fonksiyonların gerektireceği daha büyük kütleli yapıların daha yoğun ağaçlıklı arazileri örselemesinin önüne geçilmiştir.

İmar planında her ne kadar turistik tesis alanları, 115,5 dönümlük sahilin tamamını kapsıyor gibi gözükse de 1978 tarihli vaziyet planına bakıldığında aslında bu alanın çoğunluğunun rekreasyon alanları olarak tutulmak istendiği, sadece 33,6 dönümünde turistik tesis inşa edilmesinin planlandığı görülmektedir.

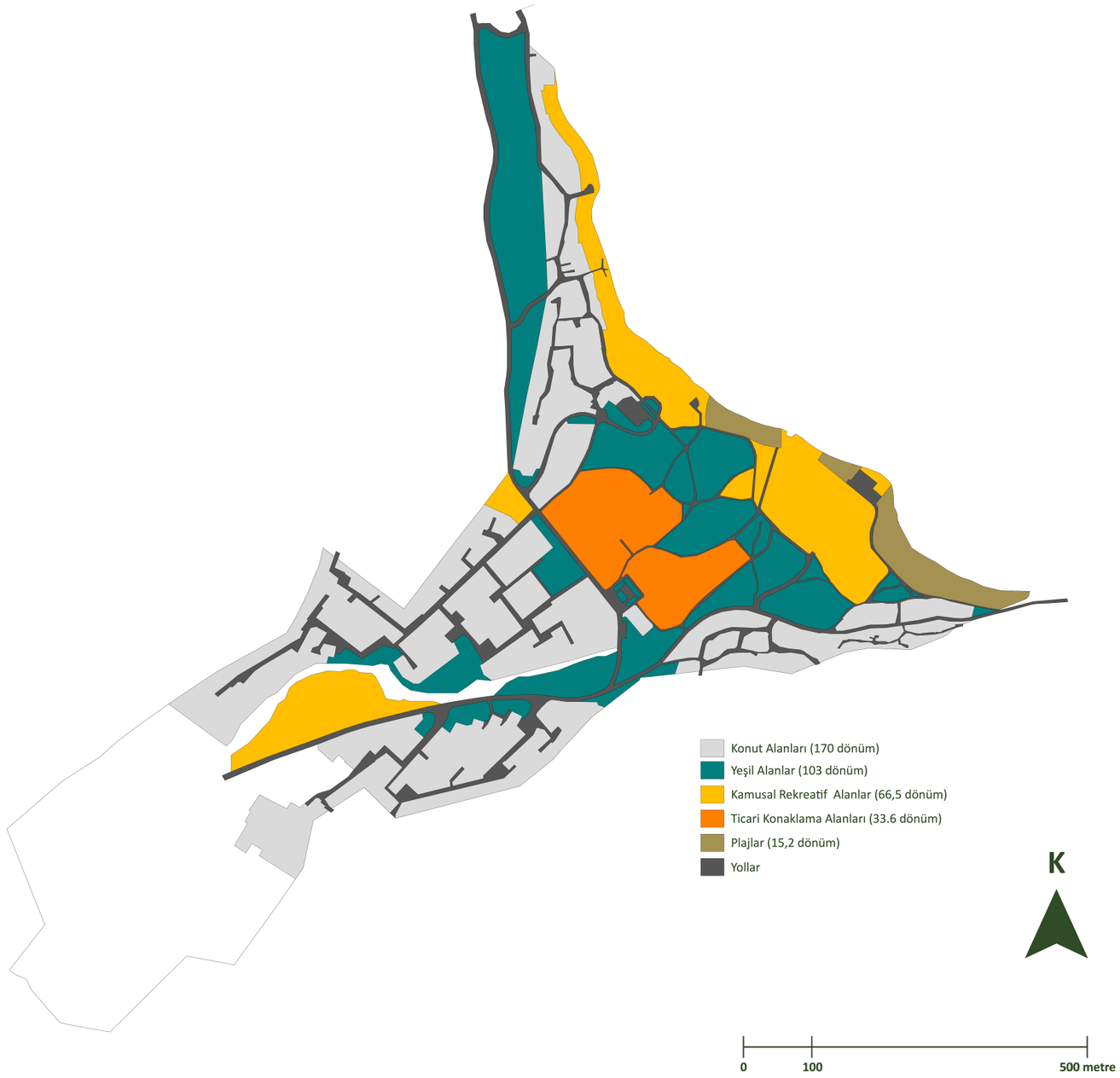
Bu işlev haritalarının ikisine de bakıldığında Demir Tatil Köyü yerleşiminin Bodrum tarihi yerleşiminden başka bir farkı da göze çarpmaktadır. Bölge yerleşiminin aksine Cansever'in projesinde yapı adaları kesin işlevlerle birbirlerinden ayrılmışlardır. Tarihi yerleşimlerde, mahallelerde ticaretin odağı mahalle merkezlerindeki çarşılardır. Fakat bu ticaret merkezleri haricinde mahallelerin içlerinde kendiliğinden açılan bazı

ticari işletmeler de görülür ki bunlar mahalle halkının günlük ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerdir. Ticari işlevle konut işlevi arasında görülen bu iç içe geçiş, mescidler, tekkeler gibi bazı dini-eğitim yapılarıyla konut alanları arasında da görülmektedir.

Her ne kadar Cansever, Demir Tatil Köyü'nü bir mahalle prototipi olarak tasarlasa da Demir yerleşimi bir "Tatil Köyü"dür ve sene boyu canlı bir yaşam olmadıkça mahalle içlerinde herhangi bir esnafın geçimini sağlayabilmesi mümkün değildir. Cansever'in bu sebeple yapı adalarını işlevsel açıdan heterojenleştirdiği düşünülebilir.

Şekil 4.24 : Demirtatil Köyü 1984 Tarihli 1/1000 İmar Planına Göre İşlev Haritası.

Şekil 4.25 : Demirtatil Köyü 1978 Tarihli 1/1000 Vaziyet Planına Göre İşlev Haritası.

4.2.2. Yoğunluk Analizi

Farklı işlev verilerek ayrıştırılmış bu yapı adalarının, yapı yoğunlukları da farklıdır. Bu yoğunluk durumlarını anlamak üzere yapı adalarının aşağıdaki yoğunluk haritaları üretilmiştir. Aşağıda görülen yoğunluk haritasına bakıldığında, Turgut Cansever'in sahil rantını kullanmamasının haricinde, alandaki imar hakkını da tamamen kullanmadığı ve özellikle sahil ve iç kesimde yapı yoğunluğunu düşük tuttuğu da gözükmektedir. Konut alanlarında taban oturumu(TAKS) 0.15 değerinde tutulmuşken, emsal(KAKS) 0.30 değerinde tutulmuştur. Bu değerler aynı zamanda Tuğrul ve Necva Akçura'nın Bodrum Yarımadası için tespit ettiği değerlerdir (Akçura & Akçura, 1972). Konut alanları haricinde ise taban oturumları 0.05 değeri civarında tutulmuş hatta bazı parsellerde hiç yapı öngörülmemiştir. "Varlığın kendisine saygı göstererek. Yani tabiatı yücelterek. İnsanlann tabiatla daha yakın ilişki kurmasını sağlayarak. Bu ilişkinin tek insanın ormandaki ilişkisi, tabiatla ormandaki ilişkisi biçiminden çıkarıp, insanın kendisi için inşa ettiği çevrenin çerçevesi içinde değerlendirilmiş bir tabiat ilişkisine dönüştürülmesi gerekir." diyen Cansever'in alandaki yapı yoğunluğunu düşük tutması, kendisinin yapılı çevre içinde de tabiatla doğru ilişki kurulması gerektiği söylemiyle de örtüşmektedir (Cansever, İslam'da Şehir ve Mimari, 2010). Tatil Köyü'nün tabiatla iç içe, yapı yoğunluğu azaltılmış bu hali, Bodrum yerleşimi ile kıyaslandığında ise Türk halkın yoğun olarak yaşadığı Türkkuyusu Mahallesi ile benzerlik göstermekte olduğu ama Rum halkın yerleştiği Kumbahçe Bölgesi ile benzeşmediği görülmektedir. Dolayısıyla Cansever'in bu kararının yerel mimarlıkla ilgili referansının Türkkuyusu Mahallesi üzerinden olduğu söylenilebilir.

Şekil 4.26 : Yapı Yoğunluğunun Düşük Olduğu Türkkuyusu Mahallesi(solda) Yapı Yoğunluğunun Daha Yüksek Olduğu Kumbahçe Bölgesi(Sağda) (Akgüner, 2009).

Şekil 4.27 : Demirtatil Köyü 1984 Tarihli 1/1000 İmar Planına Göre Yoğunluk Haritası.

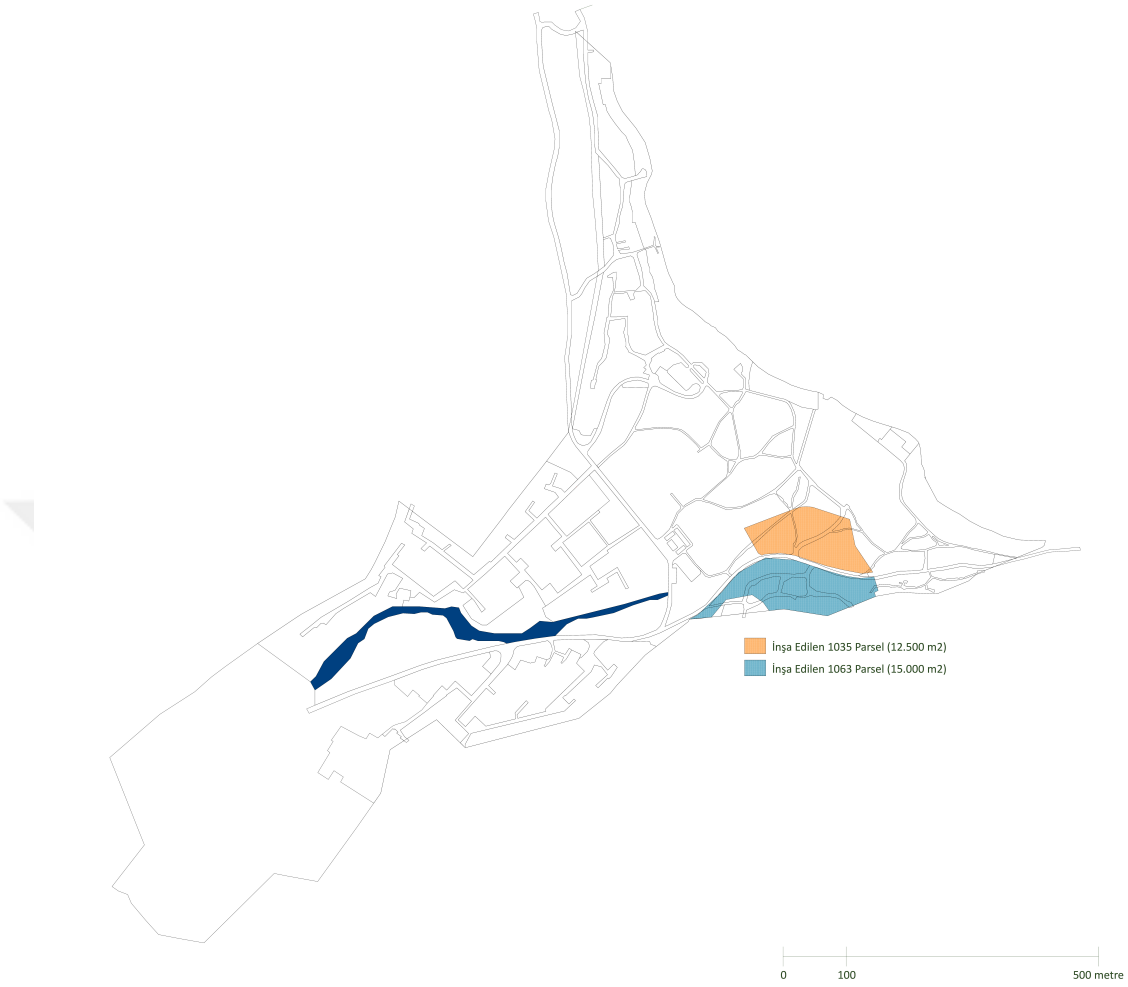
Şekil 4.28 : Demirtatil Köyü 1978 Tarihli Vaziyet Planına Göre Yoğunluk Haritası.

4.2.3. Yol İlişkileri

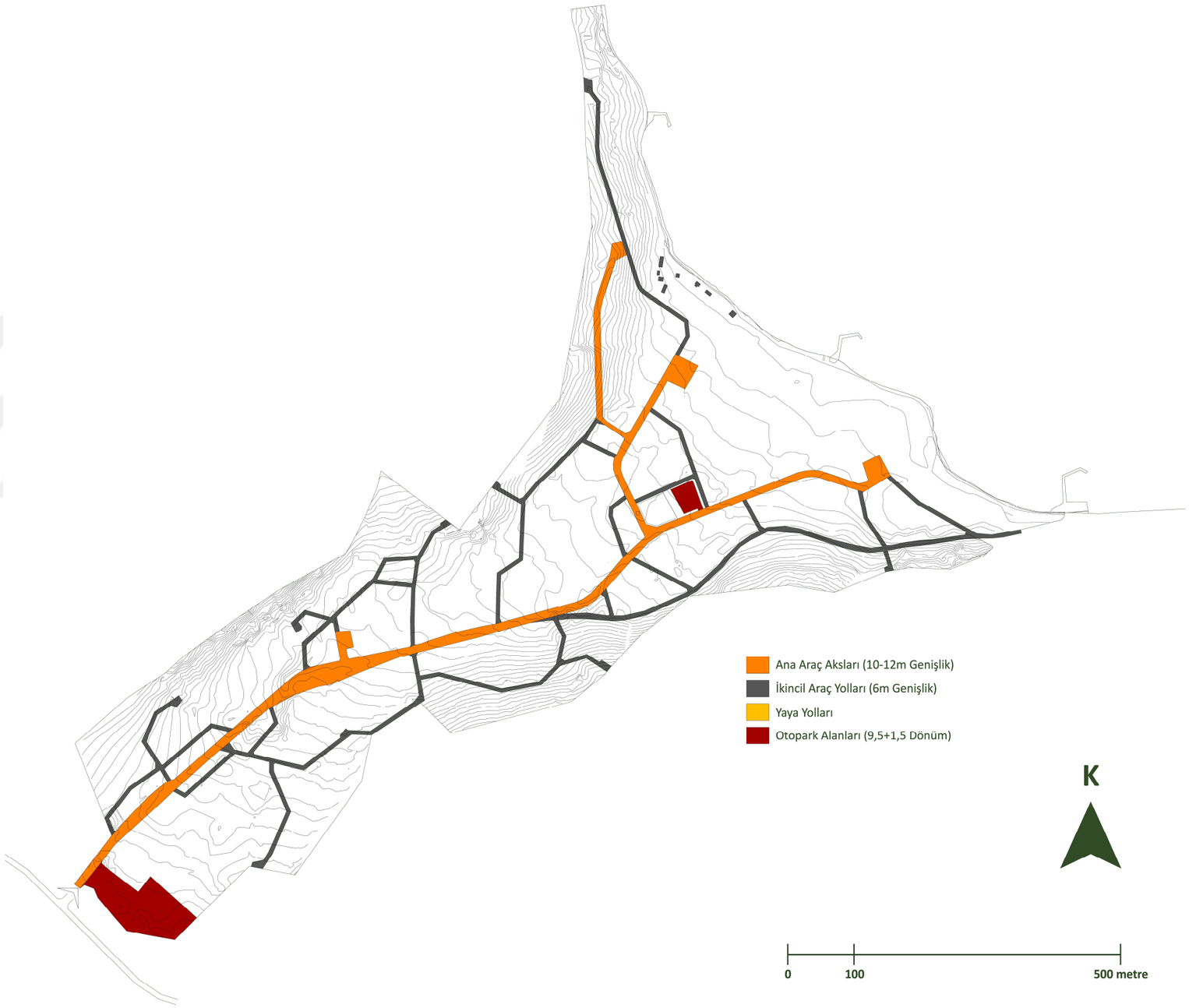
Projede bir başka göze çarpan unsur ise yolların kademelenmeleri, sahilde yoğunlaşan yaya yolları ve mahalle içlerindeki küçük meydanlar ve çıkmaz sokaklardır. Bütün yol ağına bakıldığında, özellikle büyük ve uzun yolların arazi eğimine göre geçirildiği gözükmektedir. Yoğunlukla araçların kullanacağı ana yollar, mahallelere ve merkeze erişim sağlamaktadırlar. Buralara ulaşan araçlar, daha dar yollarda daha yavaş seyir etmek zorunda bırakılmaktadırlar. Merkez çevresinde yoğunlaşan bazı yollar ise yayalara ayrılmıştır. Mahalle içlerinde çıkmaz sokaklar yapılmasıyla, sokaklar yayalar için daha güvenli hale getirilmeye çalışılmıştır. Bu çıkmaz sokakları, sokaklar arası meydanlaşmaları, Bodrum yerleşiminde Türkkuyusu Mahallesi'nde de görülmektedir. Dolayısıyla bu kararların da tarihsel referanslar doğrultusunda alındıkları söylenebilir.

Planda gözüken araç-yaya yolları ayrımları ve yol kademelenmeleri ise tarihsel veya bölgesel referanslara dayanmayan, güncel problemlere çözüm üretmeye çalışan tavırlardır. Tarihsel referansları yoktur; çünkü tarihsel yerleşimlerde günümüz motorlu araçları bulunmadığından yollar kademelenmek, veya araç-yaya yolları diye ayrılmak zorunda kalmamışlardır. Ama moturlu araçların icadı ve yaygınlaşması ile yerleşim dokuları ciddi şekilde değişmiş ve yollardaki araç kullanımının nasıl olacağı, yayalara nasıl alan sağlanacağı önemli bir problem olarak önümüze gelmiştir. Ne yazık ki çoğunlukla yerleşimlerde yollar, araçların hakimiyetine geçmiş ve bu durum yayaların hayatını zorlaştırıcı bir hale gelmiştir. Cansever, araçların bu hakimiyetini azaltmak, kontrol altına almak için yolları kademelendirerek, çıkmaz sokaklar yaparak hatta bazı yolları araçlara kapatıp yaya yolları haline getirerek, güncel araç-yaya çatışmasına bir çözüm sunmuştur. Cansever'in tarihsel farklılığından dolayı kültürel verilerle ilişkilenemeyen bu çözümünde, topografyanın sunduğu fiziksel verileri dikkate almaya çalıştığı da görülmektedir.

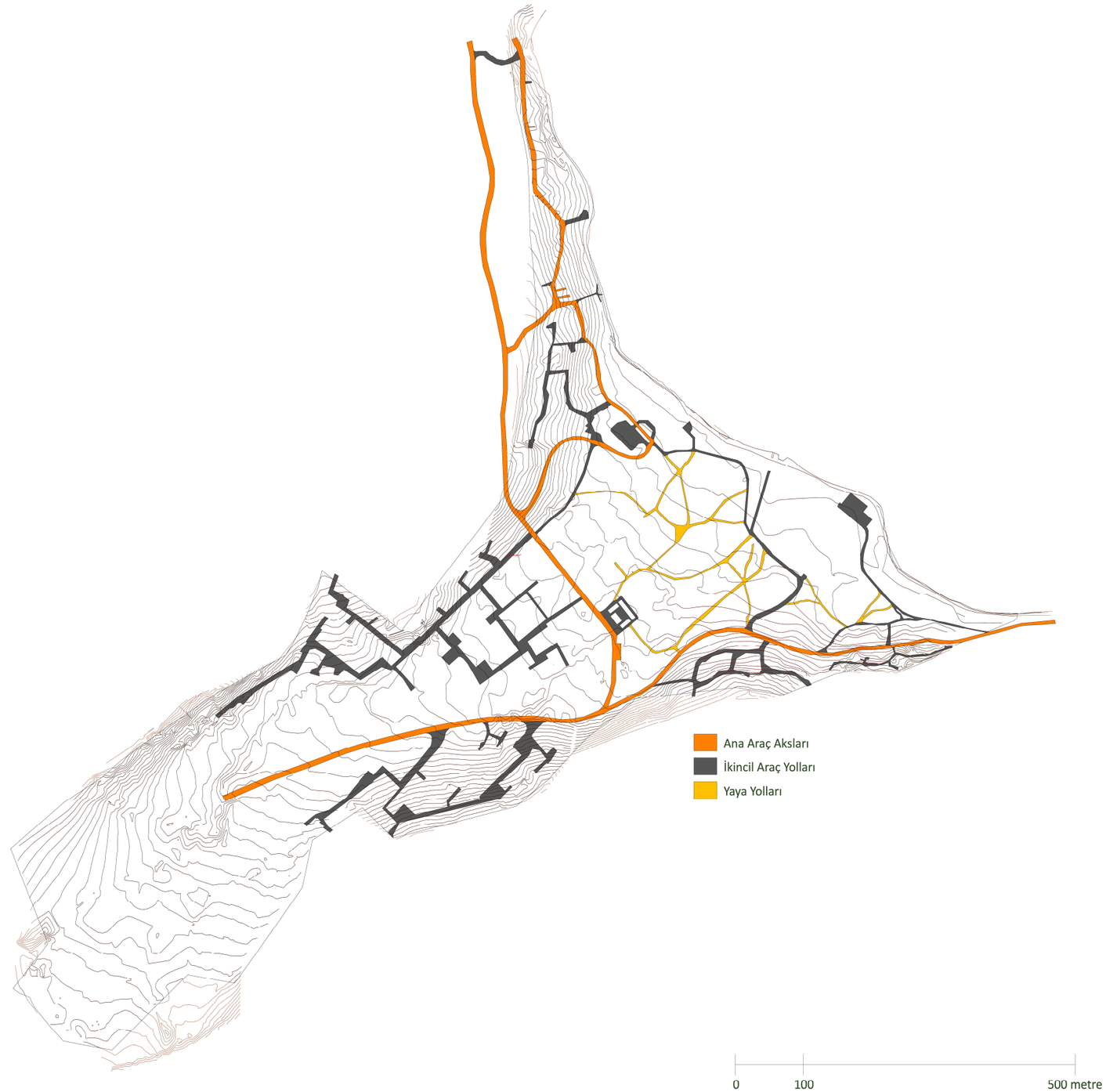
Tüm araziyi kapsayan bu planlar bahsedildiği üzere projenin en güncel üst ölçekli vaziyet planlarıdır. Fakat projenin tamamı uygulanmadığı için daha yakın ölçekli proje çalışmaları, uygulanan kısmı için yapılmıştır.

Şekil 4.29 : Projenin Uygulanan 27.5 Dönümlük Kısmını Gösterir Harita.

Şekil 4.30 : Demirtatil Köyü 1984 Tarihli İmar Planına Göre Yol İlişkileri.

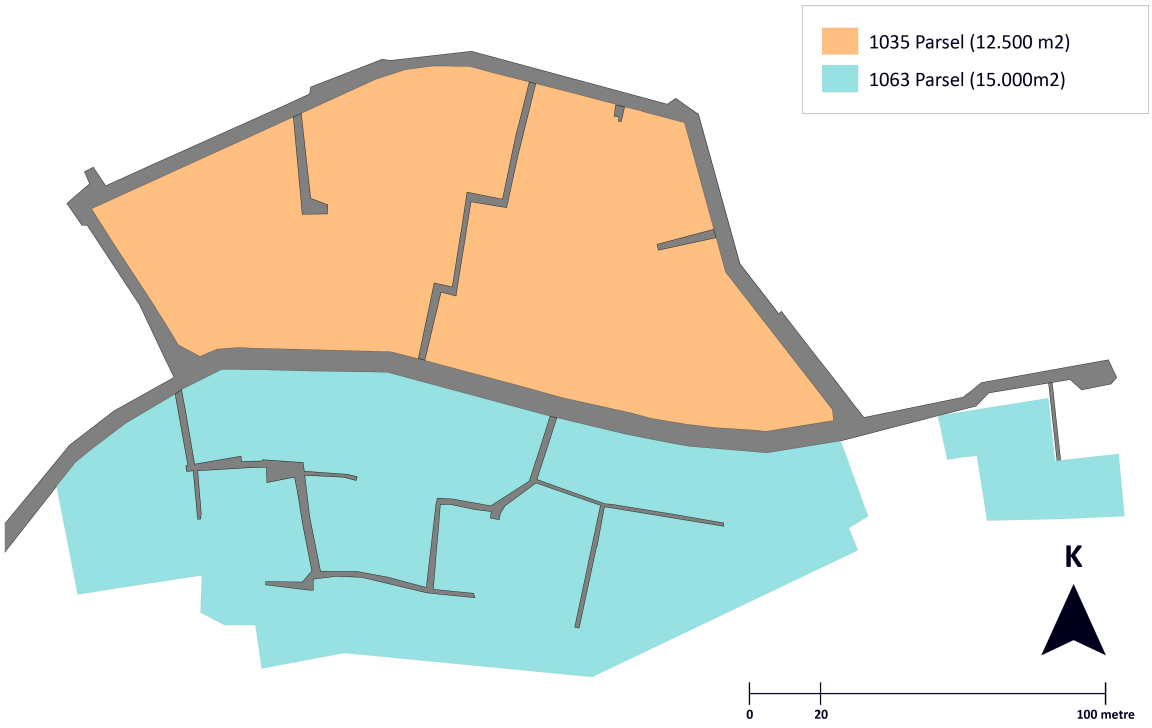

Şekil 4.31 : Demirtatil Köyü 1978 Tarihli Vaziyet Planına Göre Yol İlişkileri.

4.3.Demir Tatil Köyü'nün Vaziyet Ölçeğinde Yerel Veri Kullanımı

Projenin inşa edilen kısmı yaklaşık 27.5 dönümdür. Bu inşa edilmiş alan, 1035 ve 1063 numaralı iki parselden oluşmaktadır. 1984 tarihli 1/500 ölçekli vaziyet planından üretilen aşağıdaki haritada bu iki yapı adası görülmektedir. Kuzeyde, deniz tarafında yer alan 12.5 dönüm büyüklüğündek 1035 numaralı parsel, çok az eğimli düz bir arazide yer alıyorken, güneyindeki yaklaşık 15 dönümlük 1063 numaralı parsel, güneye doğru yükselen eğimli bir arazide, yamaçta, yer almaktadır.

Bu bölümde yapıların inşa edildiği bu iki parselin vaziyet planı üzerinden yol ilişkilerini, parsel biçimlenilerini ve parsel içi yapı konumlanışlarını anlamak için analizler yapılacak, bu analizler doğrultusunda projenin yol, parsel, yapı, bahçe ilişkilerinin fiziksel ve kültürel yer ile bağı anlaşılmaya çalışılacaktır.

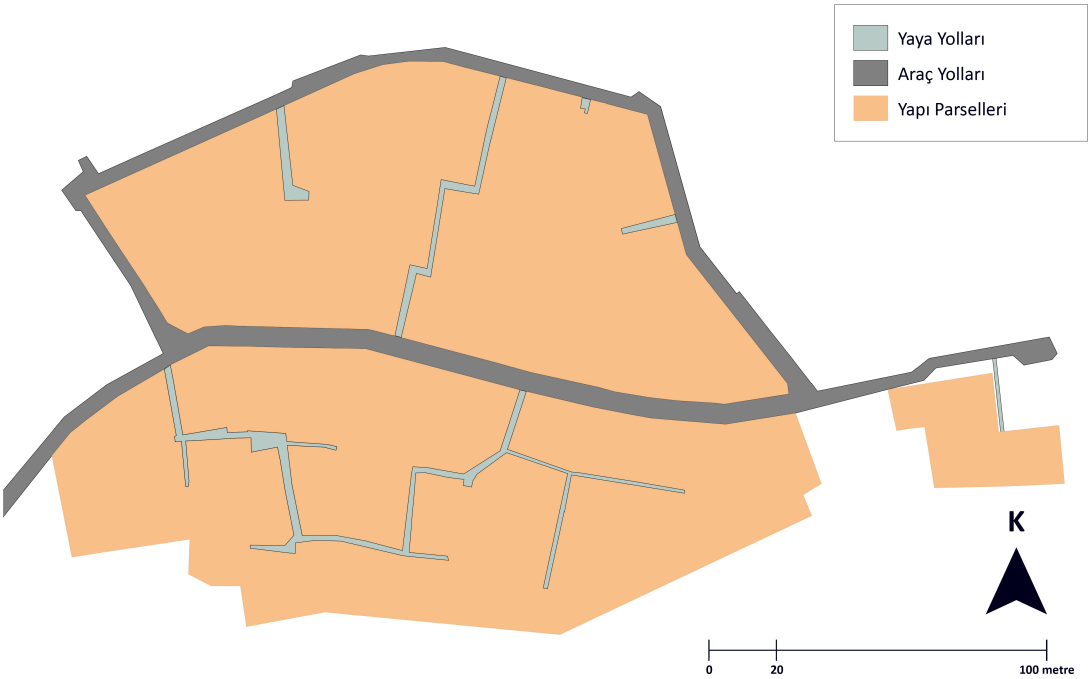

Şekil 4.32 : Demir Tatil Köyü'nün İnşa Edilen Yaklaşık 27.5 Dönümlük Kısmını Gösterir Vaziyet Planı.

4.3.1. Yapı Adası İçi Yol İlişkileri

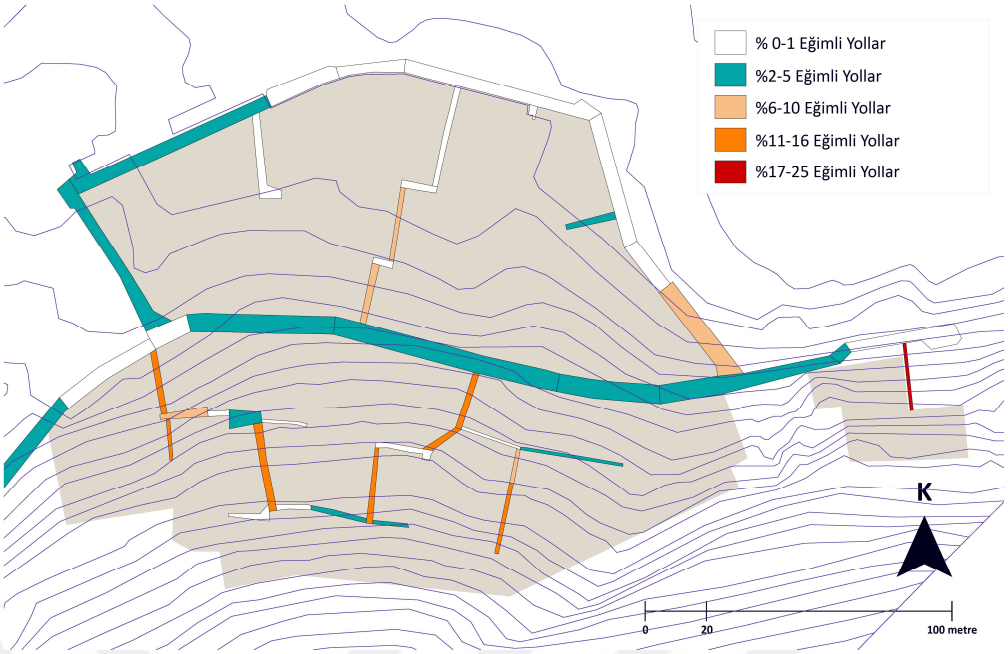
Projenin üst ölçekli vaziyet planındaki yolları kademelendirme tavrı, inşa edilen kısım olan 1035-1063 yapı adaları için çizilmiş bu vaziyet planında da görülmektedir. Bu vaziyet planına bakıldığında araçların kullanabildiği ana yol, yapı adalarına ulaşabilmekte fakat içerilerine girememektedir. Adaların içlerine erişim yaya yollarıyla sağlanarak üst ölçekteki araç-yaya ayrımı bu ölçekte de sürdürülmüştür.

Özellikle yapı adalarının içlerindeki yaya yollarının oldukça parçalı ve çeşitli oldukları da görülmektedir. Bu yaya yolları, kısa mesafelerde yönler değiştiren, çeşitlenen halleriyle yapı dokusuna hareket katmakta ve bu hareketlilikle, çıkmaz sokakları ve meydanlaşmalarıyla Bodrum tarihi yerleşiminin dokusunu anımsatmaktadır. Burada da iç yolların Bodrum yerleşimindeki gibi dar yollar olarak tasarlanması, aynı zamanda sıcak iklime karşı alınmış bir önlem olarak da görülebilir.

Şekil 4.33 : 1984 Projesinin Vaziyet Planında Yol Kademelenmeleri.

Yolların oluşturduğu bu doku, nihai ürün olarak projenin kültürel açıdan yer ile kurduğu bir ilişki olarak görülebilir. Bu dokunun oluşumunda fiziki öğelerin katkısını anlamak içinse yolların topografya ve mevcut bitki örtüsü ile ilişkileri araştırılacaktır.

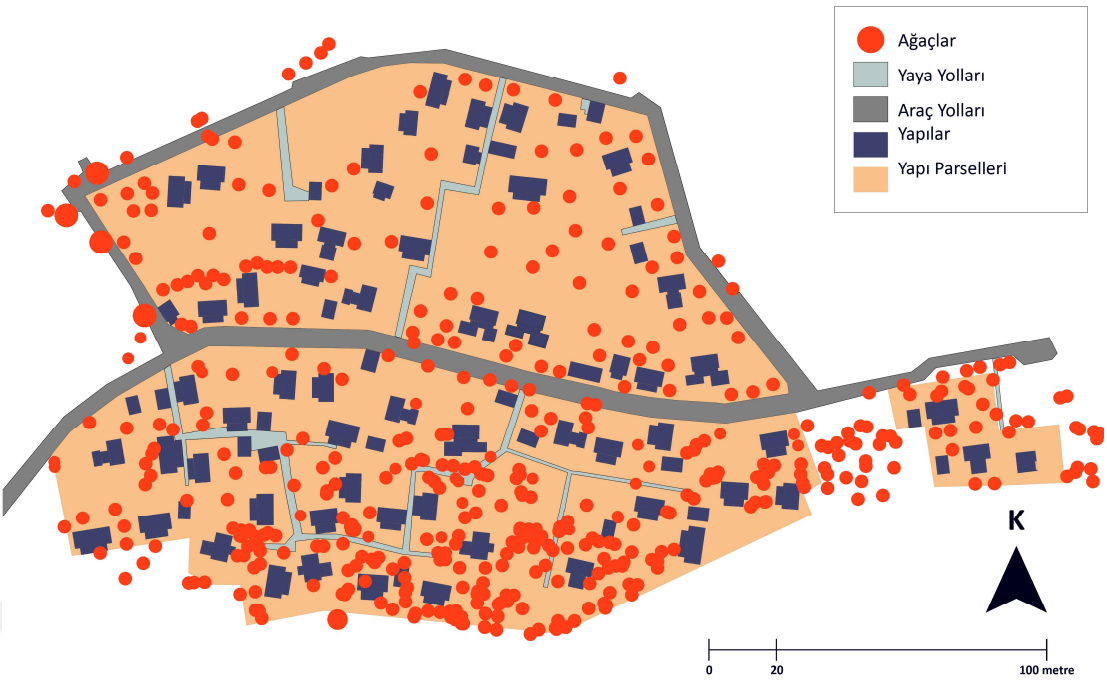

Şekil 4.34 : Projedeki Yol Parçalarının Eğimleri.

Ana yollar, yukarıdaki analizde görüldüğü üzere %0-5 eğim arasında yapılmış, arazi eğimine göre şekillenmiştir. Arazi eğimine göre geçirilen ana yollar, böylece iki büyük yapı adasını oluşturmuştur. Oluşan bu yapı adalarına devam eden ikincil yollar, eğime diktirler. Analize bakıldığında bu yolların eğimlerinin %16'lara kadar varabildiği gözükmektedir. Fakat bu yollar uzunluk olarak kısa tutulmuş, yapı adasının içlerine dikey erişim bir noktaya kadar sağlandıktan sonra daha az eğimli, arazi eğimine paralel yatay yollarla yapı adalarının içlerine erişim arazi eğimine paralel olarak yatayda desteklenmiştir. Boydan boya devam eden iç yolların olmaması, yolların kısa mesafeler gidip yön değiştirmesi veya başka bir yöndeki yola bağlanması, yerleşimi hareketli kılmıştır. Bu analize bakıldığında projede yerin topografik verilerinin önemli bir girdi olduğu görülürken aynı zamanda yerleşimin sokak dokularının Türkkuyusu Bölgesi ile de benzeştiği görülmektedir. Dolayısıyla projenin sokak dokusu için bölgenin kültürel verileri de önemli bir girdi olarak kabul edilebilir.

Şekil 4.35 : Türkkuyusu Mahallesi'nin Organik Sokak Dokusu (Akgüner, 2018).

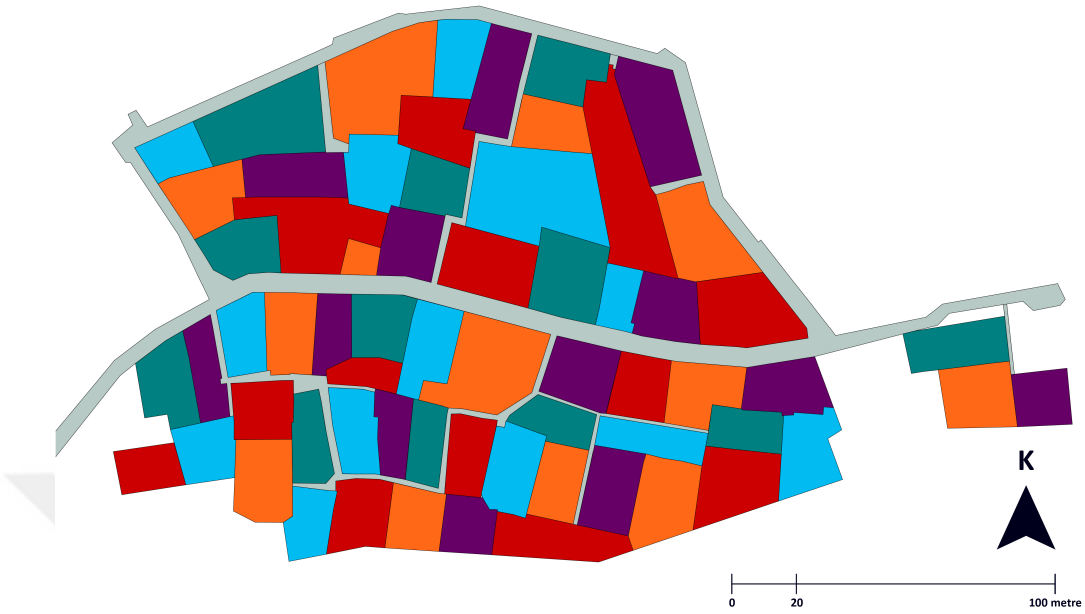
Şekil 4.36 : 1984 Projesinin Yol-Ağaç-Yapı İlişkilerini Gösterir Analiz.

Projenin alanın doğal verileriyle ilişkisini anlamak için arazi eğimi haricinde mevcut bitki örtüsü ile ilişkisinin de incelenmesi gerekmektedir. Yol ve mevcut ağaç ilişkilerini anlayabilmek için alanın proje öncesi alınmış ağaç rölövesi ile projenin vaziyet planı çakıştırılmış ve yukarıdaki analiz oluşturulmuştur. Bu analize bakıldığında büyük araç yollarının, ağaçların seyrek bulunduğu kısımlardan geçirildiği görülmektedir. Böylece mevcut ağaç dokusu korunmuştur. İç yaya yollarının da benzer bir yaklaşımla tasarlandığı görülmektedir. Ağaçların yoğun olduğu bazı noktalarda bu yaya yolları genişleyerek, çevrelerindeki ağaçlarla meydanlaşmışlardır. Bütün bunlara bakıldığında arazi topografyasının ve mevcut bitki örtüsünün yol tasarımları açısından önemli bir girdi olduğu görülmektedir. Projede mevcut ağaç dokusunun önemsediğinin bir başka kanıtı ise yapıların inşaatları tamamlandıktan yaklaşık beş sene sonra çekilmiş fotoğraflardaki yetişmiş ağaçların varlığıdır.

Şekil 4.37 : Projenin 1992 Tarihli Fotoğraflarında Görülen Yoğun Ağaç Dokusu (Cansever Arşivi).

4.3.2. Bağımsız Birim(Parsel) Biçimleri ve İlişkileri

Şekil 4.38 : 1984 Projesinin Parsel Biçimlerini Gösterir Analiz.

Projenin parsel biçimleri ve büyüklükleri farklılık göstermektedir. Yukarıdaki analizdeki parsel biçimlerine bakıldığında parsellerin tekdüzelikten uzak, farklı biçim ve boyutlara sahip oldukları açıkça görülmektedir. Birbirleri ile bambaşka ilişkiler kuran bu parsel biçimleri, girintileri, çıkıntıları, birbirlerine doğru uzanmaları ile farklı mekanlar oluşturmakta ve projeyi mekansal anlamda zenginleştirmektedir.

Modern mimarlıkta sıkça kullanılan gridal, geometrik anlayıştan uzak bu parsel biçimleri, Bodrum Türkkuyusu Mahallesi'nin organik parsel şekillerini anımsatmakta, projenin Türkkuyusu Mahallesi ile benzerliğinin sadece yol biçimlenişleri ile kalmadığını açıkça göstermektedir. Bu anlamda projenin parsel biçimlenişi konusunda da bölgenin yerel mimari dili önemli bir girdidir.

Şekil 4.39 : Türkkuyusu Mahallesi'nden Kısmi Plan (Akçura, 1972).

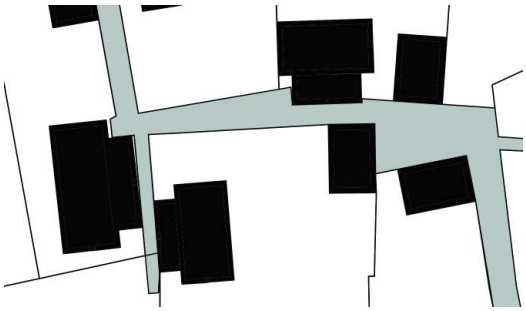
4.3.3. Bağımsız Birim(Parsel) İçi Yapı Konumlanışları ve Komşuluk İlişkileri

Şekil 4.40 : Projenin Parsellerde Yapı Konumlanışlarını Gösterir Analiz.

Projenin onaylanan 1/200 vaziyet planında parsel biçimleri ve parsel üzerlerinde inşa edilecek yapı metrekareleri yer almaktadır. Yapılara ve yapıların parseldeki konumlanışlarına, parseli satın alan kullanıcı ile yapılan müzakerelerle karar verilmiştir. Yapıların büyüklük ve konumlarının baştan belirlenmemiş olmasının sağladığı bu esneklikle, yapıların kullanıcılarının da sürece katkı sağlayabilmesi mümkün olmuştur. Kullanıcının katılımı ile kullanıcı ihtiyaçları, isteklerine en uygun tip seçilmiş, parselde bu tipin mevcut fiziki çevresiyle nasıl konumlanabileceği yine kullanıcının dahil edildiği tartışmalarla yürütülmüştür. Nihayetinde de kotlamalarla, mevcut ağaçlarla, komşuluk ilişkileriyle, manzara imkanları gibi çevre verileriyle yapılan bu değerlendirme sonucunda yapının parseldeki konumlanışına karar verilmiştir. Parsel konumlanışlarını gösterir yukarıdaki analize bakıldığında, projede çekme mesafelerinin olmadığını ve yapıların yollara, diğer parsellere ve diğer yapılara özgürce yaklaşabildiği de görülmektedir. Bodrum yerel mimarisinin karakteristik özelliklerinden biri olarak bahsedilebilecek yapıların yollara yaslanarak yolları tanımlaması ve aynı parselde önceki yapıya bitişik veya yakın konumlanan ikincil ev gibi durumların var olabilmesini sağlayan durum da çekme mesafesinin olmayışıdır.

Tıpkı parsel biçimlenişlerindeki farklılıklar gibi, parsel içinde yapı konumlanışının özgürce gerçekleşebilmesi de hem Bodrum mimarisinde hem de Demir Tatil Köyü Projesi'nde yerleşimin farklı mekanlar oluşturmasına imkan tanıyarak zenginleşmesine müsade etmektedir.

Şekil 4.41 : Çekme mesafelerinin olmaması projede yapılar tarafından meydanlar oluşturulabilmesine, yolların yapı duvarları ile tanımlanabilmesine imkan sağlamaktadır.

Toplu bir yerleşimin bir seferde tasarlanabilmesinin bazı ciddi problemleri vardır. Bunlardan bir tanesi, çok sayıda yapının tasarlanma ihtiyacıdır. Günümüzde bu soruna mimarlar, yapı tipleri tasarlayıp bunları tekrar ederek cevap vermektedirler. Turgut Cansever'de Demir Tatil Köyü'nde yapı tipleri tasarlamış ve bunları tekrar ettirmiştir. Projede 8 adet yapı tipine ek olarak tek katlı müştemilatlar olarak görülebilecek bungalovlar tasarlanmıştır. Toplamda 9 adet yapı tipi olarak görebileceğimiz bu yapı tiplerinin alandaki dağılımı aşağıdaki analizde görülmektedir.

Şekil 4.42 : Projedeki Yapı Tiplerinin Dağılımı.

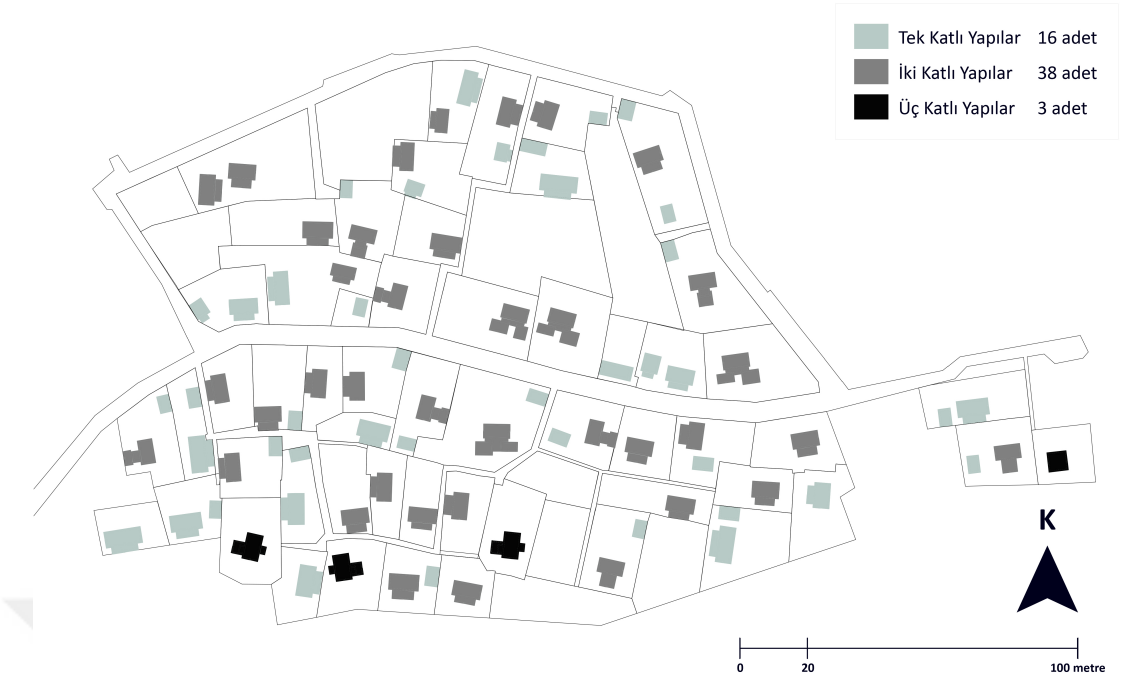
Yapı tiplerinin tasarlanıp tekrar edildiği durumlarda, en önemli mesele organik olarak oluşmuş dokulardaki zenginliği yakalamaya çalışmaktır. Bu meseleyi çözemeyen yerleşimler, birbirinin aynısından oluşmuş tek düze yerleşimler haline gelmekte ve bulunduğu yörenin mimarisinden ilham alsa da onun organik dokusundan apayrı ürünler olarak ortaya çıkmaktadırlar.

Cansever'in vaziyet planındaki yapı tipleri dağılımına bakıldığında; alan için 9 adet yapı tipinin üretilmesi ve bu yapı tiplerinin birbirinden tamamen farklı biçimlerdeki parsellerde, farklı açılarda, çekme mesafeleri olmadan farklı komşuluk ilişkilerini sağlayacak şekilde bir araya gelişleri ile yerleşimin sıradanlıktan kurtulduğu görülmektedir.

Burada bahsedilmesi gereken bir başka husus, manzara öğesinin projede nasıl değerlendirildiğidir. Sahil kesimlerinde deniz, önemli bir manzara unsurudur. Günümüz projelerinde, denizi görebilecek yakınlıkta tasarlanan yapıların deniz manzarasına sahip olmasına çalışılmaktadır. Toplu yerleşimlerde bu istek, tüm yapıların aynı yöndeki denize yönelmesiyle sonuçlanmakta ve aynı yöne bakan bu yapı toplulukları, plan düzleminde de üç boyutta da çeşitlilikten uzak, birbirini tekrar eden durumlar oluşturmaktadır. Demir Tatil Köyü'nde ise yapı tiplerinin deniz manzarası şartı yoktur. Çevredeki tabiatın sunduğu tek manzaranın deniz olarak kabul edilmemesi, çevredeki diğer tabii güzelliklerin, ormanın, vadinin de manzara verisi olarak değerlendirilmesi, projede yapıların farklı yönelimlere sahip olarak çeşitlenebilmelerini de sağlamıştır.

Dolayısıyla oluşan yapı grubu, yönelimleriyle de çeşitlilikler oluşturmuş, yapıların farklı açılardan katkı sağlamalarıyla organik, dinamik silüetler, açılar oluşmuştur.

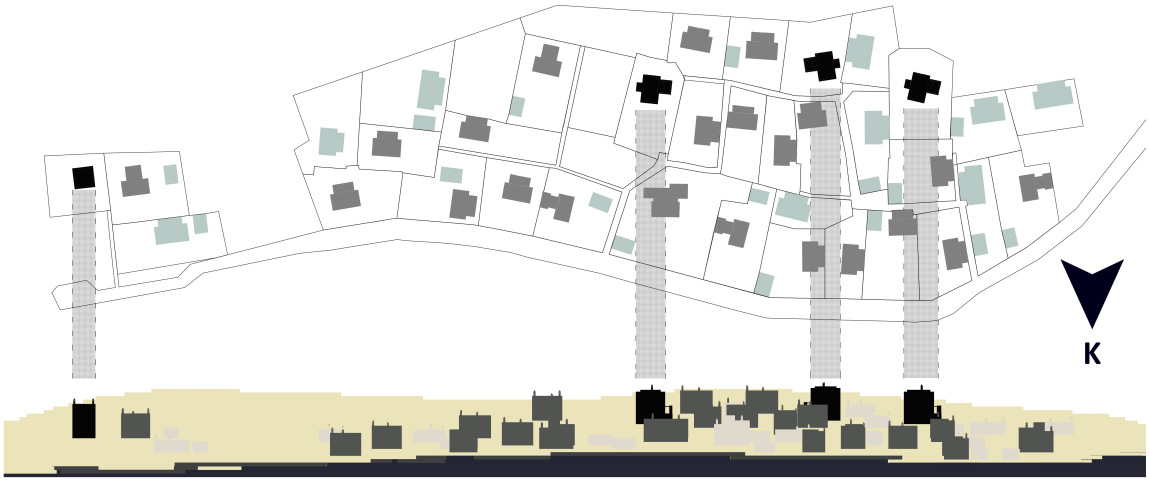
Projede organik dokunun yakalanmaya çalışılan zenginliği, sadece yapı tiplerinin yönelimleri ile değil farklı kat adetlerine sahip olmalarıyla da sağlanmaya çalışılmıştır. Bir, iki ve üç katlı yapılar alanda çeşitlilik sağlayacak şekilde dağıtılmaya çalışılmıştır. Bu durumdan bahseden Cansever, tek katlı evlerle manzara boşluklarını, üç katlı evlerle odak noktalarını, iki katlı evler ile de yerleşimin ana karakterini oluşturduğunu söylemektedir (Cansever, Kubbeyi Yere Koymamak, 2016).

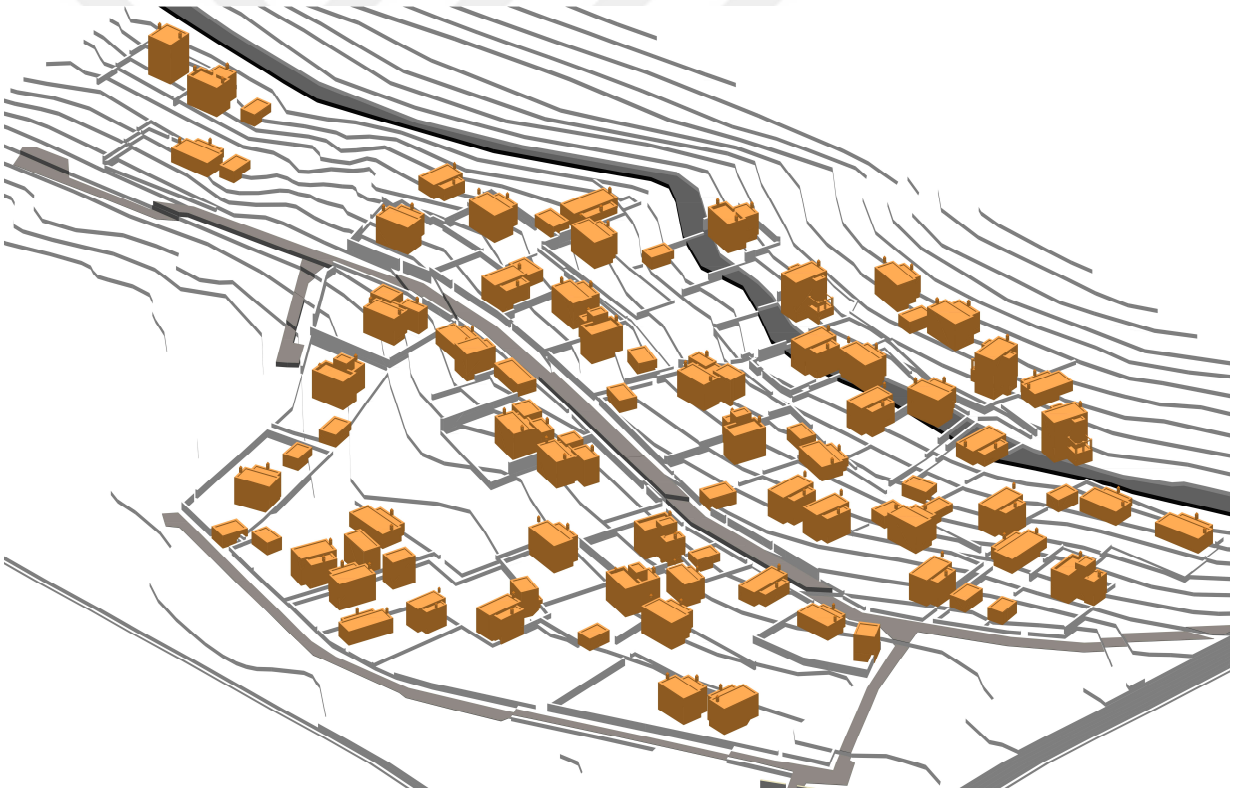
Şekil 4.43: Yapıların Kat Adetlerini Gösterir Analiz.

Yukarıdaki yapıların kat adetlerini gösteren analize bakıldığında da yerleşimin çoğunluğunun tek ve iki katlı yapılardan oluştuğu, dört adet üç katlı yapının da silüete katkı sunabilmek için silüet boyunca üst kotlarda birbirlerinden uzak yerleştirildiği görülmektedir. Böylece yapıların kütleleriyle de hem yapı adaları içinde bulunanlar hem de yerleşime uzaktan bakanlar için üçüncü boyutta da hareketlilik elde edilmeye çalışılmıştır.

Yapı tipleri, çeşitli yönelimleri ve farklı kat adetleri ile sağlanmaya çalışılan bu hareketlilikler, yerel mimarideki organik dokuyu yakalama çabaları olarak görülebilir. Yüzyıllar boyunca, sayısız aktör tarafından var edilmiş geleneksel dokunun çeşitliliği, hiçbir zaman tek bir aktör tarafından bir anda elde edilemeyecek olsa da Cansever'in bu çeşitliliği yakalamaya yakınlaşmayı önemsediği ve bunu önemli ölçüde başardığı söylenebilir.

Şekil 4.44 : Üç Katlı Yapıların Silüete Farklı Hizalardan Katkı Sunması.

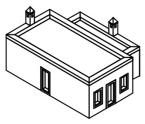
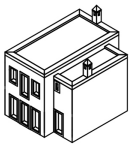
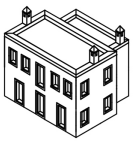
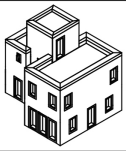
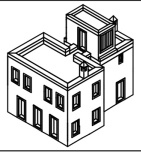
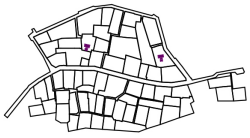
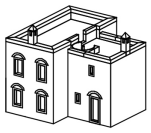
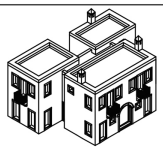
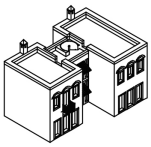
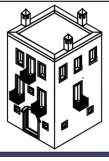

Şekil 4.45 : Yapı Tiplerinin, Farklı Büyüklük, Yönelim ve Bir Araya Gelişlerinin Sağladığı Çeşitlilik.

4.4.Demir Tatil Köyü'nün Yapı Ölçeğinde Yerel Veri Kullanımı

Projenin yerel veri kullanımının inceleneceği bir başka ölçek yapı ölçeğidir. Bu ölçekte projeyi anlayabilmek için projedeki yapı tiplerini anlatan aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

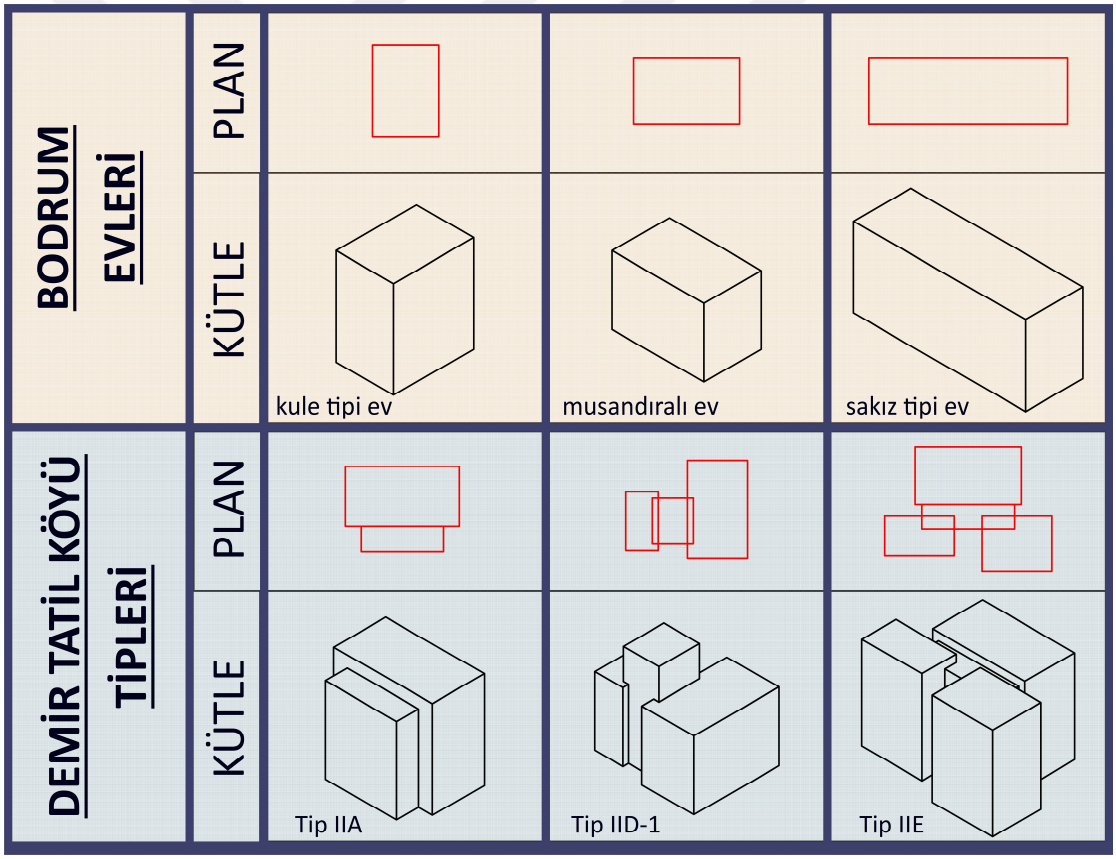
Çizelge 4.2 : Projedeki Yapı Tiplerinin Tablosu

YAPI TİPİ	KAT ADEDİ	PERSPEKTİF	PROJEDEKİ ADEDİ	VAZİYETTEKİ KONUMLANIŞI
IA	1		14	
IIA(IIB)	2		14	
IIC	2		12	
IID1	2		4	
IID2	2		2	
IID3	2		2	
IIE(IIF)	2		4	
III	3		3	
IIIB	3		1	

4.4.1. Kütlesel Tavırlar

Yukarıda verilen tabloya bakıldığında yapı tiplerinden Bodrum kule evlerine benzer üç katlı "IIIB" tipi haricindeki yapı tiplerinin kütlelerinin geleneksel Bodrum evleri gibi kübik kütleleri olmadığı, dokuz tipten sekizinin kütlelerinin en az iki dikdörtgen prizmadan oluştuğu görülmektedir. Bu anlamda yapılar kütlesel tavırlarıyla Bodrum evleri ile ayrışmaktadır. Fakat yapıların kütleleri yine dikdörtgen prizmaların bir araya getirilmeleriyle oluşturulmuş ve bu açıdan yapı tiplerinin biçimleri, Bodrum evlerinin saf geometrik biçimlerini andırmaktadır. Bu konuda Cansever de projede, Akdeniz ve Türk-İslam Kültürlerinin ortak sade, asil, saf geometrik ifadesini tekrar etmeye çalıştığını söylemektedir (Cansever, Öğün, Öğün, & Cansever, 1992).

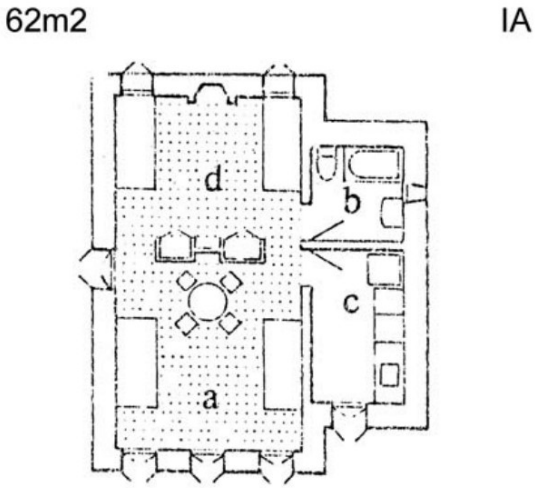
Çizelge 4.3 : Geleneksel Bodrum Evlerinin Yaklaşık Plan ve Küteleleri ile Demir Tatil Köyü Yapı Tiplerinden Bazılarının Plan ve Kütlelerini Karşılaştıran Tablo

4.4.2. Mekan Organizasyonu

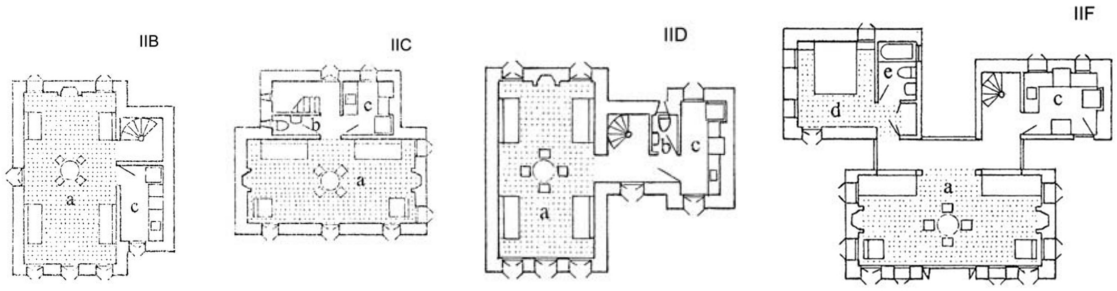
Demir Tatil Köyü'nde uygulanmış dokuz adet yapı tipinin, bir adedi tek katlı, altı adedi iki katlı ve iki adedi üç katlı yapılardır. İnşa edilen tek bir katlı yapı olan IA tipi hariç diğer tüm yapı tiplerinde zeminkatlar, mutfak, tuvalet ve oturma odaları olarak

düşünülmüş; yatak odaları üst katlarda konumlandırılmıştır. Bu tek katlı IA tipinde ise zeminkat ortadan bir bölücü duvarla ayrılarak yatak odası ile oturma odası oluşturulmuştur.

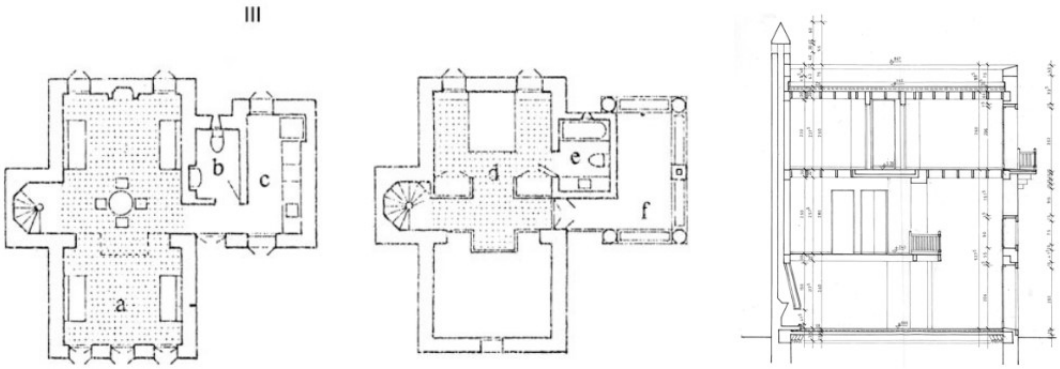
Şekil 4.46 : Tek Katlı IA Tipi (Cansever Arşivi).

Diğer tüm tiplerde yapıyı oluşturan ana kütlenin içi, bütüncül bir oturma mekanı olarak tasarlanmıştır. Mutfak, banyo, merdiven gibi birimler ise ana kütleye bağlı ikincil kütlelerin içinde çözülmüşlerdir.

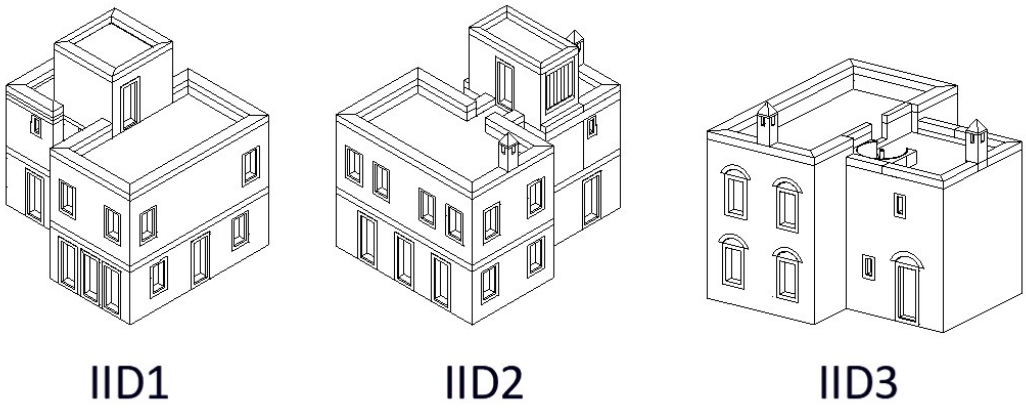
Şekil 4.47 : İki Katlı Tiplerden Bazılarının Zemin Kat Planları (Cansever Arşivi).

Üç katı tiplerde ise üst iki kat yatak odası olarak tasarlanmış, üç katlı "III" yapı tipinde birinci katta döşeme geride tutularak galeri boşluğu yapılmıştır. Bodrum kule tipi evlerdeki döşeme çekilmelerini anımsatan bu durum diğer başka hiçbir tipte görülmemektedir.

Şekil 4.48 : III Tipindeki Galeri Boşluğunu Gösterir Zemin Kat, Birinci Kat Planları ve Kesit (Cansever Arşivi).

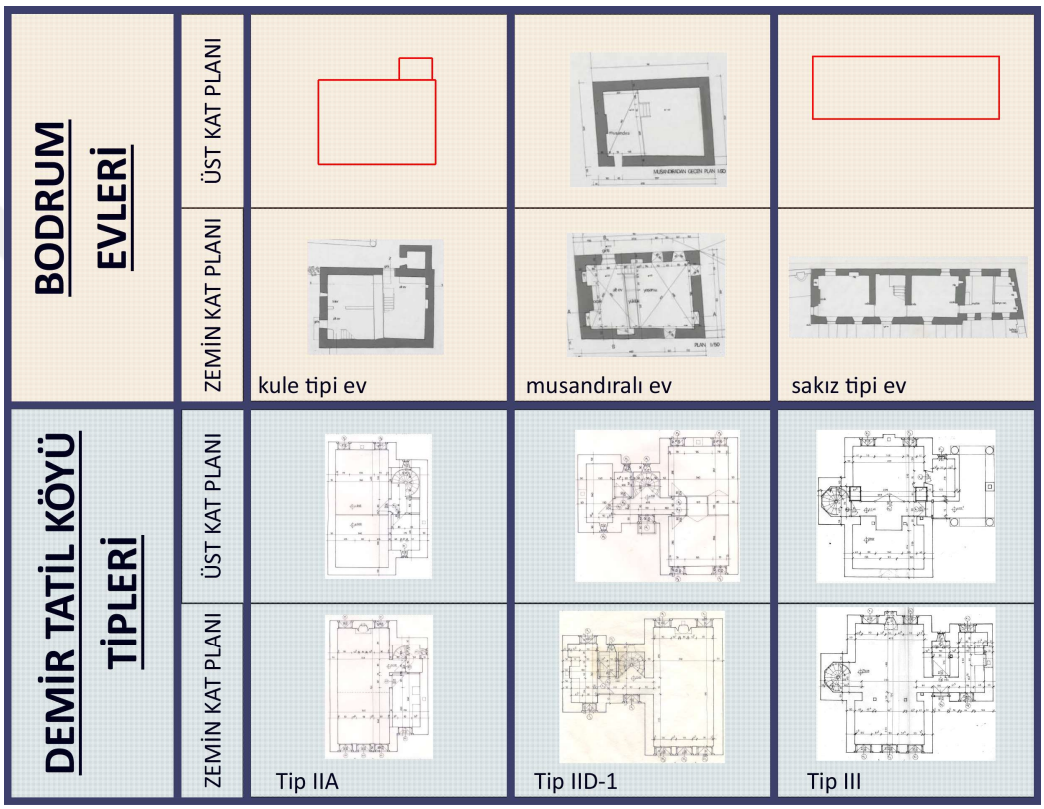
Yapılardan iki katlı IID1, IID2 ve IID3 tiplerinde ise terasa çıkan merdivenler bulunmakta ve yapıların terasları da kullanılabilmektedir. Bu üç tip haricinde diğer yapı tiplerinin terasları kullanılamamaktadır.

Şekil 4.49 : Terası Kullanılabilen Üç Yapı Tipinin Perspektifleri (Cansever Arşivi).

Bütün yapıların planları incelendiğinde bu plan tiplerinin Bodrum geleneksel evlerinin plan tipleri ile pek benzerlik göstermediği görülmektedir. Bir veya iki odadan oluşan, odalara ancak diğer odaların içinden geçilerek varılan, ortak sirkülasyon alanları bulunmayan Bodrum yapı tiplerinin planları günümüzün ortalama yaşam konforunu sağlayamayacak planlardır. Her ne kadar sakız tipi yapılarda oda sayıları artsa da yine odalar arası ortak bir sirkülasyon alanı yoktur ve bu açıdan odaların yapı içinde özel alanlar oluşturmaları söz konusu değildir. Turgut Cansever'in plan tipleri ise günümüz ihtiyaçlarını sağlayabilecek, ortak sirkülasyon alanları, holleri, koridorları olan plan tipleridir. Her ne kadar bir yapı tipindeki galeri boşluğu, Bodrum kule evlerindeki mekansal kurguyu anımsatsa da Cansever'in yapıları, plan çözümleri açısından Bodrum evleri ile pek benzeşmemektedirler.

Fakat Cansever'in yapılarının Bodrum evleri ile ortak görülebilecek bir özelliği vardır; Cansever'in yapılarının mekan ölçüleri de Bodrum evlerindeki mekan ölçüleri gibi ahşap dilme(döşeme kirişleri) boyutları ile belirlenmiştir. Bu açıdan Cansever'in yapılarının iç mekan büyüklükleri, Bodrum evleri ile benzerlik göstermektedir. Cansever, sahip olduğu teknolojik imkanlarla daha büyük mekanlar yapmaktansa 4,5-5m genişlikleri geçmeyen mekanlar yaparak yapılarında yerel mimari ile bu açıdan mekansal bir benzerlik yakalamaya çalışmıştır.

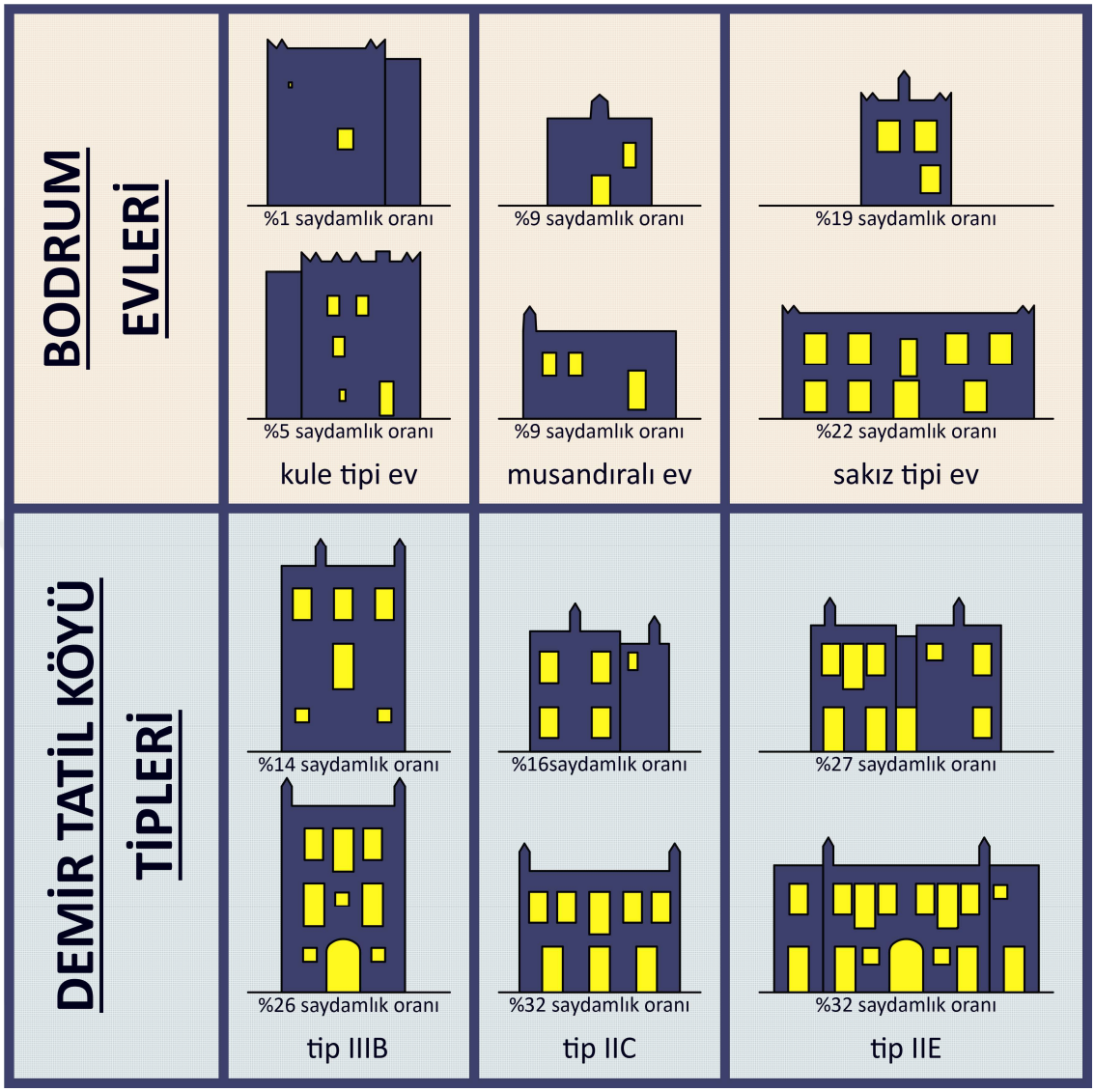

Çizelge 4.4 : Bodrum Ev Tipi Planları ve Demir Tatil Köyü'nden Bazı Tiplerin Planları.

4.4.3. Cephe Tasarımları

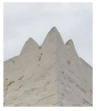
Demir Tatil Köyü yapılarının cephelerine bakıldığında, cephelerdeki açıklıkların oranlarının yerel mimari ile benzeştiği görülür. Bu benzerliğin sebebi, Bodrum mimarisinde pencerelerde kullanılan 3/5 oranını Cansever'in de kullanmış olmasıdır. Bodrum yerel evlerinde yapıların bir cephede çoğunlukla en fazla dört-beş açıklığı bulunmaktadır. Fakat Cansever, yerel mimariye göre çok daha fazla açıklık kullanmış; böylece yapılarını daha geçirgen, daha modern bir görünüme kavuşturmuştur. Kullandığı açıklıklarda, üst katlarda bile çoğunlukla pencerelerle birlikte kapılar da kullanmış ve böylece hem cepheleri daha şeffaf kılmış hem de cephe açıklıklarına hareket kazandırmıştır.

Çizelge 4.5 : Geleneksel Bodrum Ev Tiplerinin ve Bazı Demir Tatil Köyü Yapı Tiplerinin Cephe Saydamlık Oranları.

Kısacası yapıların cephelerdeki açıklık oranları açısından yerel mimariyi girdi olarak kullandığı ama tıpkı plan çözümünde olduğu gibi cephe çözümünde de gününün mimari anlayışına ayak uydurmaya çalışarak daha şeffaf tercihlerle tasarlandığı görülmektedir. Yapıların, yerel mimari ile cephe açısından tek benzerliği açıklık oranları değildir. Hem yapının taşıyıcı sistemi olan duvarları hem de cephelerde kullanılan elemanlar, yerel mimari ile benzerlik göstermektedir. Bu benzerlikleri anlamak adına aşağıdaki tablo yapılmıştır.

Çizelge 4.6 : Demir Tatil Köyü Yapılarının Cephelerindeki Yapı Elemanları ile Bodrum Mimarisindeki Yapı Elemanları Karşılaştırma Tablosu (1,2,3,4,5,6,8 numaralı görseller Akgüner(2019)'ten alınmıştır).

YAPI ELEMANI	BODRUM MİMARİSİ	DEMİR TATİL KÖYÜ	BİÇİM BENZERLİĞİ	MALZEME BENZERLİĞİ	ÜRETİM YÖNTEMİ BENZERLİĞİ
DUVAR	 1	 9	Benzer (Bodrum evlerinde de kireçsiz duvarlar var)	Benzer (Yöreden çıkarılan çilek taşı kullanılmış)	Farklı (içten kalıp kurularak tek taraflı üretilmiş)
SÖVE	 2	 10	Benzer	Farklı (Yerel mimaride taş, Demir'de betonarme)	Farklı (prekast olarak üretilmiş)
DOĞRAMA	 3	 11	Benzer	Benzer	Benzer
KEPENK	 4	 12	Benzer	Benzer	Benzer
BALKON	 5	 13	Benzer	Kısmen Benzer (Korkuluklar benzer ama payandalar betonarme)	Kısmen Benzer (Balkon payandaları prekast olarak üretilmiş)
PARAPET	 6	 14	Kısmen Benzer (Dendanlar yok)	Farklı (Yerel mimaride taş, Demir'de betonarme)	Farklı (prekast olarak üretilmiş)
ÇÖRTEN	 7	 15	Benzer	Farklı (Yerel mimaride taş, Demir'de betonarme)	Farklı (prekast olarak üretilmiş)
BACA	 8	 16	Benzer	Farklı (Yerel mimaride taş, Demir'de betonarme)	Farklı (prekast olarak üretilmiş)

Yapı cephelerinin ana unsuru duvarlar, Demir Tatil Köyü'nde de yerel mimarideki gibi yöreden çıkarılan taş malzeme ile üretilmiştir. Bölgede günümüzde de çıkarılmakta olan çilek taşı ile yığma olarak üretilen duvarların, örgüleri geleneksel duvarlarla genel açıdan benzerlikler göstermektedir. Fakat Demir Tatil Köyü'ndeki yapıların duvarlarında farklı duvar örgüleri denenmiştir; kimilerinde düzensiz kaba yonu duvarlar kullanılmışken bazı yapılarda duvar örgüleri yatay derzlerle düzenli hale getirilmiş ve yatay derzler yerel mimaride "boncuk" denilen çakıllarla oluşturulan

sıralarla vurgulanmıştır. Yapı duvarlarının örgülerinde yapılan bu denemeler, projeye yapı duvarları açısından çeşitlilik kazandırmış ve bu kendini tekrar etmeyen yapısı ile yerel mimarinin organik çeşitliliğine benzer bir durum oluşmasını sağlamıştır.

Şekil 4.50 : Projedeki Değişik Taş Duvar Dokularını Gösterir Fotoğraflar.

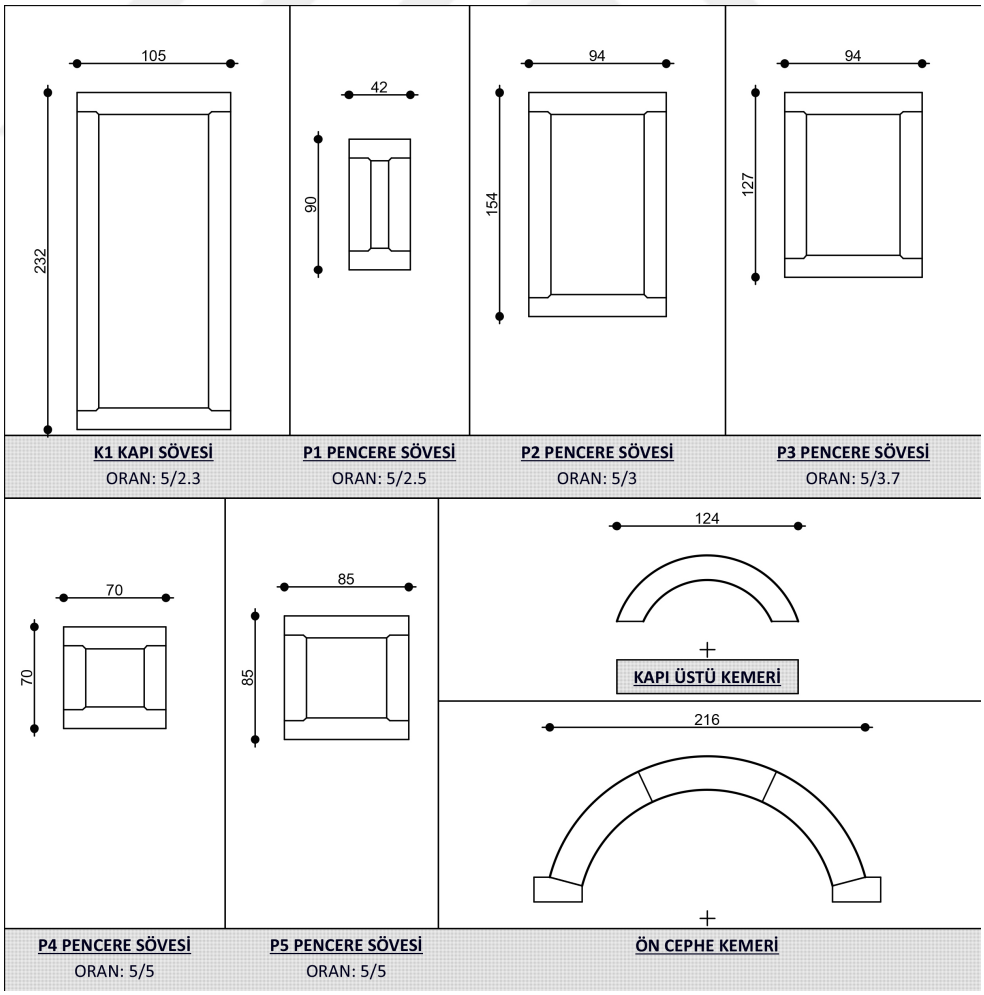
Projede duvarlar, geleneksel üretim yöntemi olan çift taraftan örülerek inşa edilmeye başlanmıştır. Fakat iki ustanın birinin içeriden diğerinin dışarıdan çalışarak ördüğü bu duvarların üretimini hızlandırmak ve daha ekonomik hale getirmek için yapıların inşaatının erken safhalarında duvarın içlerinden kalıp kurularak dışarıdan tek usta ile tek taraftan örülmesi yöntemine geçilmiştir (Cansever, Öğün, Öğün, & Cansever, 1992). Böylece duvarlar daha hızlı inşa edilebilmiş ve iç kalıpların varlığı sayesinde duvar inşası bitiminde düzgün iç yüzeyler elde edilebilmiştir. Bodrum evlerinin çoğunluğunda görülen dış duvarların kireçle sıvanması durumu, projede tercih edilmemiştir. Bodrum evlerinin de bazılarında kireç sıvası olmadığı için bu durum, biçimsel açıdan bir farklılık olarak görülmemiştir.

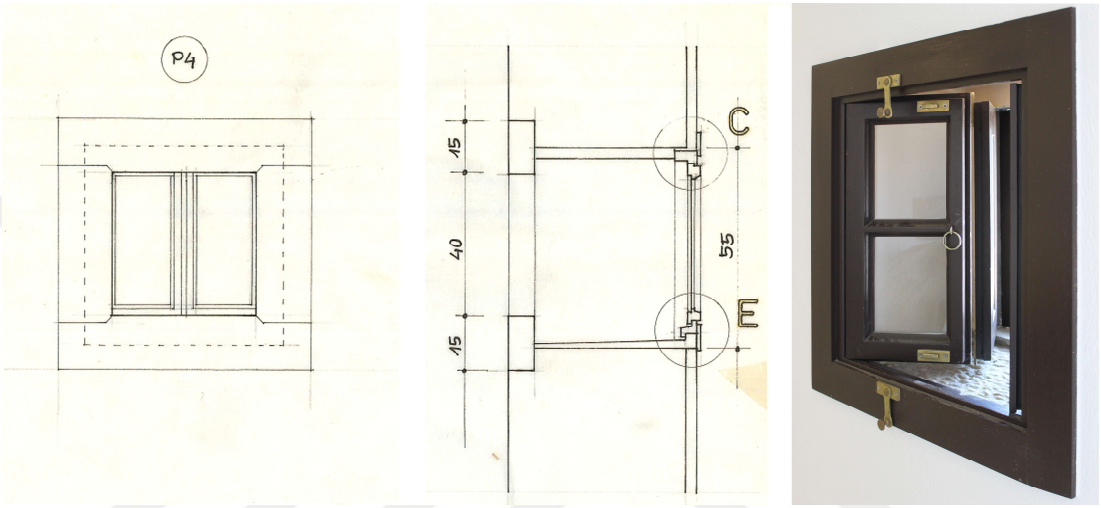
Şekil 4.51 : İç Kalıp Kurularak Tek Taraftan Örülen Yığma Taş Duvar.

Demir Tatil Köyü yapılarında açıklıklar etrafında yerel mimaride de olduğu gibi söveler kullanılmıştır. Projede kullanılan sövelerin biçimleri incelendiğinde ise yerel mimaride kullanılan dikdörtgen kapı, pencere söveleri, kare biçimli söveler, dar açıklıklı mazgal söveler ve kemer sövelerle karşılaşılır. Bodrum evlerinde kullanılan pencere sövelerinin düşey yatay oranları çoğunluklu 5/3'tür. Cansever'in pencere söve oranlarının da bu orana yakın olduğu görülmektedir (Çizelge 4.7). Bu söveler, biçimsel açıdan yerel mimarideki sövelere benzemekle birlikte malzeme ve üretim yöntemi farklarıyla Bodrum evlerindeki sövelerden ayrışmaktadırlar. Kesme taşlardan üretilen yerel evlerdeki sövelere karşın Demir yapılarındaki söveler betonarme elemanlardır. Cansever, bu elemanları prekast olarak üretmiş ve duvarlar inşa edilirken duvarlara ankrajlarla sabitlemiştir. Sövelerin üretimindeki bu prekast betonarme tercihi, söve maliyetini oldukça düşürmüştür. Cansever, yerel mimaride taşla yapılmış söveleri biçimsel olarak tekrar üretmiş fakat kullandığı üretim yöntemi ile aynı biçimin daha ucuza üretilebilmesini sağlamıştır.

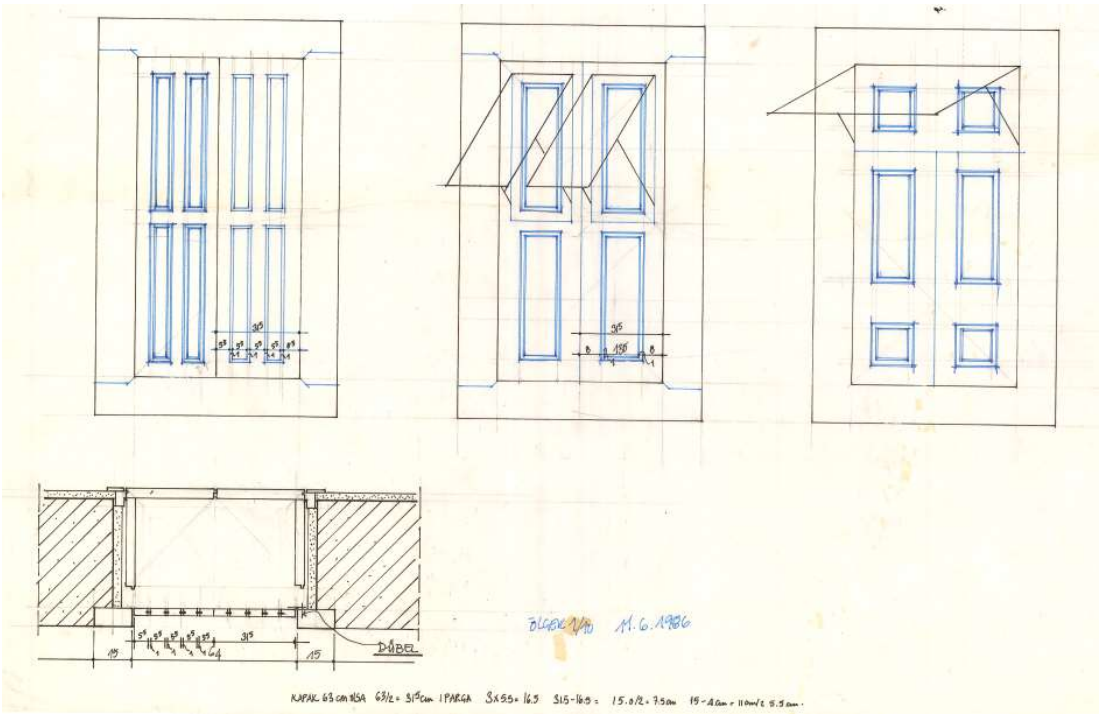
Çizelge 4.7 : Projede Kullanılan Söve Tipleri (Ölçüler santimetre cinsinden verilmiştir).

Yapılarda açıklıklarda kullanılan doğramalar ahşaptırlar. Duvar iç hizasından takılan doğramaların kanatları duvar kalınlığı içinde kalmak şartıyla dışarıya açılmaktadırlar. Bu doğramalarla birlikte doğrama açıklıklarında duvarlara dıştan, sövelerin hemen arkasından takılan ve içeriye açılan ahşap kepenkler bulunmaktadırlar. Bu öğeler, hem biçimsel olarak hem ahşap malzemeden üretilmiş olmaları açısından yerel mimarideki doğrama ve kepenklere benzemektedirler. Ayrıca geleneksel yöntemlerle üretilmişlerdir.

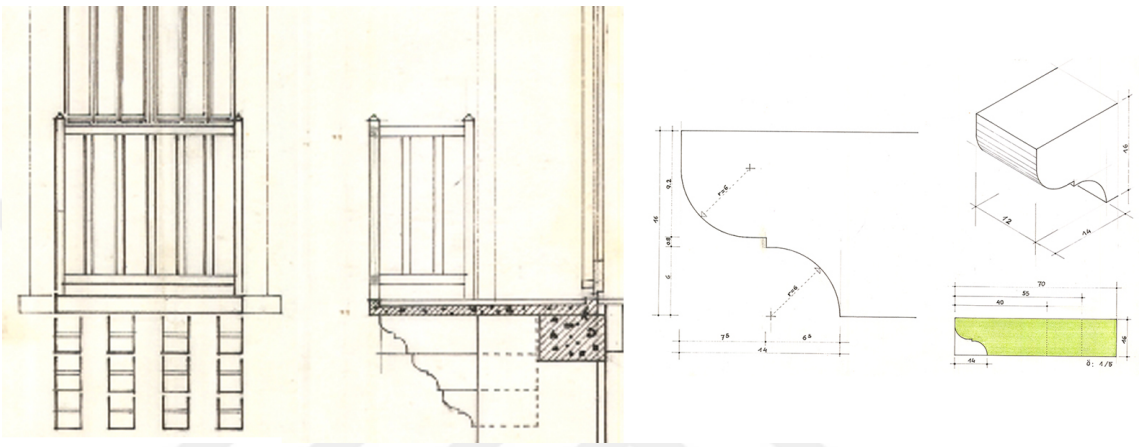

Şekil 4.52 : Söve, Doğrama, Kepenk İlişkilerini Gösterir Plan(solda), Kesit(ortada) ve Fotoğraf.

Şekil 4.53 : Kepenk Çizimleri (Cansever Arşivi).

Yapıların tasarımlarında yerel mimaride genellikle sakız tipi evlerde gördüğümüz küçük balkonlar da yer almaktadır. Bu balkonların ölçüleri, yerel mimariden alınmıştır. Balkon korkulukları, ahşaptırlar ve biçimsel ve olarak da yerel dil ile benzeşmektedirler. Fakat balkonları taşıyan balkon payandaları, yerel mimarideki gibi kesme taşlarla değil, betonarme ile prekast olarak üretilmiştirler. Dolayısıyla malzeme ve üretim yöntemi açısından yerel mimarideki balkon payandalarından ayrışmaktadırlar.

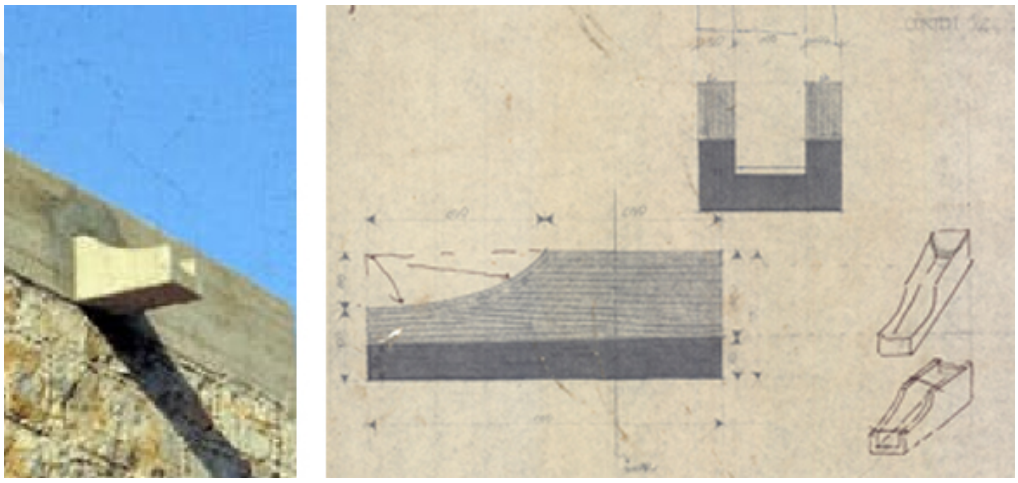
Şekil 4.54 : Balkon Payanda Detaylarını Gösterir Çizimler (Cansever Arşivi).

Bölge mimarisinin önemli özelliklerinden biri olan teras çatılar, alçak parapetlerle bitirilmişlerdir. Bu parapetlere yerel mimari dilde "kumbila" denmektedir. Demir yapılarında bu kumbilalar da taştan üretilmek yerine betonarme ile üretilmiş ve üretimleri hızlandırılıp, maliyetleri düşürülmüştür. Biçimsel olarak da Bodrum evlerinde kumbilaların köşe birleşimlerinde yer alan "dendan" öğesi, Demir Tatil Köyü'nde kullanılmamıştır ve bu açıdan biçimsel olarak yerel dilden farklılık göstermektedir.

Şekil 4.55 : Demir Tatil Köyü'nün Kumbilaları ve Bodrum Evlerinin Dendanlı Kumbilaları (1 numaralı görsel Cansever Arşivi, 2 numaralı görsel Akgüner(2019)).

Yerel mimaride, çatılarda biriken suyun tahliyesi için kullanılan yapı elemanları "çörten"lerdir. Cansever de projesinde yapılarda su tahliyesi için çörtenler kullanmıştır. Biçimsel olarak yerel mimari dildeki çörtenlere benzeyen bu elemanları Cansever, diğer yapı elemanlarında da tercih ettiği prekast(ön döküm) betonarme üretim yöntemi ile üretmiştir. Fakat hakim rüzgar alan cephelerde bu çörtenlerden serbest akan sular, sepken olarak cephelere vurarak cephe derzlerine zarar vermektedir. Yerel mimarideki bu problemi çözmek adına Cansever, duvar içlerine yağmur iniş boruları yerleştirmiş ve çörtenleri, bu borular tıkanırsa kullanılacak ikincil çözüm olarak tercih etmiştir. Duvarlardaki yağmur iniş borularının alt kottaki çıkışlarına da bordürlerle çevrili çakıl dolu mazgallar yapmıştır.

Şekil 4.56 : Projede Kullanılan Prekast Betonarme Çörtenler (Cansever Arşivi).

Projede kullanılan bir başka yapı elemanı ise bacalardır. Bodrum yerel mimarisinin karakteristik elemanlarından biri olan bacaları, Cansever biçimsel olarak yorumlayarak taklit etmiş ama üretiminde yine güncel ön döküm betonarme yapım tekniğini kullanmıştır.

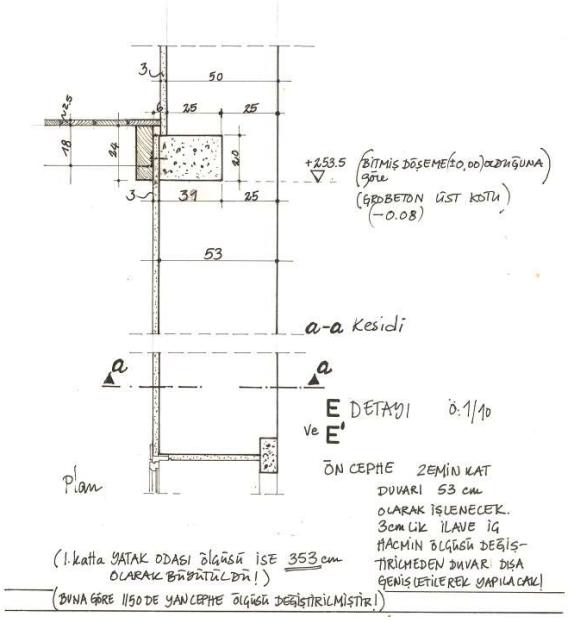

Şekil 4.57 : Projede Kullanılan Prekast Betonarme Prekast Bacalar (Cansever Arşivi).

4.4.4. Taşıyıcı Sistem

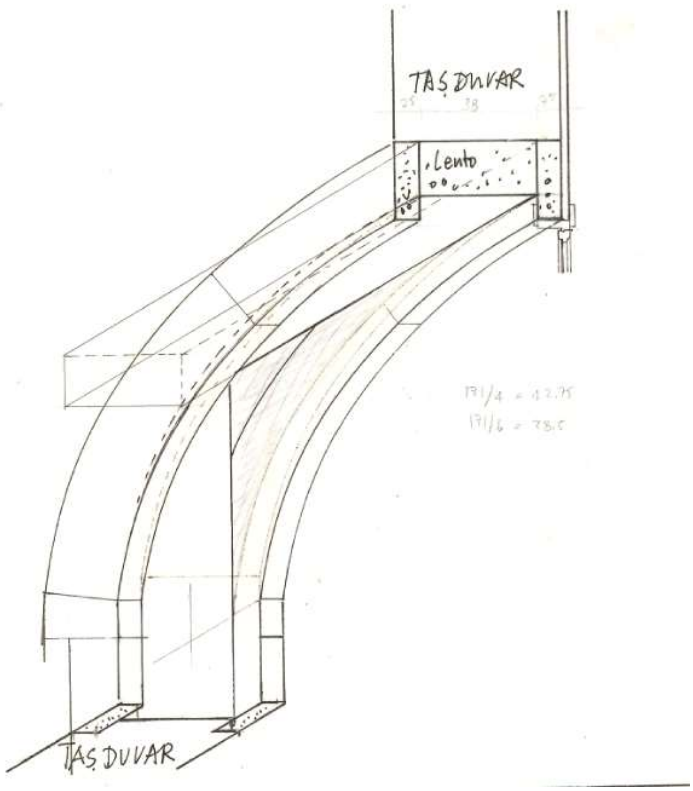
Demir Tatil Köyü, yığma taş duvarlı yapılardan oluşmaktadır. Yapıların yığma taşıyıcı sistemleri, düşey ve yatay betonarme hatıllarla güçlendirilmişlerdir. İlk inşa edilen yapılarda sadece yatay betonarme hatıllar bulunmaktadır. Daha sonra inşa edilen yapılarda, deprem riskine karşı strüktüre düşey betonarme hatıllar da eklenmiştir. Betonarme hatıllarla desteklenmiş bu yığma yapıların döşemeleri, ahşap veya betonarmedir. Islak hacim döşemeleri haricindeki diğer tüm döşemeler, yerel mimaride de olduğu gibi ahşap kirişlerle taşınan, kirişlerin açıkta bırakıldığı ahşap döşemelerdir. Fakat ıslak hacim döşemelerinde ahşap döşeme kullanımından kaynaklanacak problemleri bertaraf etmek üzere betonarme döşemeler kullanılmıştır.

Teras çatı döşemeleri de ahşap kirişlerle taşınmakta fakat ahşap kirişleme ve kaplamanın üstüne muşamba serilerek beton dökülmekte ve böylece su izolasyonu yapılabilmektedir. Böylece yerel mimarideki teras çatılara her sene lov taşı ile bakım yapma problemi çözülmüştür. Cansever'in aktüel malzemeyi yani betonarmeyi ve imkanlarını kullanarak teras çatılarda ve ıslak hacimlerde oluşabilecek problemleri çözerken, betonarme kullanımının gerekmediği alanlarda ise ahşap döşemeler kullanması yerel mimari dille, güncel çözümler arasında kurduğu dengeyi gösterir nitelikteki tavırlarındandır.

Şekil 4.58 : Yatay Betonarme Hatılın Gözüktüğü Duvar-Döşeme Birleşimini Gösterir Kesit (Cansever Arşivi).

Yapıların strüktürü yığma duvarlarla kurulduğundan, duvarlardaki açıklıkların nasıl geçileceği de strüktürel bir meseledir. Bodrum yerel mimarisinde kapı-pencere açıklıkları duvar kalınlığınca kullanılan blok taşlarla geçilmektedir. Bazı yapılarda sadece boşluğun üstünü tutan lento, bazı yapılarda ise boşluğu tamamen çevreleyen söveler olarak gördüğümüz bu blok taşların yerine Cansever, ince sövelerin arkasına gizlediği gizli betonarme lentolar kullanmıştır.

Şekil 4.59 : Demir Tatil Köyü Yapılarında Kullanılan Kemer Söveleri ve Aralarındaki Gizli Betonarme Lentoyu Gösterir Kesit Perspektif (Cansever Arşivi).

Duvar kalınlığınca blok taş kullanmak, aktüel olarak hem maliyetli hem de inşaatta taşınması açısından zordur. Cansever, detayında elli santimetre genişliğinde blok taş kullanmaktansa sövelerini, sadece sekiz santimetre genişlikte kullanarak bu sövelerin arkasında açıklığı geçen asıl strüktürel eleman olarak betonarme hatılı kullanarak, söve maliyetini düşürmüş ve lento inşasını da oldukça pratikleşmiştir. Cansever'in bu tasarımı da yerel-geleneksel yapım teknikleri ile güncel yapım teknikleri arasında gidip gelen tercihlerinden biridir.

5. DEĞERLENDİRME

Turgut Cansever'in Demir Tatil Köyü projesinin yerel veri kullanımının incelendiği bu çalışmada, yapılan analizler sonucunda aşağıdaki projenin veri kulanımını gösterir çizelge hazırlanmıştır (Çizelge 5.1).

Çizelge 5.1 : Demir Tatil Köyü'nün Yapılan Analizlere Göre Yerel Veri Kullanımı.

ANALİZ İSMİ	DOĞAL YEREL VERİ KULLANIMI	KÜLTÜREL YEREL VERİ KULLANIMI	GÜNCEL ÇÖZÜM
İŞLEV ANALİZİ	-Arazinin eğimli kısımlarında küçük kütleli konutların, düz kısımlarında büyük kütleli kültürel yapıların konumlandırılması	-	-Sahillerin kamusal kullanımla herkese açık olması
YOĞUNLUK ANALİZİ	-Yoğun ağaç dokusunun olduğu bölgelerde büyük yapılar konumlandırılmayarak ağaç dokusunun örselenmemesi	-Yoğunluğun yerel mimari ile aynı TAKS/KAKS oranında tutulması	-Yoğunluğun az tutulması ile bolca rekreasyon alanı bırakılabilmiş olması
YOL İLİŞKİLERİ	-Yolların topografyaya ve bitki örtüsüne göre tasarlanmış olması -Dar sokakların iklimsel açıdan avantaj sağlaması	-Yerel mimarideki (Türkkuyusu Bölgesi) organik yol dokularının elde edilmesi	-Araç-yaya yolları ayrımları ve yaya öncelikli tasarım
PARSEL BİÇİMLERİ	-En az hafriyat ve dolgu gerektiren parsel biçimleri sayesinde topografyaya en az müdahale	-Yerel mimarideki (Türkkuyusu Bölgesi) parsel biçimleri ile benzerlik	-
YAPI KONUMLA-NIŞLARI	-Yapı konumlanışlarının mevcut doğal çevreye göre karar verilmesi	-Çekme mesafelerinin olmaması ile yerel mimarideki gibi yapıların yakınlaşabilmesi	-Yapı konumlanışlarına kullanıcı katılımının sağlanması
YAPI KÜTLE ANALİZLERİ	-	-Yapı kütlelerinin yerel mimarideki yapıları oluşturan dikdörtgen prizma biçimlerden üretilmesi	-
MEKAN ORGANİZAS-YONU	-	-Oda ölçülerinin yerel mimarideki oda ölçüleriyle benzerliği	-Plan çözümlerinin günün ihtiyaçlarını karşılayacak aktüel çözümler olması
YAPI CEPHE ANALİZLERİ	-Yapı duvarlarının bölgenin doğal malzeme kaynaklarından çilek taşı ile yapılması	-Biçimsel olarak yerel mimaride kullanılan cephe elemanlarının kullanılması	-Cephe şeffaflıklarının yerel mimariye göre günün ihtiyaçlarını karşılayacak derecede arttırılmış olması
TAŞIYICI SİSTEM	-Deprem riskinden dolayı yapıların betonarme hatıllarla desteklenmesi	-Yapıların yerel mimaride olduğu gibi yığma taş strüktürlerle kurgulanması	-Diğer döşemeler yerel mimaride olduğu gibi ahşap yapılırken ıslak hacim döşemelerinin betonarme çözülmesi

Bu çizelgeye bakıldığında, Cansever'in farklı konularda farklı veri kullanımı tercihlerinde bulunduğu görülmektedir. İşlev analizinde Cansever'in arazinin eğimli ve sık ağaçlı kısımlarına ticari-sosyal yapılardan daha küçük kütlelerden oluşan konut yapılarını yerleştirmesi ve daha büyük kütlelerden oluşan ticari ve sosyal yapıları arazinin daha az eğimli ve ağaçlıksız alana yerleştirdiği tespit edilmiştir. Bu temel yerleşim kararı sayesinde hem eğimli alanda yerleştirilecek yapıların taban alanları küçük olduğu için topografyaya daha az müdahale edilerek, daha az dolgu ve hafriyatla yapıların inşası mümkün olacak hem de bu eğimli arazinin üstündeki yoğun ağaç dokusu, büyük kütleleri yapıların yerleşmesi için örselenmemiş olacaktır. Şüphesiz Cansever'in bu temel yerleşim kararı, doğal verilerin ışığında verilmiş bir karardır. İşlev analizinde fark edilen bir başka durum ise Cansever'in sahilleri kamulaştırmasıdır. Cansever'in bu tavrı ise sahil kesimlerinde karşımıza çıkan sahillerin kamusal kullanım problemlerine güncel bir çözüm olarak görülmüştür. Aynı zamanda bu iki karar da insan-tabiat ilişkisini güçlendiren, insanın çevresiyle daha iyi ilişkiler kurabilmesini sağlayan kararlardır.

İşlev analizinden sonra yapılan yoğunluk analizinde de işlev analizinde olduğu gibi eğimli ve düz arazilere farklı yaklaşıldığı görünmektedir. Ayrıca alanın çoğunluğuna hakim olan konut bölgelerinin yoğunluklarının yerel mimarideki(Türkkuyusu Bölgesi) yoğunluk oranıyla benzer tutulmaya çalışılması, kültürel bir yerel veri olarak kabul edilmiştir. Alandaki yoğunluğun düşük tutularak, yapı iskan hakkının tamamen kullanılmaması ve konut dokularının yoğun yeşil alanlarla çevrelenmesi ise yine insan-tabiat ilişkisine katkı sağlayan bir tercihtir.

Yol tasarımları incelendiğinde, yolların topografya eğimleri önemsenerek tasarlandığı ve mevcut bitki örtüsünün yol tasarımında önemsendiği tespit edilmiştir. Ana yolların tasarımları topografyaya uyumlu olmakla beraber daha rasyonel biçimlenirken, ada içi yolların yerel dokudaki gibi organikleştiği de görülmüştür. Bu açıdan yapı adaları içlerindeki yollar, yerel mimari ile de benzerlik göstermektedirler. Bu yolların, Bodrum mimarisindeki gibi dar yollar olması ve yerel mimaride de olduğu gibi kullanıcıları sağladığı gölge imkanı ile iklimin zorlayıcı sıcağından koruyor olması da yolların tasarımında önemli bir durum olarak göze çarpmaktadır. Bu kararda doğal bir veri olan bölgenin ikliminin tasarıma yansıdığı açıkça görülmektedir.

Projenin organik yol dokusunda olduğu gibi parsel dokuları da yerel mimarideki organik parsel dokularını anımsatmaktadır. Özellikle Bodrum'un Türkkuyusu

Mahallesi'ndeki parsel biçimlerini anımsatan bu girift parsel dokusu, olabildiğince az kazı ve dolgu işlemleri gerektirmekte ve mekansal açıdan da zengin ilişkiler sunmaktadır.

Bodrum mimarisinin önemli özelliklerinden biri dar sokakların, yapılarla sınırlanmalarıdır. Yapılar tarafından sınırlanan dar, gölgeli sokakların oluşabilmeleri ise hem yapılar arası, hem de parsel içi çekme mesafelerinin olmamasıyla sağlanabilmiştir. Cansever de Demir Koyu için hazırladığı imar planında çekme mesafelerini koymamış ve böylece yerel mimarideki dokuya benzer bir doku üretebilmiştir (Cansever, Öğün, Öğün, & Cansever, 1992). Yapıların konumlanışları ile ilgili bir başka mesele ise projede bu noktada kullanıcı katılımının sağlanmasıdır. Yapıların nihai konumlarına projede karar verilmemiş, parseli satın alan kullanıcı da bu karara katılım sağlayabilmiştir. Her şeyin çoğunlukla proje üstünde kesinleştirildiği ve kullanıcının sadece tüketici olarak sürece katılabildiği modern mimarlık üretimlerinin aksine, Cansever'in projesinde kullanıcılar sürecin içinde aktör olarak var olabilmişlerdir. Akın(2022), Cansever'in bu katılımcı tavrından şöyle bahsetmektedir:

> Demir Evleri"nde yerleşme planının önceden belirlenmiş olmaması, olasılıkla Türkiye"de bir ilktir ve modern/modernist yaklaşımdan uzaklaşmanın belirtisidir. Şehirciliğin buyurgan planlarının mimarlığın önüne geçmesine izin verilmez. Yukarıda sözü edilen grid yoktur, patikalar vardır. Önce evler inşa edilir, sonra yollar oluşturulur. Böylece hiçbir ev önceden saptanmış bir yol ağına göre konumlanmaya zorlanmaz. (Akın, 2022).

Projenin vaziyet ölçeğindeki analizlerinden sonra yapı ölçeğindeki analizlere geçilmiştir. Bu analizlerin ilki yapı kütle analizidir. Yapılar kütlesel olarak incelendiklerinde Bodrum evleri gibi tek bir dikdörtgen prizmadan oluşmadıkları tespit edilmiştir. Bu açıdan kütlesel olarak Bodrum evlerinden daha hareketlidirler. Fakat yapı kütlelerinin yine dikdörtgen prizmalardan oluşturulmasından dolayı yapılar, Bodrum evlerinin saf, kübik biçimlerini kütlesel açıdan anımsatmaktadırlar. Yapılar mekan organizasyonları açısından ise bölge mimarisi ile pek benzeşmemektedir. Cansever'in yapılarının yerel mimari ile mekan organizasyonu açısından belki de tek benzerliği, mekan boyutlarının benzerliğidir. Cansever ve ekibi, bu durumun şöyle altını çizmektedir:

> Yapı ölçüleri insancıl ve tabiatı yüceltecek bir sistem içinde belirlenmiştir. Evlerin temel birimleri olan odaları belirleyen kitle düzenleri insan ölçüsünü devam ettirmektedir. (Cansever, Öğün, Öğün, & Cansever, 1992).

Fakat bu ölçek benzerliğinin haricinde projedeki mekan organizasyonları, plan tipolojileri yerel mimari ile pek benzeşmemektedir. Bu durumun bölge mimarisindeki mekansal çözümlerin güncel ihtiyaçları karşılamayacak olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Çünkü bölge mimarisindeki yapılar, kısıtlı sayıda mekandan oluşmaktadır. Yapıların planları incelendiğinde, mekanları organize eden ortak alanlar bile bulunmadığı göze çarpmaktadır. Bu mekanların, güncel kullanıcılarının ihtiyaçlarını karşılaması mümkün değildir. Dolayısıyla Cansever mekan organizasyon tercihlerinde, geçmişten referans almaktansa muhatap olduğu gününün kullanıcılarını, yani güncel kültürel verileri dikkate alarak tasarımını yapmıştır.

Projedeki yapılar her ne kadar mekansal organizasyonları açısından bölge mimarisi ile benzeşmeseler de cephe düzenleri açısından yerel mimariyi anımsatmaktadırlar. Bunun sebebi ise projede kullanılan cephelerdeki yapı elemanlarının biçimlerinin yerel mimarideki biçimlerin yorumları olmalarıdır. Bu elemanların bazıları malzeme ve üretim yöntemi açısından da yerel mimari ile benzerlik göstermekte olup, bazıları prekast(ön döküm) veya yerinde döküm betonarme elemanlar olarak üretilmişlerdir. Yapım tekniklerindeki güncel ve geleneksel tercihlerin bir arada bulunma durumu, şüphesiz dün ile bugünü birlikte var etme niyetinin de bir göstergesidir. Cansever, "artizanal duyarlılık-teknolojik gerilim" diye isimlendirdiği bu ikiliğin, yani yerel yapım tekniklerinin raslantısal, olağan halleri ile güncel teknoloji ile endüstriyel olarak üretilenin geometrik keskinliğinin oluşturduğu zıtlığın altını çizer (Cansever, Öğün, Öğün, & Cansever, 1992). Geleneksel ve güncel yapım tekniklerinin projedeki birlikte varlığı sadece bu sebeple de değildir. Analizlerde de görüldüğü üzere aslında Cansever, yapılacak her inşa eylemi için pratik yolu yöntemi de seçmekte, hatta bazen icad etmektedir.

Cansever'in binalarının cephelerindeki yapı elemanlarının yerel mimari ile olan benzerliğine karşın, Demir Tatil Köyü tiplerinin cepheleri yerel mimariye göre daha şeffaftır. Bu durum da tıpkı mekan organizasyonun da olduğu gibi yapıların günümüz kullanıcıları için inşa edilmelerinden doğan temel bir ihtiyaç olduğu da açıktır.

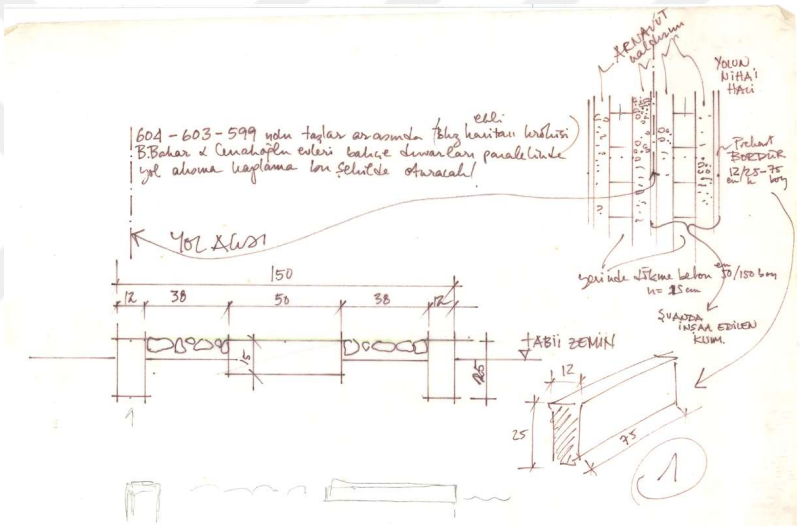
Nihayetinde Cansever'in yapıları bölge mimarisinden referanslar taşımalarına karşın bu yapılar, günümüz ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır. Cansever'in farklı

konulardaki tercihlerine bakıldığında ise hem doğal yerel verilerle hem de kültürel yerel verilerle ilişkiler kurmaya çalıştığı fakat çağdaş ihtiyaçları karşılayamadığı yerlerde, ya bu ilişkilerde bazı değişiklikler yaptığı ya da o konuda ilişki kurmaktan kaçındığı; güncel kullanımı önceleidiği görülmektedir. Cansever, vereceği her kararda yerel ve güncel çözümler arasında değerlendirmeler yapmakta; bu iki nokta arasında büyük bir farkındalıkla kararlar almaktadır. 1992 yılında projeyi ödüle layık gören Ağa Han jürisi de Cansever'in geleneği yeniden tasarlamasının ve ortaya çıkan ürünün dikkatle verilmiş kararlar sonucu rafine, bütüncül bir sonuç olduğunu vurgulamaktadır (The Aga Khan Award for Architecture, 1992). Akın ise Cansever'in Demir Evleri'nin modern mimarlığın evrensel ama yersiz, yurtsuz mimarlığına karşı mücadele veren eleştirel bölgeselciliğin Türkiye'deki en iyi örneği olduğunu söyler (Akın, 2022). Tanyeli ise Cansever'in projesini "modern şehirciliğe yapılmış uygulamalı bir itiraz" olarak tanımlar (Uğur Tanyeli, 2007). Tanyeli'nin Cansever'i modernizmin her şeyi tepeden belirleyen, geometrik, statik, dayatmacı tavrına karşı konumlandıran söylemi, doğru bir tespittir. Cansever, modernizmin tepeden belirlemeci tavrına karşıyken aynı zamanda da modernizmin içinde, onunla var olmaya çalışmaktadır ve büyük bir beceriyle geçmişten bir şeyleri bugünde bugüne göre var etmektedir. Çünkü onun geçmişi geçmişte olduğu gibi var etme şansı yoktur. Köksal, bu durumdan "düşünülmüş kendiliğindenlik" olarak bahseder. Cansever'in Demir Tatil Köyü'nde tıpkı geçmişte oluşmuş gibi bir kendiliğindenlik olduğundan ama bu kendiliğindenliğin bilinçli var edilmiş, tek tek kararları alınmış bir "düşünülmüş kendiliğindenlik" olduğundan bahseder (Köksal, 2015). Düzenli ise bu durumu üst bir idrak düzeyiyle inşa etmek olarak tanımlar (Düzenli, 2009). Gerçekten de üst bir idrak düzeyiyle yerel ve güncel olanı bir arada tutan Cansever'in kendisi ise Demir Tatil Köyü projesinden şöyle bahseder:

> Evlerin, önceden kabul edilmiş bir geometriye bağlı kalınmaksızın, topoğrafyaya, mevcut bitki örtüsüne, kayalara, güneşe, deniz ve vadi manzaralarına, komşulanna göre yerleşmeleri, mahremiyet kaygısı, yaklaşma ve uzaklaşmaları ile yapıların her birinin tek tek tezyini tektonikler olmasının yanı sıra, yapı gruplarının iç düzenleri de tezyinici bir tavırla tasarlandı. (Cansever, Osmanlı Şehri, 2010).

Cansever'in yukarıdaki cümlelerinden de anlaşıldığı üzere hiç şüphesiz doğal ve kültürel yerel veriler Cansever'in önemli ilham kaynaklarıdır. Fakat Cansever, bu verilerin de asli belirleyiciler olmasına izin vermez. Elindeki bütün veriler eşliğinde

asıl karar verici odur ve o, elindeki verilerden gününe ait kılabildiklerini kullanırken, gününe ait kılamadıklarını kenara bırakmakta ve böylece gereksiz tarihselci, romantik bir tutum sergilememektedir. Her kararında rasyonel bir şekilde geçmişle yüzleşmekte; ondan öğrenerek, onu süzerek bugünde var etmeye çalışmaktadır. Karşılaştığı her durumda, her ölçekte Cansever'in bu yüzleşmeleri hiç üşenmeden tekrar tekrar yaptığı da gözükmektedir. Cansever, tasarlanacak her parçaya, elemana, öğeye ayrı ayrı kafa yormakta, o anki şartları, imkanları, durumu gözden geçirerek karar vermektedir. Tıpkı aşağıda görselleri verilen yolu tasarlarken de yaptığı gibi; yerel malzeme ile yerel mimarideki gibi serbest taş döşeli bir yol yaparak yerel malzeme ile işçilik ile ilişki kurmakta ama güncel bir veri olan yoldan geçecek araçlar için güncel malzeme betonarme ile plaklar üreterek geçiş kolaylığı da sağlamaktadır.

Şekil 5.1 : Demir Tatil Köyü Araç Yolları Eskizi (Cansever Arşivi).

Şekil 5.2 : Demir Tatil Köyü Araç Yollarını Gösterir Fotoğraf

Bu çalışmada Cansever'in bu titiz ve gelişkin tavırları, ancak Demir Tatil Köyü projesi üzerinden incelenebilmiştir. Ömrü boyunca teorik ve pratik düzlemlerde derinlikli üretimler yapan Cansever, mimari düşünceleri olgunlaştıktan sonra "şehir" konusuyla özel olarak ilgilenmeye başlamıştır. Aslında Cansever'in Demir Tatil Köyü'ne olan asıl heyecanı da Türkiye şehirleşmesi için iyi bir örnek üretebilme hevesidir. Projenin sistematik standartlar ve tasarım düzeninin, yaygınlaşma imkanının çok büyük olduğundan da bu yüzden bahseder (Cansever, İslam'da Şehir ve Mimari, 2010). Cansever'in 1980-1981 tarihli "Batıkent Projesi", 2000 ve 2001 tarihli pilot şehir raporları da onun yine Türkiye şehirleşmesine katkı sağlayabilme çabalarının sonuçlarıdır. Kendisi Demir Tatil Köyü'nde de güttüğü bu amacını şöyle açıklamaktadır:

> Ülkemizde yüzyıl başından beri özellikle Batı'dan gelen temelsiz yaklaşımların ve Batı taklitçiliğinin etkisiyle tümüyle kaybolan mahalli şehir tasarım ve mimari kültürüne ait değerler ile tasarım metodlarının yeni bir yaklaşımla uygulanarak denenmesi bu projenin amacı idi. (Cansever, Türk Mimarisi ve Mimarları, 1991).

Bütün bunlar ışığında güncel mahalli şehir tasarımının Türkiye coğrafyasında var olabilmesinin Cansever'in en çok önemsediği mesele olduğu görülebilir. Dolayısıyla onun bu kadar önemsediği şehirleşme başlığının altında ele alınabilecek diğer projelerinin de çalışılması gerekmektedir. Batıkent ve pilot şehirler haricinde bu konuda çalışılması gereken bir başka proje ise Cansever'in kızı ve damadı, Emine ve Mehmet Öğün tarafından Demir Koyu'nun karşısında tasarlanıp inşa edilen Amanrüya Oteli'dir. Otel, Demir Tatil Köyü ile aynı konumda olmasına rağmen başka bir programla, başka bir büyüklükte ve başka bir zamanda yapılmış bir projedir. Fakat projenin tercihlerinin Demir'deki tercihlere dayandığı da açıkça görülmektedir. Bu anlamda Cansever'in Demir'deki projesi ile o projeden doğmuş hemen karşısındaki bu halefinin karşılıklı okumasının yapılması da Cansever düşüncesinin farklı şartlarda nasıl vücut bulduğunun anlaşılmasını, Cansever'in kurduğu mimarlığın daha derinden kavranmasını sağlayabilir.

KAYNAKLAR

Akçura, T., & Akçura, N. (1972). Kasaba Ölçeğinde Çevre Değerlerini Koruma Amaçlı Bir İnceleme: Bodrum. *Mimarlık*, 65-71.

Akgündüz, G. (2013). Yerel Konut Mimarisinin Ekolojik Sürdürülebilirlik Bağlamında İncelenmesi: Bodrum Sandıma Köyü. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Akın, G. (2022). Korunmaya Değer Bulunmayan Başyapıt: Cansever'in Demir Evleri. *Arredamento Mimarlık*.

Alioğlu, E. (2000). *Mardin: Şehir Dokusu ve Evler.* İstanbul: Tarih Vakfı.

Alpaslan Aliağaoğlu, A. U. (2010). *Şehir Coğrafyası.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Anıl, M. (2007). Tarihsel Alanlarda Turizm Olgusunun Tasarım-Koruma İlişkisi Üzerindeki Etkileri: Bodrum Örneği. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Aran, K. (2000). *Barınaktan Öte : Anadolu Kır Yapıları.* İstanbul: Tepe Mimarlık Kültür Merkezi.

Aysel, N. R. (2003). Bodrum-Ortakent (Müsgebi)'de Geleneksel Ev Tipleri Üzerine Bir İnceleme. *Tasarım Kuram*, 16-26.

Balcıoğlu, Y. E. (2021). Bodrum, Marmaris, Köyceğiz ve Muğla'da Sıcaklık ve Yağış Değişkenlerinin Analizi ve Ekstrem Olaylar. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Baykara, A. (2010). XIX. Yüzyıl Bodrum Kazası'nın Sosyal ve İktisadi Hayatı. İzmir: T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bektaş, C. (2004). *Halk Yapı Sanatından Bir Örnek: Bodrum Evleri.* İstanbul: Bileşim Yayınevi.

Bolak, O. (1967). *Bina Bilgisi.* İstanbul: İtü Mimarlık Fakültesi.

Cansever, T. (2010). *İslam'da Şehir ve Mimari.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Cansever, T. (2010). *Osmanlı Şehri.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Cansever, T. (2016). *Kubbeyi Yere Koymamak.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Cansever, T., Öğün, E., Öğün, M., & Cansever, F. (1992). Demir Evler. *Tasarım*, 102-111.

Çelik, N. (2013). Max Weber'de Etnisite Kavramı. *Sosyoloji Dergisi*, 23-38.

Demir, Y. (2016). Mimarlık & Doğa & Kültür İlişkileri Çerçevesinde Çok Boyutluluk ve Bütünlük. In *Mimarlık Eğitiminde Pedagoji ve Pratik Arasında Olmak* (pp. 33-46). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Düzenli, H. İ. (2009). *İdrak ve İnşa.* İstanbul: Klasik Yayınları.

Ekinci, O. (1985). *Yaşayan Muğla.* İstanbul: Numune Mücellithanesi.

Erdem Açıkalın, F. (2016). Batı Anadolu Kırsal Yerleşimlerinde 1970 Sonrası İnşa Edilmiş Nitelikli Konut Örneklerinde Yerel Veri Kullanımı. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Ersoy, M. (2017). *Osmanlıdan Günümüze İmar ve Yasalar.* İstanbul: Ninova Yayıncılık.

Eyüce, A. (2005). *Geleneksel Yapılar ve Mekanlar.* İstanbul: Birsen Yayınevi.

Güner, İ. (1997). *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü.* Erzurum: Atatürk Yayınları.

Gür, Ş. Ö. (2000). *Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü.* İstanbul: Yem Yayınları.

Karakoyun, M. (2010). Bodrum Geleneksel ve Güncel Konut Mimarisinin Biçim Grameri Yöntemi ile Araştırılması. Konya: T.C. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Kodal, T. (2008). Atatürk Dönemi'nde Bodrum'un Nüfus Yapısı (1923-1938). *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 77-100.

Köksal, A. (2015). Cansever Mimarlığının İnşa Süreci. *Şehir & Toplum Dergisi*.

Özer, B. (1963). Rejyonalizm, Üniversalizm ve Çağdaş Mimarimiz Üzerine Bir Deneme. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.

Rapoport, A. (1969). *House Form and Culture.* New Jersey: Prentice-Hall.

Rapoport, A. (1983). Development, Culture Change and Supportive Design. *Habitat International*, 249-268.

Sümersoy, B. (2016). Günümüzde Yazlık Olarak Yeniden İşlevlendirilen Geleneksel Bodrum Konutları. İstanbul: T.C. Maltepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı.

Şen, N. (1967). *Rize'den Beş Ev.* İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.

T.U.Y.A.K.O.(a.ş.). (1970). Bodrum Halikarnas Demir Tatil Köyü. İstanbul: Kağıt ve Basım İşleri A.Ş.

The Aga Khan Award for Architecture. (1992). Demir Holiday Village.

Türk Dil Kurumu. (2002). *Güncel Türkçe Sözlük.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uğur Tanyeli, A. Y. (2007). *Turgut Cansever, Düşünce Adamı ve Mimar.* İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi ve Garanti Galeri.

Url-1 <https://www.mgm.gov.tr/iklim/iklim-siniflandirmalari.aspx> , erişim tarihi: 10.10.2022

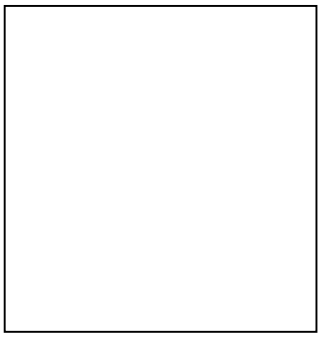
Url-2 <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler - istatistik.aspx?k=parametrelerinTurkiyeAnalizi> , erişim tarihi: 10.10.2022

Url-3 <https://anterhaber.com/images/haberler/imar-planlari-ile-ilgili-surec-ve-son-durum-toplantisi-yarin.jpg> , erişim tarihi: 10.10.2022

Url-4 <https://deprem.afad.gov.tr/deprem-tehlike-haritasi> , erişim tarihi: 10.10.2022

Url-5 < https://www.bodrumdogalkayraktasi.com/hekimkoy-tasi/p/1335> , erişim tarihi: 10.10.2022

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : MUHAMMET TALHA ÖKSÜZOĞLU

Doğum Tarihi ve Yeri :

E-posta :

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans :** 2017, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü (%30 İngilizce)
- **Yüksek Lisans :** 2023, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Tarihi Programı

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- 2017-2019 yılları arasında "Öğün Mimarlık" bünyesinde çalıştı.
- 2020-2021 yılları arasında İstanbul Şehir Üniversitesi'nde araştırma görevliliği yaptı.
- 2021 yılından itibaren Samsun Üniversitesi bünyesinde araştırma görevliliği yapmaktadır.